

နီဂုဏ်ထိန်လာသံဃ်လာဖိ

လီၤကဝီၤဟိၤမုၢ်အတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံ လၢကမၤဆူၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကွၢ်
ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံဃ်ပွၤဂီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပှၢ လၢဃိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်န့ၣ်ကရၢၢ်, မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်

တၢ်စဲကွဲးရၢလီၤအိၤလၢ
ကဆိထၢၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပှၢကမံးတံာ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ဃၢဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢဘျးစဲကရၢ

နီၵ်ဂ့ၤထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ

လီၤကဝီၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအဘၣ် (၄)

ဘၣ်တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအီၤလၢ

ကဆီထၢၣ်ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤကမံးတံၢ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ဃၢဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၤဘျးစဲကရၢ

တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအဆၢကတီၢ်
လၢယု ၂၀၁၈ နံၣ်

တၢ်ဆဲးကျိးဒီးလံာ်အးနီၣ်ဂံၢ်

KESAN

P.O Box 204, Prasing Post Office
Muang, Chiang Mai, Thailand 50205

Email: info@kesan.asia

Website: www.kesan.asia

Facebook: Karen Environmental and Social Action Network (KESAN)

လံာ်စဲကျိးတၢ် - WANIDA PRESS, ဝုၢ်ကံၢ်မဲ, ကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်

စဲကျိးအခိၣ်ထံးကတၢၢ်တၢ် - ၁,၀၀၀ ဘၣ်

နီၵ်ဂ့ၤထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ

နိဂုံးထိပ်လာသံဃာလောကီ

ပျော်တီခိုဉ်ရိုဉ်မဲဒီးကွဲးထူးထီဉ်လံာ်
နိဂုံးလဲ

ပျော်မသကိးတၢ်ယုသုဉ်ညါကရူာ်
နိဂုံးလဲ, နိဂုံးဆဉ်ယုာ်, နိဂုံးဘျဉ်ဝါဖီ, နိဂုံးဘျဉ်ထံဉ်စ့, နိဂုံးဘုလဉ်ပျီ, နိဂုံးမူခိဉ်ဖီ

ပျော်ဟ့ဉ်ကူဉ်ဟ့ဉ်ဖးတၢ်
စိးဘျီထူ, စိးဖိလံဉ်စ့ထွါ

ပျော်ဖးဘျဉ်လံာ်
စိးဘျီထူ, စိးဖိလံဉ်စ့ထွါ, နိဂုံးနိဒိဉ်

ပျော်ဒီးကံဉ်ဒီးဝဲဒီးရဲဉ်လံာ်
နိဂုံးဆံးဆံး

ပျော်ဒီးတၢ်ဂီၤ
ပိာ်မုဉ်တၢ်ယုသုဉ်ညါကရူာ်

တၢ်န့ဉ်ပၢဒွဲးယာ်
ဆဲးကျိးဘဉ် ကညီဖိခိဉ်ယၢဒီးပျော်ဂီတၢ်မပျဉ်ဘျးစဲကရၢ

ISBN

978-616-92815-1-1

နိဂုံးထိပ်လာသံဃာလောကီ

- တၢ်ဘိးဘၣ်စံးဘျး	၅
- တၢ်ဂ့ၢ်ကၢဖျိၣ်	၇
၁. တၢ်ကွဲးဆၢန့ၣ်	၉
၂. ခိၣ်တယၢ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ယုဒးညါ	၁၂
၂.၁. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်	၁၂
၂.၂. ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ	၂၁
၂.၃. ဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်လုၢ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်	၂၅
၂.၄. ဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီ	၂၉
၃. တၢ်ယုဒးညါဖီသ့ၣ်ခံအကျိၤအကျဲ	၃၂
၃.၁. လိာ်ကဝီၤတၢ်ယုဒးညါအကျဲ - တၢ်သ့ၣ်ညါဆူတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲ	၃၂
၃.၂. ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ်တၢ်အိၣ်သး	၃၃
၃.၃. တၢ်ဆိလိာ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဒီးတၢ်ကတၢၢ်ကတီၤသး	၃၇
၃.၄. တၢ်ယုဒးညါအတၢ်ကီၢ်ဒီးဒုခါ ဒီးတၢ်ဆၢကတီၢ်ယံၣ်	၃၈
၃.၅. ပျီၤပုၤတၢ်ယုဒးညါအက့ၢ်အဂီၢ်အကျိၤအကျဲ	၄၀
၃.၆. တၢ်သမံထံတၢ်ယုဒးညါဖီအကျိၤအကျဲ	၄၃
၃.၇. တၢ်ဖးဖီအမံၤ ဒီးအတၢ်အိၣ်သး	၄၄
၃.၈. တၢ်ယုဒးညါအတၢ်ဂံၢ်ဆူၣ်, တၢ်ဂံၢ်စၢ် ဒီးတၢ်ဘၣ်မၤဂ့ၢ်ထီၣ်	၄၆
၄. တၢ်ယုဒးညါဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်တဖၣ်	၄၇
၄.၁. ဖီလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤ	၄၇
၄.၂. တၢ်တၢ်ပီၣ်အါထီၣ်ဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤတဖၣ်အဂ့ၢ်	၄၈
၅. ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုဒးညါကရၢၢ်အတၢ်လဲၤခီဖျိ	၅၅
၅.၁. ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုဒးညါကရၢၢ်အကရၢဖီ	၅၅
၅.၂. ပိာ်မုၢ်ပုၤယုဒးညါတၢ်ဖီအတၢ်လဲၤခီဖျိဒီးအတၢ်ကတီၢ်	၅၆
၅.၃. ပိာ်မုၢ်အတၢ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်စိကမီၤ	၆၀
၆. တၢ်ကွဲးကျၢၢ်တံၢ် ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်ကျၢၢ်မၤဂ့ၢ်	၆၀
- လံာ်ဖျၢၣ်အဖုၣ်တဖၣ်အခီပညီ	၆၃
- လံာ်ဒီးသန့	၆၅
- လံာ်ဘျးစဲ	၆၅
- လံာ်ဘျးစဲ (၁) ဖီအကလုာ်, အမံၤဒီးတၢ်ပနီၣ်တဖၣ်	၆၅
- လံာ်ဘျးစဲ (၂) - ဖီအကလုာ်, အမံၤလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤယုၣ်ဒီးတၢ်ပနီၣ်	၇၀
- တၢ်ယၤထီၣ်ဘၣ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ယုးယိၣ်တၢ်လၢကတီၢ်ဆူ စီအိၣ်မူ	၁၂၇

တၢ်ဘိးဘၣ်စံးဘျး

တၢ်ယုသုၣ်ညါဖီအကလုာ်တဘျီအံၤ ဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢကညီပုၤထူလံၤဖိပိာ်မုာ်အကစၢ်ဒၣ်ဝဲ လၢအဘၣ်တၢ်မၤစၢၤအီၤလၢ ကညီဖိခိၣ်ယၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခွဲၤ- KESAN) ပိာ်မုာ်တၢ်ယုသုၣ်ညါကရၢန့ၣ်လီၤ. ပုၤဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤလၢတၢ်လၢာ်ဘျီလၢာ်စ့အဂီၢ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ ခွဲၤတၢ်ကရၢကရိဒီး ပုၤလီၢ်ကဝီဖိတၢ်ဒီးသၢန့ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်ယၤကရၢ (PRCF) န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆိၣ်ထွဲအဂ့ၢ်အဂၤလၢအဟဲလၢမိၢ်ပၢ်, ခိၣ်နီၤဒီးလီၢ်ကဝီဖိသဝီဖိတဖၣ်စ့ၢ်ကီး အိၣ်ဝဲဒၣ်အကလုာ်ကလုာ်ဒ်အမ့ၢ် တူၢ်လိာ်မုာ်ပုၤ, ဒုးအိၣ်ဒုးအီ မၤစၢၤပုၤအကလုာ်ကလုာ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. စံးဘျးဘၣ်စ့ၢ်ကီးခူပုၤ, လၢၢ်မုာ်ပျီ, ဒီးစီမုာ်ပျီကရၢခိၣ်နီၤတဖၣ်, လူၤသီကီၢ်ဆၢၣ်ခိၣ်နီၤ, သုၣ်ပုၤဝဲကျိၤခိၣ်နီၤတဖၣ်, ဒီးပုၤမၤတၢ်ဖိတဖၣ် လၢအမၤစၢၤပုၤလၢကျဲအါဘိအယီၤန့ၣ်လီၤ. တကးဒီးဘၣ်, ပစံးဘျးဘၣ်စ့ၢ်ကီးပုၤထူလံၤဖိ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်သုၣ်ညါဖိတဖၣ် လၢအတၢ်ဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤန့ၣ်ပုၤ ဖီအမံၤအသၢၣ် အဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ်လီၤ.

စံးဘျးဘၣ်ကဆီထၢၣ်ပိာ်မုာ်တၢ်ယုသုၣ်ညါတၢ်ကရၢ ဒီးအပုၤမၤသကိးတၢ်ဖိကိးဂၤဒီး လီၤဆီဒၣ်တၢ်, သရၣ်မုာ်နီၢ်ဘျီဝါဖိ, သရၣ်မုာ်ဘုလၢၣ်ပျီ, သရၣ်မုာ်နီၢ်မုခိၣ်ဖိ, သရၣ်မုာ်နီၢ်ဘျီထံၣ်စ့, သရၣ်မုာ်နီၢ်လုလုၣ်, သရၣ်မုာ်နီၢ်ဆၢဂုၤမု, နီၢ်ဆွဲလၢၢ်ဖိ, နီၢ်ဟံၣ်ဃး, သးပုၤစီဟံၣ်စ့, သးပုၤစီအိၣ်မု (လဲၤပုၤကွံာ်), သးပုၤစီယၤကိာ်, သးပုၤစီယၢၢ်, သးပုၤစီဖါဝါ, သးပုၤစီမုာ်လၢ, ကဆီထၢၣ်ကမံးတံာ်တဖၣ်, သရၣ်သမါ, ပုၤကွံာ်ဖိ ယုာ်ဒီးဖိသဝီဖိလၢ ကဆီထၢၣ်ဟီၣ်ကဝီတဖၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်အါအါခိဖျိလၢ အဝဲသုၣ်အတၢ်ဟ့ၣ်လီၤသး ထဲးဂံၢ်ထဲးဘါလၢတၢ်ယုသုၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကးဘၣ်, စံးဘျးဘၣ်ကွံာ်တဖၣ်, သဝီဖိတဖၣ်လၢအတူၢ်လိာ်ခိၣ်ဆၢပုၤဖဲတၢ်လဲၤမၤတၢ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအဆၢကတီၢ်ဒ်သိးတၢ်ယုသုၣ်ညါတဘျီအံၤ ကကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပသးအိၣ်စံးဘျးဘၣ်လီၤဆီဒၣ်တၢ်သရၣ်သရၣ်မုာ်တဖၣ် လၢအအိၣ်လၢကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်ဖျၢၣ်စိမိၤကွီၣ် လၢအမံၤမ့ၢ် ကစ့ၣ်စၣ်ဖျၢၣ်စိမိၤ (Kasetsart University) လၢအဖးန့ၢ်ပုၤဖီအမံၤလၢစဲအ့ၣ်အကျိၢ် လၢပတသုၣ်ညါဘၣ်တနီၤန့ၣ်လီၤ.

နီဂုထီဉ်လာသံဉ်လာဖီ

တၢ်ဂ့ၢ်ကၢဖိဉ်

လံာ်တဘျုးအံၤပာ်ဖျါထီၣ် လီၤကဝီၤပိာ်မုၢ်ဒီးခဲၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢၢ်အတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအစၢ ဝဲကဆီထၢဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပျၢတတသ့ၣ်ပျၢအဟီၣ်ကဝီၤ, အိၣ်လၢပိာ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အကလံာ်စး, လူၤသီကီၢ်ဆၣ်, မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်, ကညီကီၢ်စၣ်, ကီၢ်သူလုၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဒီးမၤနီၣ်မၤယါက့ၤဖီန့ၢ်ဝဲဒၣ်ခဲလၢာ် (၁၂၁) ကလုာ် ဒီးအဖျၢအထၢအိၣ်ဝဲ (၃၇) ဖျၢ, ဖီလၢတၢ်သ့ၣ်ညါအမံၤလၢစဲအ့ၣ်အိၣ်ဝဲ (၁၁၇) ကလုာ် ဒီးဖီလၢတၢ်တသ့ၣ်ညါအမံၤလၢစဲအ့ၣ်ဘၣ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ် (၄) ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မ့ၢ်ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဒီးဆူညါ လၢအပာ်ယုာ်ဒီးဖီသ့ၣ်ခံလၢအမဲထီၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤန့ၣ် တၢ်ကထံၣ်န့ၢ်အါထီၣ်ဒီးဖီအကလုာ် အါဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထံၣ်န့ၢ်တဘျီအံၤအပူၤ ဖီန့ၢ်ဒါတကလုာ်အံၤ အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢတၢ်ဘၣ်ယီၣ်လၢအစၢကလီၤတူၢ်အတၢ်ဟံၣ်ပနီၣ် (IUCN VU) အပူၤလံာ်န့ၣ်လီၤ. ဖီန့ၢ်ဒါတကလုာ်အံၤ တၢ်တြီၢ်စ့ၢ်ကီးအီၤလၢတၢ်မၤလဲၤမၤကၢအီၤလၢ စးထးစံလံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁) (CITES Appendix I) န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဖီအဂၤ (၉၄) ကလုာ်န့ၣ် အိၣ်ဝဲလၢစးထးစံတြီၢ်ယာ်ဝဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၂) (CITES Appendix II) အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဖီအဂၤ (၂၂) ကလုာ်န့ၣ် တၢ်တထံၣ်န့ၢ်ဒီးအီၤလၢတၢ်တြီၢ်အီၤလၢ တၢ်မၤလဲၤမၤကၢအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သီအပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသိး, ဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ယုထံၣ်န့ၢ်အီၤခဲလၢာ်အကျါ ဖီအကလုာ် (၁၀) လၢအမ့ၢ် ဖီမုၢ်ယါ, ဖီဆိဘီ (ဖီဘီဘီ), ဖီမိၢ်လါ, ဖီထီၣ်ကံၣ်, ဖီဒီညၢ, ဖီတမူအဲၣ်, ဖီနီၢ်အ, ဖီထီၣ်ကိး, ဖီဘုချံ, ဒီးဖီဒွဲၣ်သီတဖၣ် မ့ၢ်ဖီလၢအဘၣ်ထွဲ ဘၣ်ဃးလိာ်သးဒီးပျၢကညီအလုာ်လၢထူသန့ တၢ်အိၣ်မူ လၢပျၢလံာ်လံာ်လံာ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၢ လၢလီၤကဝီၤပိာ်မုၢ်တဖၣ်မၤဝဲန့ၣ် မ့ၢ်ဘၣ်သၢကီၢ်ဒီးတၢ်တြီၢ်မၤတံာ်တၢ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်က့, ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲ တၢ်ကဲဘျးကဲဖျိၣ်, တၢ်

လဲခီဖျိ ဒီးတၢ်မလိန့ၢ်တၢ်လၢအဂၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အနီၣ်ကစၢ် ဒီးအပူၤတတၢ်အဂီၢ်, လီၤဆီဖၣ်တၢ် ပိာ်မုာ်ပိာ်မၤအတၢ်ပာ်ယုာ်ပာ်ဂီၢ် ဒီးတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲ ကဟဲဆူၣ်ထီၣ်လၢ တၢ်ပၤဆွၢ်ရဲၣ် ကျဲၤပူၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါအခိၣ်ထံးကတၢၢ်တဘျီအံၤဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပူၤလၢ ကဆီထၢၣ်ဒီး သီသံၣ်ပျီဂီၤပူၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအံၤ ခီဖျိဘၣ်တၢ်ဟံးယၢ်တၢ်လံအီၤလၢပူၤထူလံဖိတဖၣ်အယံ တူၤလီၤခဲအံၤ ထူးတီၤဝဲဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဖဲပစံးတၢ်အသိး ဖီသ့ၣ်ခဲအိၣ်ဝဲအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, ခီဖျိလၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤလၢတဖိးသဲစးအါထီၣ် ဒီးပယီၤသုးအတၢ် ဇွဲၣ်လဲးပုၤ ကိးမုၢ်နံၣ်ဒီးအယံ ကထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယီၣ်လၢဖီသ့ၣ်ခဲတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤပူၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ကယုာ်ကၤဒိၣ်ထီၣ်, ဒီးတၢ်မၤဟးဂီၤဖီသ့ၣ်ခဲအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ကပတုာ်ကွၢ်အသး မ့တမ့ၢ် သုတမၤလၢအသးဆူညါအဂီၢ် တၢ်မုၢ်ဒုးဘျးစဲက့ၤ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤပူၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတဖၣ်အံၤ ဆူတၢ်ပၤဆွၢ်ရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤဟီၣ်ကဝီၤအဂၤကတဖၣ်, ဒီးဟံးပနီၣ်က့ၤအီၤဒ်အမ့ၢ် ပူၤထူလံဖိအတၢ်ဒီသဖၢဟီၣ်ကဝီၤလီၤဆီတတီၤ လၢယီၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အပူၤန့ၣ် ကမ့ၢ်တၢ်လၢအမၤအါထီၣ် တၢ်ယူးယီၣ်ဟံးကဲ ဒီးတၢ်ဟံးလုာ်ဟံးပူၤ န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ် ဒီးကညီဖီလုာ်လၢထူသန့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

၁. တၢ်ကွဲးဆှၢန့ၣ်

ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပျၢတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်, အိၣ်လၢမၤတြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်ကလံၤဖိး, ယိၣ်လိာ်တၢ်မၤတၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်အဟီၣ်ကဝီၤပူၤအံၤ, အိၣ်ပျဲၤဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူတၢ် ဒီးတၢ်အိၣ်ယၤအကလၢၣ်ကလၢၣ်, လၢပူၤထူလံၤဖိတဖၣ် ဟံၣ်ဒိၣ်ဟံၣ်ကဲ စူၢ်ဝဲန့ၣ်ဝဲ ဒီးဒီးလီၤဝဲဒ်အမ့ၢ်သံခိၣ်မၤယၤအဘီအမ့ၢ်, တၢ်သ့တၢ်ပျီၤအလီၢ်အကျဲအခုအဝုၢ်န့ၣ်လီၤ. အနံၣ်လၢအကယၤတဖၣ်အကယၤ ပူၤထူလံၤဖိတဖၣ် ရဲၣ်သဲကတီၤဝဲဒ်အမိၢ်လၢၣ်ပၢ်လၢ်အသိး ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်တ့သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အိၣ်လၢပျဲၤဝဲဒ်တခါန့ၣ်လီၤ. ၁၉၉၆-၁၉၉၇ နံၣ် ပယီၤသးအတၢ်ထီၣ်ဒုးမၤရဲမၤပျီၤကွံာ်တၢ်လၢမၤတြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အပူၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဘၣ်ယုၢ်မ့ၢ်ဖျိး, တၢ်ဘၣ်ဟးဖဲးအိၣ်ဒုးလၢကုၤဒိၣ်ပှၢ်ယိာ်အပူၤ အနံၣ်လၢအဆံၣ်ဒၣ်လဲၣ် ပူၤလီၢ်ကဝီၤထူလံၤဖိတဖၣ် တလဲၤကဟံၣ်အမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအထူသန့ တၢ်သိၣ်တၢ်သီခဲလၢာ်ဘၣ်. မ့ၢ်တခါ ဂဲၤဆၢထၢၣ်ဖီၣ်လိာ်အစုလၢတၢ်သးဆူၣ်ဒီသအက့ၤအမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအထံအကီၢ်နီၢ်နီၢ်အယိ, လီၢ်ကဝီၤခ့ၣ်အဲၣ်ယုၢ်ခိၣ်န့ၣ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤ ဒီးပူၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢ (ခဲစဲၢ်) ဂုၢ်ကျဲးစးယုၤကျဲးဒီးဆိၣ်ထွဲအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဖဲးတၢ်မၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအတၢ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်တဖၣ် မံၤဟူသ့ၣ်ပျီၤထီၣ်အယိ ပူၤကီၢ်ပူၤကီၢ်ချၢတဖၣ် စးထီၣ်သ့ၣ်ညါအါထီၣ် ဒီးဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးဝဲဒ် ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤ အန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်တ့ ဒီးပူၤထူလံၤဖိအလုၢ်လၢ်ထူသန့ အတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးခဲခါလၢာ်အလုၢ်အပွၤန့ၣ်လီၤ. တကးဒီးဘၣ်, အဝဲသ့ၣ်ယုၢ်ယီၤစ့ၢ်ကိးတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်ဒီးကျိၣ်စ့အတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ ဒ်သိးပူၤထူလံၤဖိတဖၣ် ကသ့ပၤယၢာ်န့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးလုၢ်လၢ်ထူသန့တၢ်န့ၣ်သါသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၢၣ်, စးထီၣ် ၂၀၀၅ နံၣ်န့ၣ် ပူၤတၢ်ချၢအတၢ်ဟဲန့ၣ်လီၤယုၤပူၤဖီသ့ၣ်ခဲအပွၤကလံၤဂ့ၤအယိ တၢ်မၤကမီၤသ့ၣ်ခဲလၢတဖိးသဲးစးတဖၣ် စးထီၣ်အသးကယိကယိ လၢတၢ်လီၢ်အါတီၤ လၢကဆိထၢၣ်သီသံၣ်ပျီၤဂီၤသ့ၣ်ပှၢ်အပူၤ ဒီးအချၢတၢ်လီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤလီၤနံၣ် ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံၣ်န့ၣ် တၢ်မၤကမီၤအါထီၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ထီၣ်ဒုးတယးလၢတနံၣ်ဒီးတနံၣ်န့ၣ် ဖီအစီၤလီၤလၢအပီၢ်လၢအကလးတဖၣ် ဘၣ်ဟးထီၣ်ကွံာ်ဝဲဒ်လၢသ့ၣ်ပှၢ်တဖၣ်အံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. အါန့ၢ်အန့ၣ်, မၤမဆါတနံၣ်အံၤ ကညီမိၢ်ဖိအါဒ်အါဂၤ အတၢ်သ့ၣ်ညါဘၣ်ထွဲဖီသ့ၣ်ခဲဒီးအလုၢ်အပွၤန့ၣ် ဆဲးလီၤစ့ၤလီၤဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါမၤလိ ဒီးမၤနီၣ်မၤယၤ ဖီသ့ၣ်ခဲလၢလံာ်ပူၤလဲၢ်ပူၤ တအိၣ်နီတဘျီဒီးဘၣ်အယိ ဖီသ့ၣ်ခဲအိၣ်ဝဲပျဲၤကလၢၣ်, အကလၢၣ်အစၢၤအါ အစၢၤစ့ၤ ဒီးအကါဒိၣ်ဝဲလၢန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၤ ဒီးလုၢ်လၢ်ထူသန့အဂီၢ်ဒ်လဲၣ်အဝုၢ်န့ၣ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးတအိၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤဟးဂီၤအတၢ်မူတၢ် မ့တမ့ၢ်တၢ်မၤကမီၤအါအါကလဲၣ်အိၣ်ထီၣ်အဖီခိၣ် ဖီသ့ၣ်ခဲအစၢၤကလီၤတူၢ်ကွံာ်လံာ်တနီၤန့ၣ် တၢ်တသ့ၣ်ညါချုးအါဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လၢ်ဘၣ်ယိၣ်တဖၣ်အိၣ်ထီၣ်ဒ်အံၤလံအဖီခိၣ် တၢ်လိၣ်ဘၣ်ဟံၤထီၣ်ခံၤ လၢအမ့ၢ် (၁) တၢ်ကဘၣ်ဃုသ့ၣ်ညါဒီးမၤလီၤတၢ်က့ၤဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်လၢအဆိအချူ ဒီး (၂) တၢ်ကဘၣ်ဃုက့ၤဒီးပတုာ်ကွံာ် တၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ် လၢအဆိအချူန့ၣ်လီၤ. ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤကမံးတံာ်, လီၤကဝီၤခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်သ့ၣ်ပုၤဝဲၤကျိၤ ဒီးကညီဖီခိၣ်ယၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်) မၤတၢ်တၢ်ပီၣ် ဒီးဟံၤလီၤတၢ်ဆၢတံာ်လၢ တၢ်ကဘၣ်မၤတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအဂ့ၢ် ဖဲကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤသ့ၣ်ပုၤ အဟီၣ်ကဝီၤပုၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ဒ်ပုၤကညီတကလုာ်အလုာ်အလၢ တၢ်စုၢ်တၢ်နၢ်အိၣ်အသိး တၢ်လၢဖီန့ၣ် မ့ၢ်ပိာ်မုၢ်ပိာ်မၤအတၢ်အိၣ်ယၤလၢအကါဒိၣ်, အတၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးပိာ်မုၢ်ဘျးဒိၣ်န့ၣ်ဒီးပိာ်ခါအယံ အဝဲသ့ၣ်အတၢ်သ့ၣ်ညါဖီဒိၣ်ယိာ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအယံ ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိာ်ဝဲဒ် ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်လၢကတီခိၣ်ရိၣ်ခဲ ဒီးဟံၤဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံ ဒီးခ့ၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်န့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဟံၤဖျါတဘျီအံၤ ကွဲးနီၣ်ကွဲးယါဒီးဟံၤဖျါထီၣ်က့ၤဝဲဒ် တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီအစၢ လၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤ လၢအပူၤကွံာ်ယဲၢ်န့ၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါတခါအံၤ ကျၢၢ်ဘၣ်ထဲ ဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်အိၣ်ပုၤကလုာ်, ဖီကလုာ်တဖၣ်အကျါ တၢ်သ့ၣ်ညါဟံၤပနီၣ်အီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်အစရီၤပူၤ တၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီအပတီၢ်အိၣ်ဆံးအါ, ဒီးဖီအကလုာ်တနီၤ လၢကညီဖီထူလံၤသ့ၣ်ညါဝဲ အတၢ်ဘၣ်ထွဲဘျးဒီးကညီအလုာ်လၢထူသနူအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ထွဲ ဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်တဖၣ် အိၣ်အါအိၣ်စ့ၤလၢကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤအဟီၣ်ကဝီၤအပူၤအံၤ တၢ်တဃုသ့ၣ်ညါအီၤဒီးဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျိတၢ်စူးကါဃုာ်ဝဲဒ် ပုၤလီၤကဝီၤဖီအတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအကျဲ လၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢ ကဆိထၢၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်အယံ တၢ်ကွဲးဟံၤဖျါစ့ၢ်ကိး ပိာ်မုၢ်ပုၤဃုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ်အနီၢ်ကစၢ်တၢ်လဲၤခိဖျိ ဒီးတၢ်မၤလိန့ၢ်တၢ် လၢတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအပူၤန့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဟံၤဖျါတဘျီအံၤ အတၢ်ပညိၣ် မ့ၢ်ဝဲဒ်သိးကမၤအါထီၣ်ကညီကမျၢၢ် အတၢ်သ့ၣ်ညါ, အတၢ်အဲၣ် ဒီးအတၢ်ဟံၤလုာ်ဟံၤပူၤဖီသ့ၣ်ခံအါကလုာ် လၢအဘၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်လၢကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤသ့ၣ်ပုၤအဟီၣ်ကဝီၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ဒီးတၢ်လီၤအဂ့ၢ်အကၤအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, လံာ်ဟံၤဖျါအံၤ ကကဲထီၣ်တၢ်ဒိတၢ်တံာ် ဒီးသးသဟီၣ်ဂံၢ်ဘါတခါလၢ တၢ်ကမၤအါထီၣ်, လဲၢ်ထီၣ်, မ့တမ့ၢ် မၤယိာ်ထီၣ် တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူကလုာ် ဒီးလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. န့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးလုာ်လၢထူသနူပိၣ်ညါတဖၣ် မ့ၢ်အိၣ်အါထီၣ်လၢကညီဖီအတတၢ်ပူၤန့ၣ် ကမၤဆူၣ်ထီၣ်ကျၢၤထီၣ် ဒီးမၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်စ့ၢ်ကိး ပကညီထူလံၤဖိတဖၣ် အတၢ်

ဟဆွာရဲၣ်ကျဲအန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ, အသ့ၣ်ဒိၣ်ဝၣ်ပှၢ်, အမိၢ်ပၢ်ဖံဖုအထံအကီၢ်, အတၢ်လၢာ်အိၣ်သးသမ့. အထူသန့ ဒီးအတၢ်စံၣ်ညိၣ်ဟလီၤသးခွဲးယၢ် လၢတၢ်မၤဖျါထီၣ်အီၤလၢယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအပူၤ ဒ်ပမ့ၢ်ပပှၢ်ကတိၤဒိတ့ၢ်ဝဲ- “ကုၤဂ့ၤထီၣ်လၢဂ့ၢ်လၢပျီ - နီၢ်ဂ့ၤထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ, သ့ၣ်တထူၣ်ဒီးဖိတဒ့ - သ့ၣ်တသံဖိလၢၣ်တယ့” အသိးန့ၣ်လီၤ.

၂. ခိတ်တယာ်တၢ်ဂၢ်လၢအဖုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါ

၂.၁. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ်

တၢ်ဂၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိ

မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အနုဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဦးတၢ်မူကလုာ်ကလုာ်, ပှၤထူလံၤဖိအလုာ်လၢ ထူသန့ ဦးအတၢ်လုာ်အိၣ်သးသမူ, ဦးအပှၤကလုာ်တၢ်စံၣ်စိတဲစိ, အတၢ်အိၣ်မူတၢ်လဲၤထီၣ် လဲၤထီၣ်ပှၤတကလုာ်အသိး လၢအမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအထံအကီၢ်ပှၤ ကအိၣ်ကၢ်ဆိးကျၢဆူညါ ဦးလဲၤ ခိဖျဲၣ်ထံးလီၢ်ကီၢ်ပှၤတၢ်ဖုးတၢ်ယၤအသဟီၣ်မုၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးဝံၤ တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုၢ် တၢ်ခၢ်အသဟီၣ်မုၢ်ဂ့ၤ, မ့တမ့ၢ် မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ဖးဒိၣ်အသဟီၣ်မုၢ်ဂ့ၤ က န့ၢ်ကသုကိးကတီၢ်ဒီးအဂီၢ် မ့ၢ်တၢ်သံကွၢ်ဖးဒိၣ်တဖျၢၣ် လၢပှၤထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ် ဦး အပှၤတီခိၣ်ရိၣ်မဲတၢ်ခိၣ်န့ၢ်တဖၣ်ကဘၣ်စံးဆၢသကိးဝဲန့ၣ်လီၤ.

၂၀၁၂ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ဦးပယီၤပဒိၣ် မၤတၢ်ပတုၣ်တၢ်ခးတၢ်အၢၣ်လီၤဝံၤအလီၢ်ခံ သးခိၣ်ကျၢ်စိစိဘီၣ်ကီၢ်ပှၤ လၢအမုၢ်ပှၤထူလံၤဖိခိၣ်န့ၢ်ဖးဒိၣ်တက့ၤမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်, တီခိၣ် ရိၣ်မဲတၢ်တၢ်ပိၣ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ဦးတံၤသကိး လၢကီၢ်ပှၤကီၢ်ချၢ ယုၣ်ဦးကညီဖိခိၣ်ယၤဦးပှၤ ဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၣ်ဘျးစဲကရၢ (ခဲစဲၢ်) ခိၣ်န့ၢ် ဘၣ်ယးဦးတၢ်ဂၢ်အံၤ တဘျုးဘျီအယီၤလၢခံကတၢ် “ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ (Salween Peace Park)” အတၢ်ဆိကမိၣ် ဘၣ်တၢ်ဆုၢ်န့ၣ် လီၤအီၤန့ၣ်လီၤ. တုၤယီၤလၢယုၤ ၂၀၁၅ နံၣ်န့ၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ အတၢ်ဆိက မိၣ်အဒိ (concept) ဘၣ်တၢ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်အီၤဝံၤ ဝဲလါစဲးပထုဘၣ် ၂၀၁၅ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ် ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အခိကရဲး (၉) ဘျီတဘျီန့ၣ် ဟံၤလီၤန့ၢ်ဝဲတၢ်ဆၢတဲာ်တဘီၤလၢ ယိၣ်လိာ် တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ မ့ၢ်ဝဲမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်တၢ်ဟံၤလီၤခါဆူညါတၢ်မၤ အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအကျါ တခါန့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, ဝဲ ၂၀၁၆ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်လီၢ်ခၢ်သးခိကရဲး (၁၆) ဘျီတဘျီ န့ၣ် တၢ်ဆုၢ်န့ၣ်စ့ၢ်ကိးယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ, ဦးဝဲခိကရဲးဝံၤအလီၢ်ခံ လီၢ်ခၢ်သးထီ ဘိကမံးတံာ်အတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီန့ၣ် ဟံၤလီၤန့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်အၢၣ်လီၤဆိၣ်ထွဲ ဝဲဒၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢအခိပညီ

တၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်ဘၣ်ယး တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢအဂီၢ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢဟဲအိၣ်ထီၣ် ဦးဆိတလဲအသးကွၢ်ကွၢ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤတနီၤနီၤဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲအခိပညီလၢ တၢ်မုၢ်တၢ်ခၢ်ကရၢ

နှင့် မှီဝဲနေတတ်သောအနွှေဆန်ဟိုက်ကဝီလထံကီခံဘွဲ့အဆာ၊ လာအဟ်ဖျါထီဝဲဒေတံမုာ် တာ်ခုာ်အပနီာ် ဒီးတာ်မလသကိးတာ်လထံကီခံဘွဲ့အဘာ်စာန့လီ၊ ပုတနီနီဟ့ာ်ကူာ် ဝဲလာ တာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါန့ာ် အလီာ်တအိာ်လကဘာ်ခိဝဲဒေကီဆာဘာ်၊ လာတာ်သ့ာ်နီာ် ထီာ်ကွာ်တသဘာ်သဘာ် လာအမအသးလာအပူကွာ်တဖာ်အဂီ တာ်ဒးအိာ်ထီာ်တာ်မုာ် တာ်ခုာ်ကရါလထံလီာ်ကီပူ တတီးဂုတတီးဂုသ့ဝဲလီ၊ ခိဖျိတာ်ထုးထီာ်အခိပညီလီဆီ သ့အယိ ဟီာ်ခိာ်ဒီးဖျါတာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါ အိာ်ဝဲဒေ ၁၄၆ ဘာ် တု ၆၀၀ ဘာ်န့ာ် တာ် စံးဝဲသ့န့လီ၊ မ့မုာ်ယိာ်လိာ်တာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါ အတာ်ဆိကမိာ်တာ်ထံာ်စိန့ာ် - တာ်ဟံး ဟ်ဖျိန့ာ် တာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါအခိပညီ လာတာ်ဟ်ဖျါထီာ်တုာ်လံအီတဘျးမံ လာအကြး ကတာ်ဒီးလီာ်ကဝီတာ်အိာ်သး၊ ဒီးဘာ်တာ်မလထီာ်အီတဆီဘာ်တဆီအဖါန့လီ၊ မုာ် ဝဲဒေကရါတဖျါလာ တာ်ဟ်ပနီာ်လီဆီအီလာ တာ်ဒီသအဲတာ်မူကလုာ်ကလုာ် ဒီးလုာ်လာ် ထူသန့တာ်န့ာ်သါတဖာ်၊ တာ်သ့ာ်ထီာ်တာ်မုာ်တာ်ခုာ် ဒီးတာ်မယူမဖိးကွာ်တအဂီန့လီ၊ မုာ်တာ်တိာ်ကျဲတခါလာ အအိာ်သ့ာ်လီအသးလာ ကမုာ်သကိးကမုာ်အတာ်ဟ်ဖျိမလသကိး တာ်အဖိခိာ်၊ လာတအိာ်ဒီးတာ်အန့ာ်အဆာ၊ ဒီးတမုာ်ဒ်တာ်ဖိခိာ်ဆူတာ်ဖိလုာ် ပဒိာ်အတာ်ဟ် ဆျာရဲာ်ကျဲတာ်သိးဘာ်န့လီ၊ တာ်ဂုာ်လာအဒးလီဆီ ယိာ်လိာ်တာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါ ဒီးတာ် လီာ်ဂုာ်လာအတာ်န့ာ်မုာ်ဝဲ လီာ်ကဝီကမုာ်လာအအိာ်ဆိးတုာ်လာကရါအပူသ့ာ်တဖာ် ကဘာ် တာ်သ့ာ်ညါဟ်ပနီာ်အီလာအမုာ် ပုဒီသအ ဒီးကဟုကယာ်ကွာ်ထွဲဝဲဒေတာ်မူတတ၊ တဘာ် တာ်နီာ်ထီာ်ကွာ်အီလာတာ်ဒီသအန့ဆာ်ကရါအချာဘာ်၊ ကဘာ်အိာ်မူဝဲလာကရါအပူ ပျဲဒီးသူးသ့ာ်လာကဝီ မုာ်မုာ်ခုာ်ခုာ်၊ လာအအိာ်ဒီးတာ်ဟံးယာ် ယုာ်ကာတာ်လုာ်အိာ်သးသ မူအကျဲအကျဲန့လီ၊

တာ်မုာ်လာ်ကွာ်စိ ဒီးတာ်ဟူးတာ်ဂဲအထူာ်မိာ်ပုာ်

ဒ်တာ်ယာထီာ်တုာ်လာထးအသိး၊ ယိာ်လိာ်တာ်မုာ်တာ်ခုာ်ကရါ အတာ်မုာ်လာ်ကွာ်စိ န့ာ် မုာ်ဒ်သိးကမလပျဲစာ ကညီဖိအတာ်မုာ်လာ်ခိာ်သ့ာ် လာအမုာ်တာ်ဒီးန့ာ်ဘာ် တာ်မုာ်တာ် ခုာ်ဒီးတာ်စံာ်ညီာ်ဟလီသးခွဲးယာ်၊ ခိာ်ယာန့ဆာ်လာပျဲဒီတခါ (environmental integrity), ဒီးလုာ်လာ်ထူသန့အတာ်အိာ်မူအိာ်ဂဲအဂီန့လီ၊ ဒ်သိးတာ်ပညိာ်အံကတုထီာ်အဂီ တာ် နီယးလီဝဲတာ်ဟူးတာ်ဂဲအထူာ်မိာ်ပုာ် (၃) ထူာ်န့လီ၊ ထူာ်အခိာ်ထံးတထူာ်န့ာ် မုာ်ဝဲတာ် မုာ်တာ်ခုာ်ဒီးတာ်စံာ်ညီာ်ဟလီသးခွဲးယာ် - မုာ်ထူာ်တထူာ်လာအဒးအိာ်ထီာ်တာ်ဟူးတာ်ဂဲ အကျဲအကျဲလာ ကမဒိာ်ထီာ် ပုထူလံဖိလာတုာ်ဘာ်တုာ်တာ်ဒးတာ်ယာတာ်သဘာ်သဘာ် အတာ်ဘာ်ဒီဘာ်ထံးတဖာ် အကလုာ်ဒီးအတာ်မိာ်န့ာ်သးလီ တာ်မုာ်တာ်ခုာ်အမုာ်အတီ တာ် ကထံာ်သ့ာ်ညါအီအဂီန့လီ၊ ကမစာစုာ်ကိးအဝဲသ့ာ် အတာ်ကုာ်သ့ာ်ထီာ်ဆီလီကုာ်

အတတ်လှူအိပ်အသးသမူ လာအမိတ်ပံဖုအနုသဝီ, အိပ်မူဘတ်ဘံဘံဘံဘာဘာ, အိပ်ဒီးတတ်
ခွဲးတတ်ယတ် တတ်သဘျူ လာတတ်ကမာဒိပ်ထိပ်ထိပ်ပုတတ၊ လာအမိတ်ပံဖုအကီပုဒပ်ဝဲက
သုအဂီနုနုလီ. ထုင်ခံထုင်တထုင်နု မှ်ဝဲခိပ်ယာနုဆာင်လာပျဲဒီတခါ - အခိပညီမှ်ဝဲ
တတ်ဒီသအကုဆာင်ဖိကီဖိတတ်မံလတ်, တတ်ဆိပ်ထွဲတတ်ဟူးတတ်ဂဲလတ်ကသုအိပ်မူတပုယီ
ဒီးခိပ်ယာနုဆာင်တတ်ဘတ်တု, ဖိသိပ်ပုကညီအိပ်မူသုအသိပ် နုဆာင်တတ်မူတဝါလာဘျးဝဲဒီးသ
နုလိတ်အသးတဖင် သုတဟးဂုတ်ဟးဂီတဂုအဂီနုနုလီ. ထုင်သုထုင်တထုင်နု မှ်ဝဲလု
လတ်ထုသနုအတတ်အိပ်မူအိပ်ဂဲ - မှ်တတ်ဟူးတတ်ဂဲလာအဆိပ်ထွဲတတ်မမူထိပ်ကု မုတမှ်
စိပ်မူစိပ်ဂဲကု ကညီပုထုလံဖိအတတ်သုညါ ဒီးအလုလတ်ထုသနုလုအဂုတဖင်အဂီနုနု
လီ. လုလတ်ထုသနု မှ်တတ်အရူဒိပ်မး, မှ်ဟးဂီဒီးလီမံကွံင်နု ထုင်အဂုခံထုင်စုကီး
တကျာဝဲလာဘတ်နုနုလီ. ထုင်သုထုင်လတ်အံ တတ်မှ်ဆိပ်ထွဲဒီးမသကိးအီအါဒ်အါဂု
လဲသတြဲလိတ်အသးယာဒီယာဒီနု ယိပ်လိတ်တတ်မှ်တတ်ခုင် အတတ်ထံပ်စိကလာပျဲထိပ်ဝဲ
တဆိဘတ်တဆိနုနုလီ.

အိပ်သုင်လီသးတတ်လီ

ယိပ်လိတ်တတ်မှ်တတ်ခုင်ကရုအံ အိပ်သုင်လီအသးလာ ကီသုလု (ကညီကီဝဲင်)
အကလံစိး, ကီပယီအမုတ်ထိပ်ကလံထံးတကပ, ကျာဘာဝဲမှ်တြိကီရု (ဖုပု) အ
ဟိပ်ခိပ်မံဖံးခိပ် ၈၀% ဘျင်နုနုလီ. တတ်မှ်တတ်ခုင်ကရုအဟိပ်ကဝီ စးထိပ်အသးလာ
မှ်တြိကီရုအကလံစိး သီသံခိပ်ကစာဒီခိပ် ကုလီဆူကီရုအကလံထံး ကုဒိပ်
မဲးညီတကပ, ကတတ်ဝဲဒပ်ဝဲတတ်ကတုထိပ်ကုဒိပ် (ဟးကွံ) ထံတမာ်အလီ လာယိပ်လိတ်
ကျိအပူနုနုလီ. ဟိပ်ခိပ်အမံဖံးခိပ်ကဝီလာအပပ်ယုတ်တဖင် ကမှ်ဝဲယိပ်လိတ်တြိ ဒီး
ပျဲလိတ်ကျိအထံကျိဒုအဘာ်စာနုနုလီ. ဟိပ်ကဝီတတ်လီတတ်ကျဲအလိတ်အထိလာတတ်ကဝီ
ယာ်အီအိပ်ဝဲဒပ် ၁,၃၅၅,၅၇၉ အုကုာ်နုနုလီ. သီသံခိပ်ကစာ မှ်ကစာ်အထိကတတ်တ
ဖျာ်လာကညီကီဝဲင်အပူ, ဒီးမှ်စုကီးတတ်ဒုင်တတ်ထုအလီတတီလာ ကညီမိတ်လုပံလုအ
တတ်စုကီးတတ်နုအခိပ်ထံးခိပ်ဘိဟဲလီစာလီသျှင်, ဒီးမှ်စုကီးတတ်စံပ်စိတ်စိတ်အလီအကျဲလာ
အရူဒိပ်တတီ လာပုအဲကလံဖိသုင်တဖင်ဟဲဆိလီအသုးကလာတတ်လီတတ်ကျဲ ဝဲဟိပ်ခိပ်
တတ်ဒုးဖးဒိပ် (၂) ဘျိတဘျိအဆာကတီနုနုလီ. ကုဒိပ်စုကီး မှ်ယိပ်လိတ်ကျိအကုဖးဒိပ်
တတီ ထံယုဆူဒိပ်မး, အိပ်စုကီးဒီးအတတ်စံပ်စိတ်စိတ်လာကညီထုလံဖိတဖင်စံပ်စိနု
အဖိအလံတဖင်နုနုလီ. ပယီပဒိပ်ဒီးကွိတ်တပ်ပဒိပ် အဲဒီးဘျိထိပ်စုကီးထံတမာ်ဖးဒိပ်
ဝဲအဘျးဒီးကုဒိပ်တတ်လီနုနုလီ.

တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤန့ၣ်ဆၢၣ်အကျဲယုထာအသီ

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် မ့ၢ်စုလီၤဆိတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအသီတခါ - အတက့ၢ်ဒိၣ် ဒီးတၢ်တၢ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအါမးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, တၢ်စးထီၣ်မၤအီၤလဲၤအသး တဆိဘၣ်တဆိလံန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်အဂ့ၢ်ဒ်လဲၣ် အခိၣ်တယၣ် ဒီးသးသဟီၣ်ဂံၢ်ဘါတဖၣ် ဟဲဝဲဒၣ်လၢပှၤထူလံၤဖိတတၢ်တဖၣ် အတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤတၢ် အမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအကီၢ် ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢၤ, တၢ်ကၤယၢ်က့ၤလုၢ်လၢ်ထူသန့ ဒီးတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူ လၢအဘၣ်တၢ်ဆိၣ်ထွဲတၢ်လံၤအီၤလၢ မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ခိၣ်နၢ် ဒီးခ့ၣ်ကရၢၢ် လၢအပူၤကွံာ် (၁၄) နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ကဆိထၢၣ်ပှၤတတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်မၤအတၢ်ကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ် - မ့ၢ်ပှၤထူလံၤဖိတတၢ်လၢအဘၣ်ယုၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်တဖၣ် အစုလီၤယုၢ်တၢ်မၤသကိးတၢ်, ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲသ့ၣ်ပှၢ်အကွၢ်အဂီၢ်, ကွဲးလီၤပာ်လီၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီ ဒီးစူးကါဝဲဒၣ်ပှၤထူလံၤဖိအတၢ်သ့ၣ်ညါ ဒီးအလုၢ်အလၢ်တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤ ဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိတၢ်မံၤလၢလၢအကၤ ဒ်ပစံးတၢ်အဒိ, ကယုၤပှၢ်, ထီၣ်ခ့ၣ်ထီၣ်ကိး ဒီးဘီၣ်သိၣ်ဖးဒိၣ် စံးတၢ်တဖၣ် ယုၢ်ဒီးအလီၢ်အိၣ်လီၢ်ဆိး တၢ်အိၣ်တၢ်အီၤသ့ၣ်ထူၣ်ဝဲဘိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, တၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်က့ၤ “ကီၢ်သ့ၣ်ဂ့ၢ်” လၢသဝီထူလံၤအိၣ်လၢအပူၤ (၁၃) ဖျၢၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအံၤ ဒုးနၢ်ပၢ်အါထီၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် လၢအဘၣ်ထွဲဒီးပှၤထူလံၤဖိအတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲအကီၢ်အဂ့ၢ်အါမးန့ၣ်လီၤ.

မုၢ်အဂၢၢ်ဒ်လဲၣ်, ပှၤဒိသအခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်တုၣ်ဖိတနီၤ ယုၣ်ဒီးထံကီၢ်ပဒိၣ်တၢ်ကရၢကရိ ပှၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမီၤအါဒၣ်တၢ်တက့ၢ် ဂ့ၢ်လိာ်ဘျီလိာ်ဝဲဒၣ်လၢ ကျဲယုထၢအဂ့ၤအဂၤလၢတၢ်ကရဲၣ်သဲကတီၤ ခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ် - ဒ်ပစံးတၢ်အဒိ, “ပှၤထူလံၤဖိအတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤ (indigenous conservation)” အကျဲန့ၣ် ဒိသအဝဲဒၣ် ခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်အဟီၣ်ကဝီၤ န့ၢ်သ့ဒၣ်ထဲသဝီတဖျၢၣ် မ့တမ့ၢ် လီၢ်ကဝီၤဖိတတီၤအပတီၢ်မိန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်စံးဝဲလၢ ဒ်သိးတၢ်ကဒိသအ ဟီၣ်ကဝီၤဖးလဲၢ်ကန့ၢ်အဂီၢ် ကီၢ်ပယီၤလိာ်ဘၣ်ဝဲဒၣ် တၢ်ဒိသအခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ လၢအက့ၢ်အဂီၢ်လီၢ်ကံၤ “တိၣ်အတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤ (fortress conservation)” အကျဲအသိး - လၢအမ့ၢ်လီၢ်ခၢၣ်သးပဒိၣ်တၢ်ဖိၣ်ပျံၤသန့ (တၢ်ဖိခိၣ်ဆူတၢ်ဖိလၢ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ) န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်, တၢ်ဆုၢ်န့ၣ်ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤစးန့ၣ်ဖျါထီၣ် တၢ်ထံၣ်စိခုတလုၢ်တခါလၢ ကညီပှၤထူလံၤဖိ အဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ်ကွၢ်ဂီၤ (landscape) လၢ“ပှၤကညီဒီးန့ဆၢၣ်အိၣ်မူသကိးသ့”လၢဟီၣ်ကဝီၤဖးလဲၢ်တခါအဖိခိၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆုၢ်န့ၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် စူးကါဝဲဒၣ် ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ်ကွၢ်ဂီၤပတီၢ်တၢ်သးဘူးယီၤသးကျဲ (landscape-level approach) ဆူတၢ်ကရဲၣ်သဲကတီၤဝဲဒၣ်, တမ့ၢ်ထဲလၢဟီၣ်ကဝီၤတခါလၢအလဲၢ်အထီအိၣ်ဝဲဒၣ် ၁.၃၅ ကကွၢ်အ့ကၢၢ် - လၢအမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဖိဖျၢၣ်

ပတီတိကိလီကဝီတိတုသုဉ်ပု (tropical rainforest) တတီလအရူဒိဉ်မးအံဇိဘဉ်, ပဉ်ဃုဒီးတကဟုကယဉ် ဒီးမဆူဉ်ထီဉ် ကညီပုထူလံဖိ ၁၀,၀၀၀ ဂယဉ်ဃဉ်လအအိဉ်ဆိးလဟီဉ်ကဝီအံဇိအပူ အတလုအိဉ်သးသမူ ဒီးအလုလုထူသနူတဖဉ်န့ဉ်လီ. တါအစလအဟဲအိဉ်ဖျါထီဉ်အဲအံဇိမ့ဉ် “ယိဉ်လိတိမုဉ်တခဉ်ကရါ” လအတါဒုးနဲဉ်ဖျါ ထီဉ်ဝဲ ကျဲဃုထအဂတဘိ လအဟဲထီဉ်လဂံဉ်ခိဉ်ထံး ဒီးပဉ်ဝဲဒဉ်ကမျါလတါမအသး ကံဉ်ပူန့ဉ်လီ. တမ့ဉ်ဝဲဒီနီ တါရဲဉ်သဲကတီတါ လအဟဲလီလတါဖိခိဉ်ဆူတါဖိလ် - လအထူးထီဉ်ကွံဉ်ပုကုပုကညီ ဆူန့ဆဉ်တါဒီသအဟီဉ်ကဝီချ အသိးဘဉ်န့ဉ်လီ.

တါလီဘဉ်ယိဉ်

ထံလီကီပုတါဒုးတါယ, တါသုးလီသုးကျ, ပုတတလီမုဉ်ပြုဉ် ဒီးတါလုအိဉ် သးသမူဟးဂီအယိ အိးဟိထီဉ်န့ဉ်ကျဲလ အုဉ်ပုအတါလီဆူလီပလု ဟဲခိဖျါအသးလ တါထူးထီဉ်န့ဆဉ်တါအိဉ်ယ (တါမကသုဉ်, တါခူဉ်ထူစံးတါတဖဉ်) ဒီးတါဘျါလီ ကျိဉ်စုလသုဉ်ဖျါမုဉ်ကျဲလကွံဉ်အယိန့ဉ်လီ. စးထီဉ်လ ၂၀၁၂ နံဉ် တါပတုဉ်တါခးလံ လံန့ဉ် နူသဝီလမုဉ်တြီကီရဲဉ်တဖဉ် ဟ်ဖျါထီဉ်ဝဲဒဉ်လ တါမဟးဂီသုဉ်ပုအတါတိ ကျဲတဖဉ် ဟဲအိဉ်ထီဉ်ဝဲကွံဉ်ကွံဉ်, လအပဉ်ဃုဉ်စုကီးဒီးပယိသုး အတါဟဲနုဉ်လီဟံးန့ အါထီဉ်တါလီ ခိဖျါတါဘျါအါထီဉ်ကျဲ ဒီးသုးကလတဖဉ်အယိန့ဉ်လီ. တါကုလဲမက ဆဉ်ဖိကီဖိတါမဲလ် ဒီးဖိသုဉ်ခံတဖဉ် အိဉ်စုကီးလတါလီတနီန့ဉ်လီ. အါန့အန့, တါဆုနုဉ်တါဘျါထီဉ်ဟးကွံ (ကုဒိဉ်) ထံတမာဉ်မုဉ်အူဂံ ၁,၂၀၀ မံးကဉ်ဝးတါတိကျဲ - လကသုးဆူဉ်ကွံဉ်ဟံဉ်ဃုဉ်တဘျးဃု ဒီးထံကလုဘာကွံဉ်တါမဲတါမဲထူလံ ဒီးဆဉ်ဖိကီ ဖိလအစးဘူးကလီတုတဖဉ် အတါလီတါကျဲအါဒိဉ်မးအံ, အိဉ်ဖျါဝဲလပဒိဉ်ကဒုးလိဉ် ထီဉ်ဖးထီဉ်ဝဲန့ဉ်လီ. လတါန့အယိ အလီအိဉ်သပုတါလ ယိဉ်လိတိမုဉ်တခဉ်က ရါအတါရဲဉ်တါကျဲ ကထူးဖျိဉ်ဝဲဖျိဉ်ပုအါဖုအါကရအတါဂံတါဘါ ဒ်သိးကမလဲလီ ကွံဉ်တါလီပျဲဘဉ်ယိဉ်သုဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ.

တါဟူးတါဂဲလတါမဲလံ, မအဖုမုဉ် ဒီးမခါဆူညါ

ယိဉ်လိတိမုဉ်တခဉ်ကရါ အမိလံမိပုကကဲထီဉ်အဂီ ကီရဲဉ်ပတီတိတါတဉ် ပိဉ်ကုဉ်လိသကိးတါ တါမအီလံခံဘျဲ ၂၀၁၆ နံဉ်အပူ ဒီးသဘျီတဘျီန့ဉ် ဘဉ်တါမ အီလဲ လါဒိဉ်စုဘဉ် ၂၀၁၇ နံဉ်န့ဉ်လီ. တါဒုးအိဉ်ထီဉ်တုလံကမံးတိတဖု, တါဟုဉ်အီ မူဒါလ ကကွဲးဒုးအိဉ်ထီဉ်ဝဲယိဉ်လိတိမုဉ်တခဉ်က အတါဘျါမိပုန့ဉ်လီ. တါဘျါမိပု အံ ခိလီန့ဝဲဒဉ်တါနဲဉ်ကျဲတဖဉ် လယိဉ်လိတိမုဉ်တခဉ်ကရါအံ အတါသုဉ်ထီဉ်

ဆီလီ၊ ဒီးအတၢ်ပၤဆွၢ်ရဲၣ်ကျဲၤတၢ်အကူၢ်အကီၤ ကဘၣ်အိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝံးဒီး တၢ်ဘျၢမိၢ် ပှၢ်ပတြိၣ်အံၤ ဘၣ်တၢ်လဲၤတၢ်ပိၣ်ကူၣ်လိာ်သကိးအီၤဖဲ ကီၢ်ဆၣ်ပတီၢ် (၄) ဘျီ ဒီးကရူၢ်ပ တီၢ် (၂၆) ဘျီ ဖဲ ၂၀၁၇ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးတၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်အံၤ တၢ်ပာ်ဂၢ်ပာ်ကျၢဒီး အသးသမူကအိၣ်ထီၣ်အဂီၢ် တၢ်လီၤဒုးသ့ၣ်ညါ ဒီးဟံးန့ၢ်ဒုသဝီဖိလၢအအိၣ်လၢကရၢ်အပူၤ တဖၣ် အတၢ်ဘၣ်သးဆဲးလီၤမံၤတၢ်ပနီၣ် ဖဲ ၂၀၁၈ နံၣ်ထီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. တုၤမ့ၢ်ပှၢ် အါဂၤတူၢ်လိာ်ဘၣ်သးလံာ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်အံၤတဖၣ်န့ၣ် တၢ်ပာ်ဂၢ်ပာ်ကျၢအမူးကဘၣ်တၢ်မၤအီၤ, ဝံးအလီၢ်ခံ တၢ်ကယုထၢထီၣ်စ့ၢ်ကိး ပှၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲတၢ်ကမံးတံာ်တဖၣ် ဒ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်ကွဲး ပာ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

တကတီၢ်ပီဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်အတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်န့ၣ် ပှၢ်လီၢ်ကဝီဖိတ ဖၣ်စ့ၢ်ကိး စးထီၣ်ထီၣ်က့ၤအမိၢ်ပာ်ဖဲအတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ မ့တမ့ၢ် အကီၢ်, ခိဖျိတၢ်ယီၤသကိး ကီၢ်ဆၢဒီးဒုသဝီအိၣ်ဘူးအိၣ်တၢ်တဖၣ် ဒ်သိးကမၤလီၤတၢ်အထံဆၢကီၢ်ဆၢ ဒီးပဒုၣ်ဟးဆူး တၢ်သဘံၣ်ဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်တနီၤ စးထီၣ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်က့ၤ အတၢ်ဒီသဒီးပၤဆွၢ် ရဲၣ်သ့ၣ်ပှၢ် တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဒီးကျိၤကျဲတဖၣ်, ဒီးအလီၢ်မ့ၢ်အိၣ် ကွၢ်ကဒါ ဒီးဘျီဂုၤ ထီၣ်က့ၤတကတီၢ်ဘၣ်တကတီၢ် ဒ်ဒိၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ်အကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအစၢလၢအဟဲ အိၣ်ဖျါထီၣ်ဖဲဆၢကတီၢ်ခဲအံၤန့ၣ် လီၢ်ကဝီပှၢ်တတၢ် ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရူၣ်ပဒိၣ်တဖၣ် မၤနီၣ်မၤယါက့ၤ မ့တမ့ၢ် ပာ်ပနီၣ်န့ၢ် ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအကီၢ်, ပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်, ပျဲပူၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးသ့ၣ်ပှၢ်ပျံၤကွီၤသ့ၣ်တဖၣ် ဟဲအိၣ်ပျဲထီၣ်ဝဲ တကဝီဘၣ်တကဝီ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ် ခုၣ်ကရၢ်အဟီၣ်ကဝီပူၤန့ၣ်လီၤ (ကွၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဂီၤ). လီၤဆီဒိၣ်တၢ် ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအကီၢ်တဖၣ် န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်မၤလီၤတၢ်က့ၤ အတၢ်ပၤဆွၢ်တၢ်ကွၢ်ဂီၤ, အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဒီးအ တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲ (management plan) ဒ်သိးကပတံထီၣ်တၢ်ပာ်ပနီၣ်န့ၢ်အီၤလၢခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်ပ ဒိၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်တၢ်ပၤဆွၢ်ရဲၣ်ကျဲ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ဒီတဘျီအပတီၢ်န့ၣ် တၢ်ပာ်ပ နီၣ်ဟီၣ်ကဝီလီၤဆီ (အဒိ - ကီၢ်, ပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်, ပျဲပူၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိပျံၤကွီၤ) သ့ၣ်တဖၣ် အံၤ တၢ်ကဒုးဘူးဝဲက့ၤအီၤ “ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖဲခိၣ်ကွၢ်ဂီၤ” ဖးလဲၢ်တဘျီပီဒီးအသိး, တၢ်ကကူၣ် လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိး တၢ်နီၤဖးလီၤတၢ်ပၤဆွၢ်ရဲၣ်ကျဲဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖဲခိၣ်ကွၢ်ဂီၤ (management zones - အဒိ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလုၢ်လီၤလုၢ်ထီၣ်အကျိၤ, ထံကွၢ်ခံဟီၣ်ကဝီ, ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအလိ ဖးဒိၣ်တၢ်လီၢ်, တၢ်ဖဲအိၣ်မၤအိၣ်, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ကျဲမုၢ်ကျဲဘိ ဒီးဒုသဝီတၢ်လီၢ်, မ့တမ့ၢ် တၢ် ထုးထီၣ်သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်ဖိတၢ်လံာ်အဟီၣ်ကဝီ စံးတၢ်တဖၣ်) န့ၣ်လီၤ. တၢ်တီၢ်အိၣ်လၢ တၢ်တၢ် ပိၣ်ကူၣ်လိာ်အကျိၤအကျဲအံၤ ကဒုးအိၣ်ထီၣ်န့ၢ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ် အတၢ်ဂုၤထီၣ်

ပသီထိုင်အတတ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော် (development master plan) လာပျာဘက်ထွဲဘက်ဃးကိးဖု
ဒီးတူလိာ်ဝဲ ဒီးမဃျါထိုင်အမိာ်လံးမိာ်ပျာ်သုတဆီဘဉ်တဆီအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘဉ်ထွဲဒီးလုာ်လံာ်ထူသန့ ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်တကယန့ၣ် တၢ်ဆိဉ်ထွဲမဃာ်စုာ်ကိး
သန့ဆဲးလၢကွီၤလၢ ပှၤတတမၤတၢ်အိၤအိၣ်ဝဲ (၂) ဖျါန့ၣ်လီၤ. အလီၢ်အိၣ်လၢ ဆူညါခိန့ၣ်
တၢ်ကဘဉ်သုးထီၣ်ထိုင်အပတီၢ် လၢအအိၣ်ဒီးအလံာ်ညိၣ်သိၣ်ဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်
ကမူအဂီၢ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးကွဲးထွဲထိုင်က့ၤလုာ်ဖိထီၣ်ဖိအလံာ် မ့ၢ်ဂ့ၤ လုာ်လံာ်ထူသန့တၢ်တဲ
ပူတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်မၤအိၣ်ဝဲတနီၤလံာ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢန့ၣ်ဆၢတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်တကယ တၢ်
မၤတၢ်လံာ်ယုသ့ၣ်ညါသိၣ်က့ၣ်တၢ်မူအါကလုာ်အလံာ်ဟံၣ်ဖျါတဘျီန့ၣ်လီၤ. အပူၤကွံာ်ယံာ်
နံၣ်န့ၣ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါစုာ်ကိးကယုပျာ်ဖဲကဆီထၢၣ်ပှၤတတသ့ၣ်ပျာ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဆၢကတီၢ်
ခဲအံၤ ပိာ်မုာ်အတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိသ့ၣ်ခဲအလံာ်ဟံၣ်ဖျါဖဲကဆီထၢၣ်ပှၤတတသ့ၣ်ပျာ်အံၤ တၢ်က
ဖဲကျဲးထွဲထိုင်ရၢအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးအိၣ်စုာ်ကိးလၢ တၢ်ကယုသ့ၣ်ညါက့ၤကလုာ်
ဒီးဒုၣ်ဒီးတၢ်စွါအကလုာ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတဖၣ်အံၤ ကဟ့ၣ်ထိုင်တၢ်ထံၣ်
န့ၢ်အရၢဒိၣ်လၢ တၢ်ကသ့ၣ်ပၤဆုၤ, သမံသမိးက့ၤ ဒီးမၤဂ့ၤထိုင် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်
အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကဲဘျုးဆူထံကီၢ်ဒီဘုၣ် မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ဒီဖျါၣ်

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် ကမ့ၢ်တၢ်အဒိအတဲာ်အဂ့ၤတခါလၢ တၢ်လီၢ်အဂ့ၤအဂ့ၤ
တဖၣ် လၢအဲၣ်ဒီးဒုးအိၣ်ထိုင်ဝဲဒၣ် ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်ပတီၢ် (landscape level) တၢ်ရဲၣ်သဲ
ကတီၤန့ၣ်ဆၢတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးန့ၣ်လီၤ. ကမ့ၢ်ဝဲဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်ပတီၢ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤအ
တၢ်မၤကျဲး လၢအဟံၣ်ကဲဝဲဒၣ် ပှၤထူလံာ်ဖိ အတၢ်န့ၢ်ပၤဘဉ်အမိာ်ပၢ်ဖဲအထံအကီၢ်အဟီၣ်က
ဝီၤခွဲးယာ်, အိးထိုင်န့ၢ်ဝဲပျါစီၢ်ခိၣ် ဒီးဆိဉ်ထွဲဝဲဒၣ် ပှၤလီၢ်ကဝီၤထူလံာ်ဖိ ဒီးအတၢ်ကရၢက
ရိတဖၣ် အတၢ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ် လၢတၢ်ဒီသအန့ၣ်ဆၢဟီၣ်ကဝီၤ တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးကိးပတီၢ်ဒီးအ
ပူၤန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ် မ့ၢ်တူလိာ်ဟံၣ်ပနီၣ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ် လၢအပၣ်
ယုာ်ဒီးပှၤထူလံာ်ဖိခွဲးယာ်ဒ်သိးအံၤတကလုာ်န့ၣ် ကီၢ်ပယီၤပူၤတၢ်ဒီသအတၢ်လီၢ်လါဟ့ၣ် အဟီၣ်
ကဝီၤနီၣ်ဂံၢ်ကဟဲအါထိုင်ဝဲသ့ ဒ်ပဒိၣ်အၢၣ်လီၤတၢ်ဝဲလၢတၢ်မၤသကိးတၢ်ဒီး ဟီၣ်ခိၣ်ဒီဖျါၣ်
အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲးအသိးန့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲတၢ်အကါဒိၣ်တခါလၢမၤလၢပျဲထိုင်စၢဟီၣ်ခိၣ်
ဒီဖျါၣ်အတၢ်တိာ် လၢကဒီသအက့ၤန့ၣ်ဆၢအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်ဝဲအံၤ အိၣ်ဒီး

၂.၂. ကဆီထာ်ဒီးသီသံၣ်ပွဲၤဂီၤပုၤတတသ့ၣ်ပုၤ

(က) တၢ်အိၣ်သ့ၣ်လီၤသး

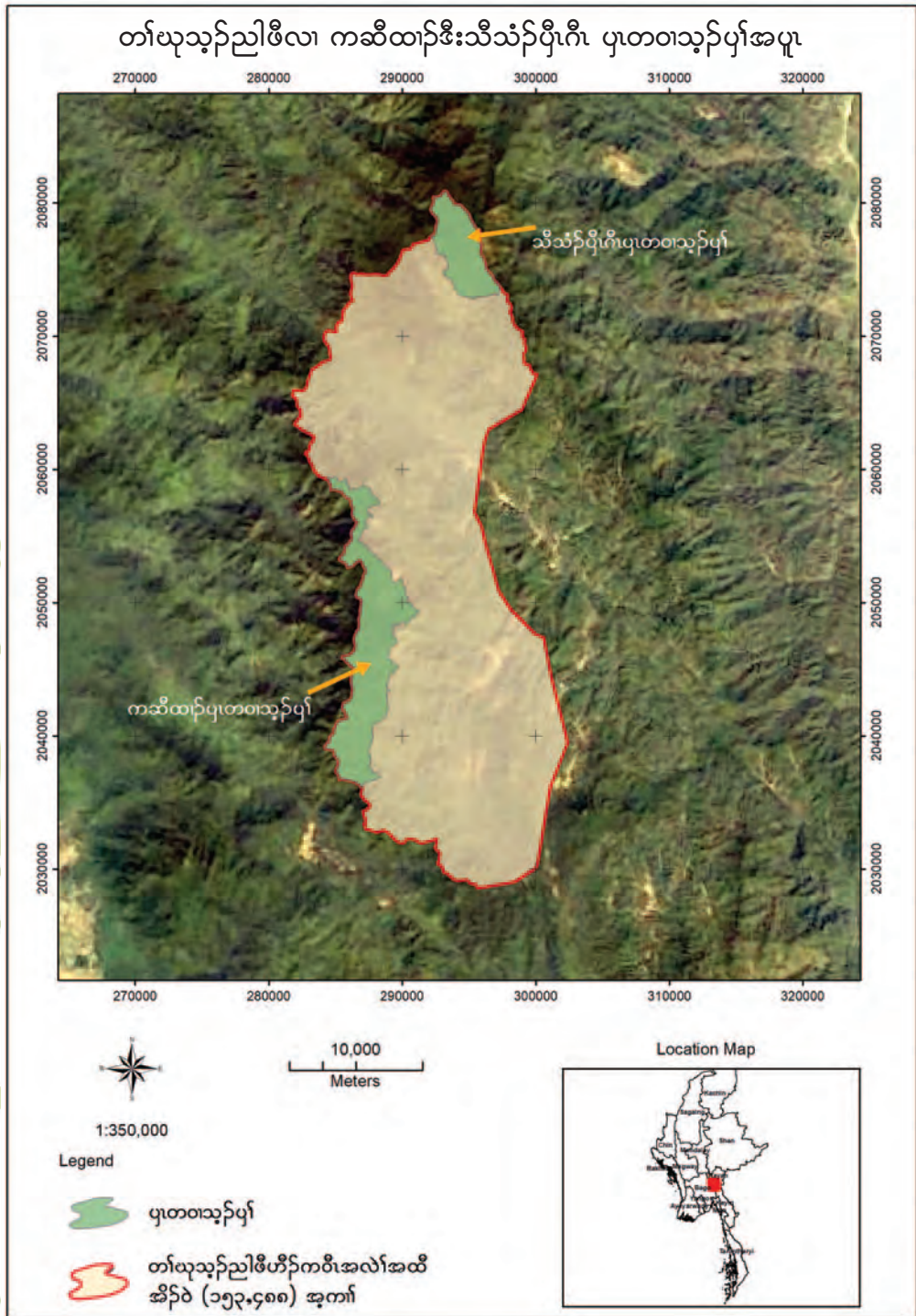
ကဆီထာ်ပုၤတတသ့ၣ်ပုၤ အိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးလၢကရူၢ်သၢဘျၣ် လၢအအိၣ်လၢစီၤမ့ၢ် ပျီၤ, လၢမ့ၢ်ပျီၤ ဒီးခူၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်သီသံၣ်ပွဲၤဂီၤပုၤတတသ့ၣ်ပုၤအံၤ အိၣ်သ့ၣ်လီၤအသး ဖဲခူၤကရူၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ကဆီထာ်ပုၤတတသ့ၣ်ပုၤအမဲၣ်ဖဲခိၣ် တၢ်အိၣ်သးလၢမ့ၢ်ထီၣ်တ ကပၤမ့ၢ်ကစၢ်ဒီးခိၣ်တၢ်ပၤအလီၢ်တနီၤ ဒီးကစၢ်အဖျၢၣ်တဖၣ်အိၣ်ဖဲဒၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ် ဆၣ်လၢအမ့ၢ်န့ၣ်တကပၤတၢ်ဘၣ်လီၤ, ထံကွၢ်ခံ, ဒီးတၢ်လျၢ်တၢ်တြီၤတဖၣ်အိၣ်ဖဲန့ၣ်လီၤ. လၢ မ့ၢ်ထီၣ်တကပၤမ့ၢ်ပဲ ပျဲလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤ, ဒီးမ့ၢ်န့ၣ်တကပၤမ့ၢ်ပဲ ကိၤလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤန့ၣ် လီၤ. ကဆီထာ်ပုၤတတသ့ၣ်ပုၤ မ့ၢ်ကစၢ်တူၢ်အယိ လၢကလံၤထံးတကပၤ ဆဲးလီၤဆူယိမ့ၢ် ကွီၤ ဒီးအကလံၤစိးတကပၤ ဆဲးထီၣ်ကွဲၤဆူသီသံၣ်ပွဲၤဂီၤကစၢ်တူၢ်ဖးဒိၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်လၢသီသံၣ်ပွဲၤဂီၤပုၤတတသ့ၣ်ပုၤတခီမ့ၢ်ပဲ ပျဲလိၣ်ကျိအထံကွၢ်ခံသ့ၣ်ပုၤ, လၢက စၢ်တူၢ်မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးမ့ၢ်ပဲဘျၣ်သိၣ်ကစၢ်တူၢ် ဆဲးထီၣ်ဆူသီသံၣ်ပွဲၤဂီၤ, အမ့ၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ပဲ ကဆီထာ်ယိမ့ၢ်ကွီၤအကစၢ်တူၢ်ဆဲးထီၣ်ဆူသီသံၣ် ဒီးကတၢ်ပဲဖဲပွဲၤဂီၤခိၣ်ကလံၤစိးန့ၣ် လီၤ. သီသံၣ်ပွဲၤဂီၤပုၤတတသ့ၣ်ပုၤအချၢ်သးကလံၤထံးန့ၣ်မ့ၢ်ပဲဒၣ် ပျဲလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤန့ၣ် လီၤ. မ့ၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်လီၢ်အဟီၣ်ကဝီၤအံၤအကစီၤထီၣ်ထီၤလၢပီၣ်လဲၣ်အမဲၣ်ဖဲခိၣ်အိၣ် ပဲ ၈၀၀ - ၂,၇၀၀ မံထၢ်ဃၣ်ဃၣ်န့ၣ်လီၤ.သ့ၣ်ပုၤတဖၣ်အါတက့ၢ်မ့ၢ်ပဲ ကနၢ်သ့ၣ်ပုၤ လၢဟ့ၣ်ထီၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤအံၤတၢ်မၤဟးဂီၤအီၤခီဖျိ တၢ်ဘၣ်စံၣ် မ့ၢ်ဟးဖျိး လၢပယိၤသးအတၢ်ထီၣ်ဒုးအဖီ ခိၣ်အိၣ်တဖၣ်တဆံးအယိ တၢ်လီၢ်တနီၤလီၤ ဟိလီၤပျီၤဖဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သနၣ်က့, သ့ၣ်ပုၤထူလံၤလၢအတဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤအီၤ နီတဘျီဘၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးပဲဒၣ်လၢအအါ န့ၣ်လီၤ.

ဟိန်ခိန်ဂီအဒိ (၁) ကဆီထာ်ပုတတသုဉ်ပုအိဉ်သုဉ်လီသးတံလီ

(ခ) ပုလီကဝီဖိအတၢ်ပဆၢရဲၣ်ကျဲပုတတသ့ၣ်ပုၤ

ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုတတသ့ၣ်ပုၤအဟီၣ်ကဝီအံၤ အိၣ်တၢ်လံၤဒၣ်လၢပျၢၤ လၢကစၢၤလံၤလံၤ ဒီးဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ကီၤအီၤ၊ ဟံၣ်ဒိၣ်ဟံၣ်ကဲအီၤဒ်အမ့ၢ်တၢ်သူတၢ်ပျီၤ၊ တၢ်စီတၢ်ဆံ့၊ သံခိၣ်မုၢ်ယါအလီၢ်အကျဲ လၢအဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်ဒီးပဆၢရဲၣ်ကျဲတၢ်အီၤအန့ၣ်လၢအကယၢတဖၣ် လၢကညီပုၤထူလံၤဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ။ ပုၤထူလံၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအပူၤန့ၣ် အိၣ်ပျဲၤဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢအကလုာ်ကလုာ်လၢအလုာ်ဒိၣ်ပျၢၤဒိၣ် ဒီးလီၤကံၤဒ်သိးသံခိၣ်မုၢ်ယါအဘီအမုၢ် အခုအဝုၢ် လၢအပျဲၤဒီးတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ် တၢ်အိၣ်ကုးအီၤပျဲၤန့ၣ်လီၤ။ ဒ်ခါတၢ်ဆိတလဲအိၣ်ထီၣ်သးအဖီခိၣ် ဒ်သိးဒီးပုၤတၢ်ချၢကသုၣ်ဟံၣ်ပုၤထူလံၤဖိအတၢ်ပဆၢရဲၣ်ကျဲ အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢတဖၣ်အဂီၢ် ပုလီကဝီဖိလၢအန့ၣ်သီ “ကီၢ်” အိၣ်စဲဘူးလီၢ်အသးတဖၣ် ဟံၣ်ဖျိၣ်ထီၣ်အသး၊ ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုတတသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲ ဒီးဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ကၢ်ဟံၣ်ကျဲအီၤလၢကီၢ်သူလုၤသ့ၣ်ပုၤဝဲၤကျိၤ ဖဲလၢအိးကထိဘၣ် (၁၀) သီ၊ ၂၀၁၄ နံၣ်န့ၣ်လီၤ။ ကဆိထၢၣ်ပုတတသ့ၣ်ပုၤလၢကီၢ်သူလုၤပဒိၣ်ဟံၣ်ပနီၣ်အံၤ အလဲၢ်အထီအိၣ်ဝဲဒၣ် ၁၈,၅၇၈ အူကၢၢ်န့ၣ်လီၤ။

ဒ်သိးတၢ်ပဆၢရဲၣ်ကျဲကဆိထၢၣ်ပုတတသ့ၣ်ပုၤ ကလဲၤအသးဘျၢဘျၢဆီဆီအဂီၢ်တၢ်နီၤလီၤသ့ၣ်ပုၤအကဝီအိၣ်ဝဲတဘျုးကလုာ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်ဘျၢလၢလီၢ်ကဝီဖိ ဒီးကီၢ်သူလုၤပဒိၣ်ဟံၣ်ပနီၣ်ယၢဝဲန့ၣ်လီၤ။ သ့ၣ်ပုၤတဘျုးအံၤ တၢ်နီၤလီၤအကဝီလီၤဆိလိာ်အသးအိၣ်ဝဲလွံၢ်တီၤ၊ ဒီးတတီၤစုာ်စုာ် အိၣ်ဝဲဒီးတၢ်ပဆၢရဲၣ်ကျဲအကျဲန့ၣ်လီၤ။

- လီၢ်ကဝီ (၁) အိၣ်လၢပုၤအဟီၣ်ကဝီအခၢၣ်သးလၢအဘၣ်တၢ်တြီအီၤတၢ်တၢ်ဖျၢဖျၢလၢတၢ်တဘၣ်ဆဲးဘၣ်ခးဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်သူအိၣ်တၢ်အိၣ်ယၢလၢအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ တသ့နီၣ်တမံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ။
- လီၢ်ကဝီ (၂) မ့ၢ်တၢ်လီၢ်တတီၤလၢတၢ်သူအိၣ်ပုၤအတၢ်အိၣ်ယၢသ့တနီၤ ဒီးတၢ်ခးအိၣ်ဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢတၢ်တြီအီၤတဖၣ်သ့ဝဲတနီၤန့ၣ်လီၤ။
- လီၢ်ကဝီ (၃) မ့ၢ်တၢ်လီၢ်လၢန့ၣ်လီၢ်သံၣ်လီၢ်အိၣ်အလီၢ် ဒီးတၢ်သူအိၣ်အီၤသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ။
- လီၢ်ကဝီ (၄) မ့ၢ်တခီ မ့ၢ်ဝဲဒၣ်ပုၤအတရူထံးသ့ၣ်ပုၤအဆၢတၢ်လီၢ်တဖၣ် တၢ်သူၣ်လီၤဝဲဒၣ်ကတီၢ်ဖုၣ်ဒီးကတီၢ်ထီတၢ်ထူၣ်တၢ်ဘိ ဒ်သိးတၢ်သ့ၣ်ညါလီၤတံၢ်သ့ၣ်ပုၤအဆၢကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုတတသ့ၣ်ပုၤ မ့ၢ်ပုတတသ့ၣ်ပုၤခံဘျုး လၢအဘၣ်တၢ်ပဆၢ ဒီးတိခိၣ်ရိၣ်မဲအီၤလၢပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် လၢအအိၣ်ဒီးအက့ၢ်အဂီၢ်လီၤတံၢ်လီၤဆဲးန့ၣ်

လီ။ အိပ်စွဲကိစ္စတိုင်းတိုင်းသိပ်တိုင်းသိပ်တိုင်းဘျာ၊ ဒီသိမ်းတိုင်းကပာဆွဲရဲကဲတိုင်းမုဂ္ဂ၊ တိုင်းစံညီညီပျာ၊ မကမသုဉ်ပျာတိုင်းဘျာတဖဉ်မုဂ္ဂ၊ ကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီ။ အဝဲသုဉ်အိၣ်ဒီး အကမံးတံးတိုင်းပာ ဆွဲရဲကဲတိုင်းအကရ၊ ဒီအမုဂ္ဂတိုင်းယုသုဉ်ညါန့ၣ်ဆၢတိုင်းအိၣ်ယာကရူၢ်၊ စးထီၣ်တုၤလၢပျာ အတိုင်းအိၣ်ယာ၊ ထံၣ်အတိုင်းအိၣ်ယာတဖဉ်ခဲလၢန့ၣ်လီ။ တကးဒီးဘဉ်ပျာဘဉ်မူဘဉ်ဒါ လၢဘဉ်ဘာတကပာစွဲကိစ္စ အိၣ်ဒီးပိာ်မုဉ်ပိာ်ခွါ၊ အိၣ်ဒီးပျာပျာဆွဲဒီးတိုင်းစံညီညီပိာ်တုၤကရူၢ်စွဲ ကိစ္စန့ၣ်လီ။

ကဆိထၢဉ်ပျာတဝဲသုဉ်ပျာကမံးတံး ဒီးပျာလီၢ်ကဝီထုလံးဖိတဖဉ် - တၢ်ချာတၢ်ဆိဉ် ထွဲအိၣ်ဂုၤ တအိၣ်ဂုၤ၊ အဝဲသုဉ်ဒီးသအကူၤအန့ၣ်ဆၢတိုင်းမူကလုာ် လၢအကစၢ်ဒုၣ်အတၢ် လၢာ်ဘျဉ်လၢာ်စုၤ အဂီၢ်အဘါ ဒီးကပာကဝါဒုၣ်တပယုာ်ယီၤန့ၣ်လီ။ လၢတၢ်န့ၣ်အယံ၊ တၢ်မူအါကလုာ် လၢအလုာ်ဒိၣ်ပျာဒိၣ်တဖဉ် အိၣ်ဒီးလၢကီၢ်သုလုၤသုဉ်ပျာတဖဉ်အပူၤ အါက လုာ်အါမ့ၢ် လၢဖိလံးလၢခံတဖဉ် ကထံၣ်ဘဉ်ဝဲအဂီၢ် - ဒီပစံးတၢ်အဒိ၊ ဘိၣ်သိၣ်ဖးဒိၣ်၊ ကယုာ်ပျာ၊ ဒီးအဂုၤအဂတဖဉ်န့ၣ်လီ။

(ဂ) တၢ်ယုထၢတၢ်လီၢ်လၢတၢ်ယုသုဉ်ညါဖိသုဉ်ခံအဂီၢ်

ကဆိထၢဉ်ဒီးသိသံၣ်ပျာဂီၢ်အပျာတဝဲသုဉ်ပျာ အဟီၣ်ကဝီပူၤအံၤ မုဂ္ဂတၢ်လီၢ်အကြး ကတၢ်လၢ တၢ်ယုသုဉ်ညါဖိသုဉ်ခံအဂီၢ်န့ၣ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ တၢ်ဂ့ၢ် (၄) ထံၣ်န့ၣ် လီ။ တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တထံၣ်၊ ခိဖျိလီၢ်ကဝီဝဲအံၤ သုဉ်ပျာတဖဉ် တၢ်တမၤဟးဂီၢ်ဒီး အါ ဒိၣ်ဒိၣ်မုဉ်မုဉ်နီတဘျီဘဉ်အယံ တၢ်မူအါကလုာ်အတၢ်အိၣ်ယာထွဲတီၤဝဲဒုၣ်န့ၣ်လီ။ တၢ်ဂ့ၢ်ခံထံၣ်တထံၣ်၊ ခိဖျိမုဉ်လီၢ်ကဝီတတီၤလၢ ကညီပျာထုလံးဖိစီစဲၣ်အိၣ်ဆိးအလီၢ်၊ လၢအအိၣ်မူထွဲမိၢ်ပာ်ဖဲအလုာ်လၢထုသန့၊ အိၣ်မူဆိးကါဒီးအတၢ်သုဉ်ညါထုလံး ဘဉ်ယး တၢ်အိၣ်ကတီၤန့ၣ်ဆၢခိၣ်ယာ ယုာ်ဒီးတၢ်ဒီးသအတၢ်မူအါကလုာ်တဖဉ် အယံန့ၣ်လီ။ တၢ် ဂ့ၢ်သထံၣ်တထံၣ်၊ ခိဖျိပျာလီၢ်ကဝီဖိတဖဉ် ပတံထီၣ် ဒီးဒီးန့ၢ်ဘဉ်လံ ကီၢ်သုလုၤသုဉ်ပျာဝဲ ကျိၤ အလံာ်အုၣ်သးလၢအဝဲသုဉ် ကပာဆွဲရဲကဲတိုင်း မုဂ္ဂတၢ်လီၢ်အကြး အပျာတဝဲသုဉ်ပျာ လၢကျဲယုာ်ကအယံန့ၣ်လီ။ ဒီး တၢ်ဂ့ၢ်လၢခံကတၢ်တထံၣ်၊ ခိဖျိလၢ သုဉ်ပျာဟီၣ် ကဝီအံၤ ဒီးအခိၣ်အယာတဖဉ် ထံၣ်ဘဉ်တၢ်မၤ ကအိၣ်ဟုၣ်ဖိသုဉ်ခံတဖဉ်အယံ ပျာလီၢ်ကဝီဖိ ဒီး ပျာတဝဲသုဉ်ပျာကမံးတံး အိၣ်ဒီးတၢ်သုဉ်ကိာ်သးဂီၢ် ဒီးအိၣ်ဒီးယုကျဲလၢကဘျါလီၤကွၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ကီတခါအံၤ အဂီၢ်အယံန့ၣ်လီ။

၂.၃. ဖိသုဉ်ခံအတတ်လှိုင်ဖွဲ့ဖွဲ့

ဖိသုဉ်ခံအရူအိဉ်လၢတၢ်မူတတၢ်အဂီၢ်ဖိသုဉ်ခံမ့ၢ်န့ၣ်ဆၢဉ်တၢ်မဲတၢ်မၤအကျါတကလုာ် လၢအရၤလီၤအသးသကုၤဆးဒးလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီတဘျီအပျီၤတဖၣ် လီၤဆိဒၣ်တၢ် စးထီၣ်လၢကျါတုာ်ကီၢ်အဟီၣ်ကဝီၤ ထံထီၣ်ထံလီၤသ့ၣ်ပှၢ် တုၤထီၣ်ဆူကျါတုာ်လၢဆိသ့ၣ်ပှၢ်. ရၤလီၤစ့ၢ်ကိးအသးလၢလီၤကစီၤထီၣ်ထီၤယံၤဒီးပိၣ်လဲၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ် သ့ၣ်ပှၢ်အဟီၣ်ကဝီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖိသုဉ်ခံအကလုာ်လၢအလီၤဆိလိာ်အသးအိၣ်ဝဲဒၣ်အါမးဒ်အမ့ၢ်, အထုၣ်အဒိၣ်အဆံး, အလုၣ်အဒုဒီးအဖိလၢအယံၤအလၢအိၣ်ဒီးအလွဲၢ်အကလုာ်ကလုာ်လၢအလီၤဆိလိာ်အသးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖိသုဉ်ခံအါကလုာ်မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်လၢတၢ်မူအါကလုာ်အဂီၢ် လီၤဆိဒၣ်တၢ် တၢ်မူအါကလုာ်လၢအအိၣ်ဖိအစီၤအမ့ၢ်ထီၣ်, ဘျါဒီးဒုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဖိလံၤဖိယၢ်လၢအအိၣ်ဖိအစီၤအါကလုာ်လီၤဆိဒၣ်တၢ် ကွဲဖိ, ကနဲဖိ, ဖျါ, ဒီးစွဲၤအကလုာ်တဖၣ် အိၣ်ဖိအထူးအစီၤ ဒီးဒုးကဲထီၣ်တၢ်အိၣ်လၢပဂီၢ် လၢအန့ၢ်တၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘါ ဒီးမ့ၢ်ကသံၣ်ကသီအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ.

ဖိသုဉ်ခံ ဖိဟီၣ်ခိၣ်လီၤ လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီတဘျီ လၢတၢ်ဟ်ပနီၣ်တၢ်အိၣ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲအကလုာ် ၂၈,၀၀၀ ယၢ်ယၢ်ဒီးအဒုၣ်အထာဲလၢာ်အိၣ်ဝဲ ၇၆၃ န့ၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢကီၢ်ပယီၤဒီးဘျီတခါ တၢ်ထံၣ်န့ၢ်အိၣ်အကလုာ်ပၣ်ယုာ်ဒီးဖိကလုာ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤ လၢတၢ်ကိးအိၣ်လၢ (Terrestrial Orchids) ဒီးဖိသုဉ်ခံ ခဲလၢာ်အိၣ်ဝဲအကလုာ် ၈၀၀ ယၢ်ယၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢကီၢ်သုလုၤအဟီၣ်ကဝီၤပူၤန့ၣ် ဖိသုဉ်ခံအကလုာ်လၢအမဲထီၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, မဲထီၣ်လၢသုဉ်ခံတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ယုသုဉ်ညါအိၣ်လီၤတၢ်လီၤဆးတအိၣ်ဒီးနီတဘျီဘၣ်. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ, တၢ်ယုသုဉ်ညါဖိသုဉ်ခံဖဲကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤအပျီၤအံၤ မ့ၢ်တၢ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီ လၢတၢ်ကသုဉ်ညါဝဲဖိသုဉ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၢ် လၢကနာသုဉ်ပျီၤအဟီၣ်ကဝီၤတတီၤအံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်အစၢလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အိၣ်တဖၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢအလီၤသုဉ်ခံသးမ့ၢ်ဒိၣ်မး ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါအလၢအပျဲဘၣ်တၢ်ကွဲးဖျါအိၣ်ဖဲ လံာ်ဟ်ဖျါအခိၣ်တီ (၄) အပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ် ဖိသုဉ်ခံအကလုာ်လၢကီၢ်ဘျီသုဉ်ပျီၤအပူၤတဖၣ်န့ၣ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါတဖၣ် ပဟ်ဖျိၣ်အိၣ်န့ၢ်တနီၤလံာ်ဘၣ်ဆၢၣ် ပကဘၣ်မၤဒီးတၢ်ယုသုဉ်ညါဆူညါတပတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီသုဉ်ခံလုာ်ဒိဉ်ပွာ်ဒိဉ်လၢကညီဖီလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်

ဖီတဖဉ်တၢ်ကိးအီၤလၢဖီ အခိပညီမ့ၢ်ဝဲ အတၢ်ကိးဘုကလၢဟုကလၢန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကိးပုၤဟ်ဘုအလီၤလၢဘုဖီန့ၣ်မ့ၢ်လၢဘုတဖဉ်အိဉ်ဒီးအဝံအကလၢစးထီၣ်ဖဲလၢ တၢ်သၢထီၣ်ထီၣ် ဒီးလဲၤဒီးဖီဂီၤဖီဘီလၢတၢ်ကိးထီၣ် “ထီၣ်ဘံၤဃာ်” (ကညီစှိၤ), “ဖံဘံၤယီၤ” (ကညီပျီၤ) ဝံၤဝဲအလီၤခံန့ၣ်လီၤ. တၢ်န့ၣ်ဝဲလၢဖီန့ၣ် တၢ်တကြးဆါအီၤဘဉ်. ပုၤတဂၤလၢလၢ မ့ၢ်တသဉ်ဝံၤလီၤဒီးဒီးဘဉ်န့ၣ် ဖီတဖဉ်ကအိဉ်ကစီၤဒၣ်အတၢ်န့ၣ်လီၤ. အါန့ၣ်အန့ၣ်, ဖီသုဉ်တဖဉ်တၢ်ဒိအီၤလၢလုာ်လၢထီၣ် လၢအအိဉ်ဒီးအခိပညီလၢ ပကညီဖီအလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, ဖီတဖဉ်အတၢ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ် ကဲဘျုးဝဲဒၣ်လၢကညီဖီမၤမုၢ်မၤဝဲတဖဉ် ကကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ် ဒီးဖးတယးဝဲဒၣ် မူခိဉ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤ အတၢ်အိဉ်သးလၢအဆီတလဲအသးသ့တဖဉ်န့ၣ်လီၤ.

လၢလီၢ်ကစီၤအါတီၤအပူၤ ဖီအါကလုာ်ဘဉ်တၢ်သူအီၤလၢတၢ်အိဉ်တၢ်အီၤ, ကသံၣ်ကသီ, ဒီးတၢ်သူစ့ၢ်ကိးအီၤလၢလုာ်လၢထူသနူ ဒီးတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၣ်အဂီၢ် လၢပုၤထူလံၤဖီအါကလုာ်လၢဟီၣ်ခိဉ်တဘျုးအံၤအချၢန့ၣ်လီၤ. ဖီအါကလုာ်န့ၣ် တၢ်သူတုၢ်လံၤအီၤလၢအနံၣ်လၢအကထီတဖဉ် လၢတၢ်ယါဘျါတၢ်ဆူးတၢ်ဆါ အကလုာ်ကလုာ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဖီမုၢ်ယါန့ၣ်

ပုၤသးပုၤကုၢ်ဘဲဝဲ ဒီးစံးထိးဝဲပုၤယံၤကံၤကွဲကံၤတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယီၤ, ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပုၤဂီၤပုၤတတသုဉ်ပုၤအပူၤအံၤ ဖီလၢတၢ်သူအီၤလၢကသံၣ်ကသီ, တၢ်ယံၤတၢ်လၢ, တၢ်မၤမူးမၤပွဲ, တၢ်ကယၢကယဲ ဒီးပုၤထူလံၤဖီအတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၣ်အဂီၢ်န့ၣ် ကအိဉ်ဝဲဒၣ်အါမး ဒီးအလီၢ်အိဉ်လၢတၢ်ကဘဉ်ယုသုဉ်ညါမၤနီၣ်မၤယါက့ၤစ့ၢ်ကိးအီၤန့ၣ်လီၤ.

ဖီသုဂ်ခံ ဇီးကညီပိတ်မုဂ်အတတ်ဘဉ်ထွဲဘူးတံာ်

ဖီတဖဉ် ပှသးပှဒ်လီၤဝဲလၢအမ့ၢ်စ့ၢ်ကီး ပိတ်မုဂ်အသူးအသုဂ် ဇီးအတတ်စိတ်ကမိာ် န့ၣ်လီၤ. အယံ တံာ်မ့ၢ်ဆါအိၣ်အီၤလံးဇီး ဘဉ်သုဂ်ညါလၢပှကူပှကညီတဖဉ် တံာ်ဆါအိၣ် လိာ်သးကအိၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ပပှဒ်စ့ၢ်ကီးဝဲလၢထါဒ်အံၤ.

“ကုဂ့ၤထီၣ်လၢဂ့ၢ်လၢပျီၤ - နီၢ်ဂ့ၤထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ,
သုဂ်တထူၣ်ဇီးဖီတဖဉ် - သုဂ်တသံဖီလၢဂ်တယု”

ဟံၤဖျါထီၣ်ဝဲအခိပညီလၢ ဖီန့ၣ်မ့ၢ်ပိတ်မုဂ်အတတ်ကဆဲကဆီၤ, တံာ်မၤယံမၤလၢအသးဇီး မ့ၢ်ဝဲတံာ်တိတ်လီၤ, တီဇီးသုဂ်လၢအမဲထီၣ်လၢအလီၤတုၤအသံတစုန့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသး, တံာ်စံးသုလၢ ဖီတဖဉ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤအသူးအသုဂ်အလၢကပီၤအယံ ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် အဲၣ်ဝဲ ဇီးသုအီၤလၢတံာ်ကယၢကယဲ အါဒ်န့ၣ်ဇီးပိတ်ခွါတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. ခီဖျါလၢပိတ်မုဂ် အိၣ်ဇီးတံာ်သးဝဲလၢဖီတဖဉ်အဖီခိၣ်အယံ ပိတ်မုဂ်တဖဉ် အိၣ်ဇီးတံာ်သုဂ်ညါဘဉ်ယးဖီတဖဉ် အါဝဲအဂ့ၢ်န့ၣ် တံာ်သမၤအီၤတသုဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲတံာ်သးဘဉ်ဖျိၣ်ဇီးတံာ်ကိတ်ခဲတံာ်ဆိ ကမိၣ်ဆိကမးလုာ်ဘၢပိတ်မုဂ်အခါ အဝဲသုဂ်မ့ၢ်ထံၣ်ဘဉ်ဖီသုဂ်ခံတဖဉ်လၢအယံဝဲလၢဝဲန့ၣ်, အတံာ်သးဘဉ်ဖျိၣ် တံာ်ဆိကမိၣ်ဆိကမးတဖဉ် လီၤမၢ်ကွံာ်ဝဲစ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. အယံ ဖီမ့ၢ်ဝဲ တံာ်အိၣ်ဘျးအိၣ်သါဇီးတံာ်သယုာ်သညီလၢပိတ်မုဂ်တဖဉ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်ကညီပှထူလံၤဖီတဖဉ်အလုာ်အလုာ်အိၣ်အသး တံာ်မဲတံာ်မါ ဇီးန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၢန့ၣ် ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤ ဇီးပိတ်တံာ်ပိတ်ခွါတဖဉ် ဟံၤလုာ်ဟံၤပှဝဲတဖဉ်သးလိာ်အသးဘဉ်န့ၣ်လီၤ. အါတက့ၢ် ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် ဟံၤလုာ်ဟံၤပှဝဲဒ်တံာ်ထူၣ်တံာ်ဘိလၢတံာ်အိၣ်သု, အယံအလၢ, ကသံၣ်ကသီ, ဇီးတံာ်သုအီၤလၢတံာ်ဘုးတံာ်ထါတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ပိတ်ခွါတဖဉ်တခီ, ဟံၤလုာ်ဟံၤ ပှဝဲတံာ်ထူၣ်တံာ်ဘိ လၢအကိၤအမး လၢတံာ်သုအီၤလၢတံာ်တုတံာ်ဘျီ တံာ်သုထီၣ်အဂီၢ်, တံာ်ဆဲးတံာ်ခးအဂီၢ်, ဇီးတံာ်ထုတံာ်ကးအဂီၢ်အယံ တံာ်ထံၣ်တံာ်ပညိၣ် ဇီးတံာ်ဟံၤလုာ်ဟံၤပှ န့ၣ်ဆၢၣ်လီၤဆိလိာ်အသးအဖီခိၣ် တံာ်သုဂ်ညါအါစ့ၢ်လိာ်သး အိၣ်ထီၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ပိတ်မုဂ်တဖဉ်ဟံၤဒ်ဝဲညဉ်အထူၣ် (ယဉ်အထူၣ်) လၢတံာ်ဘုးတံာ်ထါအဂီၢ်, တံာ်ဘိၣ်တံာ်အိၣ် တံာ်အီၤအဂီၢ် ဇီးတံာ်အိၣ်တံာ်အီၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ပိတ်ခွါတဖဉ် ညဉ်အထူၣ်န့ၣ် သုဝဲလၢ တံာ်ထုတံာ်ကးတသုဘဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတံာ်န့ၣ်အမဲၣ်ညါ, ဝဲနလဲၤလၢသီတဖဉ်အပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤအချၢမ့ၢ်ဂ့ၤ နမ့ၢ်ထံၣ်ဖီသုဂ်ခံ လၢပှသုညါအီၤတဖဉ်န့ၣ် အါတက့ၢ် မ့ၢ်ဒ်ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် သုဂ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. လၢတံာ်န့ၣ်အယံ, ပိတ်မုဂ်တဖဉ်မ့ၢ်တုာ်လံ ပှကဟုကယာ်သံၣ်ဖီဖီဖီတဖဉ် လၢပှလံလံ, မ့ၢ်ဝဲတံာ်အကါဒ် လၢအဝဲသုဂ်ကသုက့ၤအတံာ်သုတံာ်ဘဉ် လၢတံာ်ကက့ၤ.

ကဟုကယာ်ကွ၊ နှံဆာ်အတၢ်အိၣ်ယၤ၊ လၢအဘၣ်ထွဲဒီးအိၣ်ကတၢၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ၊ လၢ
တၢ်သ့ၣ်ညါအါစုၤလိာ်သးအဖီခိၣ်, ဒီးတၢ်သးစဲတၢ်သးလိာ်အသးအဖီခိၣ်, ပိာ်မုာ်မ့ၢ်ပုၤသ့
ပုၤဘၣ်လၢတၢ်သ့ၣ်ညါဖီတကဟု၊ ဒိၣ်န့ၢ်ဒီးပိာ်ခွါအယီၤ တၢ်ယုထၢဝဲဒၣ်ပိာ်မုာ်တဖၣ် လၢက
ယုသ့ၣ်ညါကွၤဖီအကလုာ်တဖၣ် လၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

၂.၄. ဖီသုဉ်ခံအတတ်ဘဉ်ယိဉ်ဘဉ်ဘီ

(က) တၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤ

တၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤ ဖီသုဉ်ခံ အိဉ်ထီၣ်လၢမုၢ်မဆါတနံၤအံၤ လၢတၢ်လီၤအါတီၤ ဒီးမၤကၤဝဲအိဉ်အကလုာ်အါမးအယီၤ မ့ၢ်ဟီၣ်ခိဉ်ဒီးဖျါအတၢ်ဂ့ၢ်ကိဖးဒိဉ်တခါလၢ ဘဉ်ကွၢ်ဆၢဉ်မံာ်ဘဉ်တၢ်မၤဟးဂ့ၢ်ဟးဂီၤသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်အိဉ်ယၤဒိဉ်ဒိဉ်မုၢ်မုၢ်အဖီခိဉ်. ဖီအါကလုာ်ဘဉ်လီၤမၤကွံာ်ဝဲပှၢ်အါဂၤတဟ်သ့ၣ်ဟ်သးအခါန့ၣ်လီၤ. ဟီၣ်ခိဉ်ဘီမုၢ်ပတီၢ်တၢ်ဒီးသအတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤတၢ်မူအါကလုာ်အကရၢ (CITES)¹ ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲလၢ တၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤဖီအယီၤ ဖီအကလုာ်အါန့ၣ်ဒီးလၢအကထိတဖဉ် ဘဉ်တၢ်မၤလဲၤမၤကၤအီၤလၢဟီၣ်ခိဉ်ဒီးဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်တၢ်မၤလီၤတၢ်အီၤတနံၤဒီးဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲကီၢ်ပယီၤ, ကီၢ်ကူၣ်တဲာ်, ဒီးလီၤကီၢ်ဆၢအကျးတဖဉ်အပူၤ ဩးဖး (TRAFFIC)² အကရၢ မၤဝဲတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မၤလဲၤမၤကၤတၢ်မူအါကလုာ်အတၢ်လီၤ ဖဲ ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံၣ်န့ၣ် ထံၣ်န့ၣ်ဝဲဒဉ်လၢ ဖီအကလုာ် (၃၄၈) ကလုာ်တၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤဒိဉ်ဒိဉ်မုၢ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်မၤကၤဖီခဲလၢာ်အကျါ ဖီနၢ်ဒါလၢအစၢကလီၤတူၢ် ဒီးဘဉ်တၢ်တြီၢ်စ့ၢ်ကိးအီၤလၢဟီၣ်ခိဉ်ဒီးဖျါန့ၣ် တၢ်ထံၣ်န့ၣ်စ့ၢ်ကိးအီၤအါမးန့ၣ်လီၤ.

မ့မ့ၢ်လၢကဆိထၢဉ်ဒီးသီသံၣ်ပှၢ်ဂီၤသ့ၣ်ပှၢ်ဟီၣ်ကဝီၤအပူၤမုၢ်ဂ့ၢ်, အချၢမုၢ်ဂ့ၢ် တၢ်စးထီၣ်ထံၣ်န့ၣ်တၢ်မၤကၤဖီသုဉ်ခံ ဖဲ ၂၀၀၅ နံၣ် ဒီးဟဲဒိဉ်ထီၣ်ဝဲဒဉ်ဖဲ ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှၢ်လီၤကဝီၤဖီအါဂၤစံးဝဲလၢ ကိးနံၣ်ဒီးဖီသုဉ်ခံအပီၤလၢအကလးတဖဉ် ဘဉ်တၢ်မၤကၤဟ့ၣ်ဒီးဆါအီၤဆူကီၢ်ပယီၤပူၤ, ခူပူၤဝဲၣ်ပူၤတၢ်လီၤတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤလၢပှၢ်လဲၤဆါဖီသုဉ်ခံအါကတၢ်တၢ်လီၤန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ဝဲၣ်မိၤခံ ဒီးက့ၤဆူဝဲၣ်လွဲၢ်ကီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖီဒ်အမ့ၢ် ဖီနၢ်ဒါ, ဖီမုၢ်ယါ, ဖီထီၣ်ကိး, ဖီဝဲဒု, ဖီဂံၢ်ထံအကလုာ်ကလုာ်တဖဉ်, ဖီတမူအဲၣ်, ဖီထီၣ်ကံၣ်, ဖီဒီညဉ်, ဖီဘုချံ, ဖီမိၢ်လါ, ဖီဖွဲၣ်သိ ဒီးဖီသုဉ်ခံအဂုၤအဂၤတဖဉ် တၢ်မၤကၤအီၤအါမးဖဲလီၤကဝီၤဝဲအံၤ လၢနံၣ်လၢအပူၤကွံာ်တဖဉ်အယီၤလီၤစ့ၢ်ဝဲဒဉ်အါမးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ဖီသုဉ်ခံတဖဉ်လၢတၢ်လီၤအါတီၤ လၢတၢ်ဒိတုၢ်အဂီၤလၢနံၣ်ပူၤကွံာ် လၢသ့ၣ်ဒိတထူၣ်အလိၤပျဲဝဲဒီးဖီထီၣ်ကံၣ်တဖဉ်လၢဂံၢ်ထံအံၤ ကအိဉ်အပီၤလၢအကယၤတဖဉ် မုၢ်မဆါတနံၤညါအံၤ တၢ်လဲၤကွၢ်စူၣ်က့ၤသ့ၣ်တဖဉ်န့ၣ်အလီၤ ဖီတဖဉ်တဘီမးတအိဉ်တုၢ်လၢဘဉ်န့ၣ်လီၤ. တကးဒီးဘဉ်, ဝဲၣ်ထံအထူၣ်လၢအခိဉ်အယၤတဖဉ် တဘျီအခါပျဲဝဲဒီးဖီဝဲၣ်ထံအကလုာ်ကလုာ်တဖဉ် မုၢ်မဆါတနံၤအံၤတအိဉ်လၢနီၤတမံၤလၢဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ပသံကွၢ်လၢလီၤကဝီၤဖီတဖဉ်စံးဝဲလၢ ပှၢ်ဟဲထီၣ်ဟ့ၣ်ဖီလၢမုၢ်န့ၣ်ခိဉ်န့ၣ်လီၤ.

¹ CITES World Official Newsletter of the Parties Convention on international Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) Issue Number 9 – July 2002

² Report exposes Southeast Asia's illegal orchid trade. November 24, 2015

ပျားပျားစားဟ်တၢ်ကတိၤဒိအိၣ်ဝဲ “တချုးဒီးလၢယုၢ်အမံၤဟဲဒီးဘၣ်န့ၣ် ယုၢ်အတၢတ ဖၣ်စးထီၣ်ဟူးဂဲၤဆိဝဲန့ၣ်လီၤ.” အခိပညီ တၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ဝဲလၢ တၢ်သ့ၣ်လီၤသးကွံၣ်ကျိၣ်စ့ ခိဖျိ တၢ်ကုလၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံအံၤ ကဘၣ်ကုဘၣ်ကံဘၣ်ဖုးဆူ ပျၤလီၢ်ကဝီဖိ ဒီးအဝဲသ့ၣ် မ့ၢ်စးထီၣ်မၤကၤဘၣ်ဖုးဖီသ့ၣ်ခံ ဒီးမ့ၢ်ဟူထီၣ်သၢလီၤန့ၣ် ပျၤတၢ်ချၢတဖၣ် ကဟဲလူလုမၤကၤ ယုၣ်ဝဲအါအါဂီၢ်ဂီၢ်သ့န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံအံၤတဖၣ် မ့ၢ်တၢ်လီၤပျံၤ လီၤဘၣ်ယိၣ်ဒိၣ် မးလၢ ဖိလံၤလၢခံတစါ ကထံၣ်ဘၣ်ဒီးအတၢ်ယံတၢ်လၢတၢ်န့ၣ်သၢတဖၣ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်အံၤ မ့ၢ်စ့ၢ်ကီးပျၤလီၢ်ကဝီဖိတဖၣ်အတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီဖးဒိၣ်တခါန့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ထီၣ်အံၤအဖီခိၣ် ခုၣ်အိၣ်ယုၢ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ခိၣ်နၢ်တဖၣ် ဂုၢ်ကျဲးစးဟံးထီၣ်ဖိၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကီးဂ့ၢ်ဝီလၢအဂ့ၢ်ကတၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ကီၢ်သုလုပျၤဒီးတြၢဖိ ဖိၣ်န့ၣ်ဝဲတၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံ ဖဲယိၣ်လိာ်ကျိ ယိၣ်က့ၣ်အတြၢန့ၣ် ဖိအစါလီၤလၢအကံလိလၢက လးတဖၣ် လၢအလီၤလၢစုလၢနွံကလးဘးစ့ယံၤယၣ်ယၣ်န့ၣ် တၢ်ဖိၣ်န့ၣ်မၤဟးဂီၢ်ကွံၣ်အီၤန့ၣ် လီၤ. ခိဖျိလၢတၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီဒိၣ်ထီၣ်အဖီခိၣ် စးထီၣ်ဖဲ ၂၀၁၅ နံၣ် တၢ်မၤကၤအိၣ်ဟ့ၣ်ဖိ သ့ၣ်ခံလီၤစ့ၢ်ဒီးကတၢ်ကွံၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်န့ၣ်အယံ တၢ်မၤကၤဖီလၢလီၢ်ကဝီတဖၣ်အံၤအပူ မ့ၢ်ဝဲကျဲတဘီလၢအဒုး လီၤစ့ၢ် ဖိအတၢ်အိၣ်ယၢ ဒီးဖိအကလုာ်တနီၤအစၢလီၤတူၢ်တၢ်သဒုၣ်ကွံၣ်န့ၣ်ပျၤလံန့ၣ် ပျၤဆိ ကမိၣ်အီၤအိၣ်စ့ၢ်ကီးဧါ. အဂ့ၢ်ဒ်အံၤ ဖိကီးကလုာ်ဒီးအိၣ်ဒီးအချံဒုၣ်ဝဲစ့ၢ်စ့ၢ် ဒီးဖဲတၢ်မၤကၤ အီၤမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်လံန့ၣ် အချံပျၢ်မ့ၢ်တချုးလိာ်အခံဒီး, လီၤတၢ်ဝဲထီၣ်က့ၢ်မ့ၢ်တသ့လၢဘၣ်န့ၣ်. တၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်လၢအစၢကလီၤတူၢ်ဝဲသ့န့ၣ်လီၤ. အယံကဆိထၢၣ်သီသံၣ်ပျီဂီၤအသ့ၣ်ပျၢ် အဟီၣ်ကဝီပူအံၤ မ့ၢ်နၢ်သက့တၢ်လီၤသနၢ်သစ့ယံၤ ဒီးပျၤဒူပျၤသဝီဘၣ်ဆၣ် ပျၤမၤလဲမၤ ကၤဖိစးထီၣ်အသးအိၣ်တၢ်အနံၣ်လၢအဆဲယၣ်ယၣ်လံန့ၣ်လီၤ. ဖိလၢပျၤမၤကၤအါကလုာ် အကျါ ပၣ်ယုၣ်ဝဲဒီး ဖိနၢ်အ, ဖိမုၢ်ယါ, ဖိထီၣ်ကီး, ဖိဂ့ၢ်ထံ, ဖိဝၣ်ဒု ဒီးဖိအဂ့ၢ်အဂၤလၢတၢ်

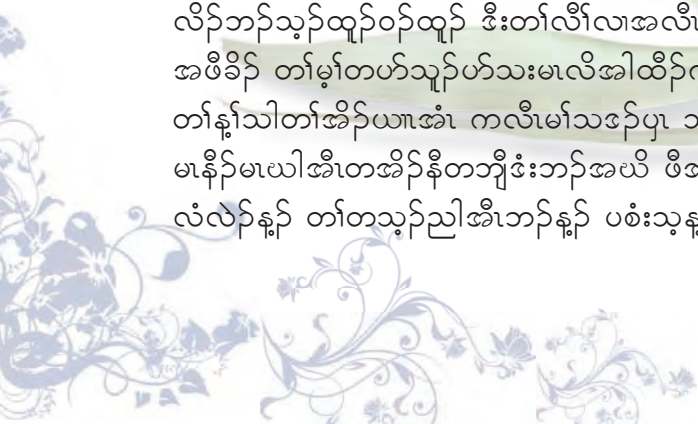

တြီအီလဟိင်ခိင်ဒီဘုင်အယိ မှ်စှ်ကိးတင်လီပျံလီဖုးဖးဒိင်တခါလပျမကတင်ဖိတဖင် ကဘင်ဆင်မဲင်ဒီးဟိင်ခိင်ဒီဘုင်အကွီမုင်စှ်ကိးန့င်လီ.

(ခ) တ်မဟးဂီအဟံင်အယိ

တမ့ထဲလတင်မလဲမကတဖိသုင်ခံတခါခါအယိ ဖိလီမာ်သ့ဘင်. ကျဲအကတနီ လာဖိသုင်ခံလီမာ်ဝဲသ့အိင်စှ်ကိးန့င်လီ. ဖိအတင်ဟးဂုင်ဟးဂီ ခိဖျိပျကညီမဟးဂီအီလ တ်တဟ်သုင်ဟ်သးအကျဲအဖိခိင် အိင်ဝဲအါမးစှ်ကိးန့င်လီ. အဒိ, ဖိသုင်ခံအလီအကျဲ တဖင် မှ်ဒင်ပျလအဂု ခီးပျလအအိင်ဒီးသုင်ပျတဖင်အယိ တ်ဒီသအက့ပျလဟိင်က ဝီတခါစှ်စှ်န့င် မှ်တင်အကါဒိင်ဝဲဒိင်မးန့င်လီ. ပျကညီအတင်ဟူးတင်ဂဲ လတင်တဟ် သုင်ဟ်သးအပူဒ်အမှ် တ်မလဲးမှ်အူ ခီးတင်ကုင်ဟးဂီသုင်ပျန့င် မလီတူင်ဖိအစာသု ဝဲဒင်စှ်ကိးန့င်လီ. ကီပယီပဒိင်အသုးမှ်တဖင် သုဝဲတင်မလဲးပျ, ကုင်လဲးထီင်ပျလ ကမပျီအသိလုင်ကျဲမှ်ဂု, မပျီအသုးကလမ့ဂု, လတင်အိင်ဒီးတင်ဟ်သး လကမသံ က့မုင်အူဘင်အယိ ကိးနံင်ဒီးန့င် သုင်ပျအအူကါလအကလးတဖင် မှ်အူအိင်လဲးဝဲ အယိဖိသုင်ခံအလီအိင်လီဆိး ဟးဂီကွံင်ဝဲဒင်န့င်လီ.

ဖိအကလုင်လီဆိလအကယတဖင် ဒီးသန့ထီင်အသးတင်လီလအတင်သီးလိင် သး, သုင်ထုင်ဝင်ထုင်အကလုင်လအတင်သီးလိင်သး, ဒီးဘိင်ထီင်ဖးထီင်အဆကတီစှ် ကိး လီဆိလိင်အသးန့င်လီ. လတင်န့င်အယိ ဖိအကလုင်ကလုင် အိင်ဆိးဝဲကသ့အဂီ လိင်ဘင်သုင်ထုင်ဝင်ထုင် ဒီးတင်လီလအလီဆိလိင်သးန့င်လီ. လတင်လိင်ဘင်အါမံ အဖိခိင် တ်မှ်တဟ်သုင်ဟ်သးမလိအါထီင်က့ပသးလအဂုအကျိဘင်ဒီး ကညီဖိအ တ်န့င်သါတင်အိင်ယအံ ကလီမာ်သဒ်ပျ သပျကတင်န့င်လီ. အပူကွံင်ဖိတဖင် တ် မနီင်မယါအီတအိင်နီတဘျီဒီးဘင်အယိ ဖိအကလုင်တဖင် လီမာ်ကွံင်တုင်လံပျကလုင် လံလိင်န့င် တ်တသုင်ညါအီဘင်န့င် ပစံးသ့န့င်လီ.

၃. တ်ယုသုညါဖိသုညခံအကျိအကျ

၃.၁. ပုလီကဝိဖိအတ်ယုသုညါအကျ - တ်သုညါဆု တ်ဟူးတဲါ

တ်ယုသုညါဖိသုညခံတဘျီအံၤန့ၣ် တ်ဆိးကဲါဒဲၣ် “ပုလီကဝိဖိအတ်ယုသုညါအကျ (local research)” မ့တမ့ၢ် တ်ကိးစ့ၢ်ကိးအီၤလၢ “တ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးဟူးဂဲၤအတ်ယုသုညါအကျ (participatory action research)” န့ၣ်လီၤ. အခီပညီ တ်ယုသုညါတခါအံၤ ဘၣ်တ်မအီၤလၢ ပုလီကဝိဖိအနီၣ်ကစၢ်ဒဲၣ် ဒီးမဲၤလၢအပုလီကဝိဖိအတ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. နီၣ်နီၣ်တခါ, ပုလီကဝိဖိဒဲၣ် ယုထံၣ်သုညါအတ်ဂ့ၢ်ကီၢ် ဒီးတဲါဘျီလီၤက့ၤတဲါဂ့ၢ်ကီၢ်အစၢ လၢအနီၣ်ကစၢ်ဒဲၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ပုတံၢ်ချၢတဖၣ်မ့ၢ်ပုဆိၣ်ထွဲတ်ယုသုညါ ဒ်အမ့ၢ်တ်သုတ်ဘၣ်, တ်ပီးတဲါလီၤ ဒီးကျိၣ်စ့တဲါလၢာ်ဘျီလၢာ်စ့တဆံးတက့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တ်ယုသုညါတခါအံၤ ဘၣ်ယးဖိသုညခံအယံ ပုလၢအယုသုညါတဲါအကြးကတၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဒဲၣ် ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤအပုလီကဝိဖိပိၣ်မုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တ်မ့ၢ်တဲါတီအိၣ်တဲါလံၤ ပိၣ်မုၣ်ပိၣ်မၤအတ်ဘၣ်ထွဲဒီးသံၣ်ဖိဖိမိအဘျးကတၢ်အယံ အဝဲသုၣ်မ့ၢ်မတ်ယုသုညါန့ၣ် တ်ဘျးတဲါဖျိ (value-added) ကဟဲအိၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲ အစးတဖၣ်အစးန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ခွဲၣ်အပုမၤသကိးတဲါဖိ သရၣ်စီဘျီထူ မ့ၢ်ပုလၢအဆိၣ်ထွဲဒဲၣ် တ်ယုသုညါအတ်သုတ်ဘၣ်, တ်ပီးတဲါလီၤ တ်ပဲၣ်ထံၣ်နီၤဖးတဲါဂ့ၢ်တဲါကျိၤ ဒီးတဲါကွဲးလံာ်ဟံၣ်ဖျါန့ၣ်လီၤ.

ပုလီကဝိဖိ ထံၣ်ဘၣ်တဲါဂ့ၢ်ကီၢ် ဒီးတဲါဘၣ်ကွဲးဆၢၣ်မဲၣ် လၢအဟီၣ်ကဝိပုၤ ဒီးတဲါခိၣ်တဲါယၤဝးတရံး လၢအမ့ၢ်တဲါကူလဲၤမၤကအီၣ်ဟ့ၣ်ဖိသုညခံတဖၣ်အဖိခိၣ် ပုလီကဝိဖိတဖၣ် လိၣ်ဘၣ်သုညါဝဲဒဲၣ်လၢ အဖိသုညခံတဲါအိၣ်ယၤအိၣ်ဒီးဒီးအိၣ်ဆဲးအါလဲၣ်, ဖိဖဲလဲၣ်တကလုာ် လၢအဘၣ်တဲါမၤကအီၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လဲၣ်, ဖိကလုာ်လၢတဲါမၤကအီၣ်အံၤအတ်အိၣ်သးလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါအိၣ်ဒဲၣ်လဲၣ်, ဘၣ်တဲါတြီအီၤ လၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပတီၢ်စ့ၢ်ကိးခါ အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတဲါန့ၣ်အယံ, တ်ယုသုညါဖိလီၤတဲါလီၤဆဲးအတ်မၤအံၤ ကမၤစၢကဒါက့ၤကဆိထၢၣ် ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤပုတတသုၣ်ပုၢ်အကမံးတံာ်, ဘၣ်ဘၢကရၢၢ်, ဒီးလီၢ်ကဝိခိၣ်နီၣ်ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ် လၢတဲါဆိလီၤပာ်လီၤက့ၤ တဲါပၤဆုရဲၣ်ကျဲၤက့ၤ အပုတတသုၣ်ပုၢ်ကသုဂ့ၤဒိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်လီၤဆိဒဲၣ်တဲါ, တဲါပၤယာ်က့ၤဖိအတ်အိၣ်ယၤ လၢအကတီၢ်ယံာ် ဒီးကတီၢ်မုၣ် ကသုကိးဆၢကတီၢ်ဒီးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အါန့ၢ်အန့ၢ်, အဝဲသုၣ်အတ်သုတ်ဘၣ် လၢတဲါယုသုညါ ဒီးတဲါပၤဆုရဲၣ်ကျဲၤသုၣ်ပုၢ် ဒီးတဲါမူအါကလုာ် အကျိၤအကျဲၤလၢအလီၤဆိ ဒီးကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ်တဖၣ် ကထူးနီၢ်ရီၢ်နီၢ်

စွဲကီး ပုသုပုဘဉ်မုဂ်၊ ပုထူလံဖိလၢထံဂၢကီၢ်ဂၢတဖၣ်မုဂ်အသး၊ ဒ်သိးကသုသုၣ် ညါဟ်ကဲဝဲ ပကညီထူလံဖိသုၣ်တဖၣ်အတၢ်သုတၢ်ဘဉ် ဒီးဟ်လုၢ်ဟ်ပွၤ၊ ဟ်ပနီၣ်က့ၤ ကညီပုထူလံဖိအတၢ်ပဆၢရဲၣ်ကျဲန့ၣ်တၢ်အိၣ်ယၢအကျိအကျဲ လၢအအိၣ်ဒီးအသးအ သုၣ်အက့ၢ်အဂီၤ လီၤတၢ်လီၤဆဲး ဒီးကြးဘဉ်တၢ်သုၣ်ညါဟ်ကဲအိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျၢၣ် ဒီးမၤ ဖျါထီၣ်က့ၤတၢ်အမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

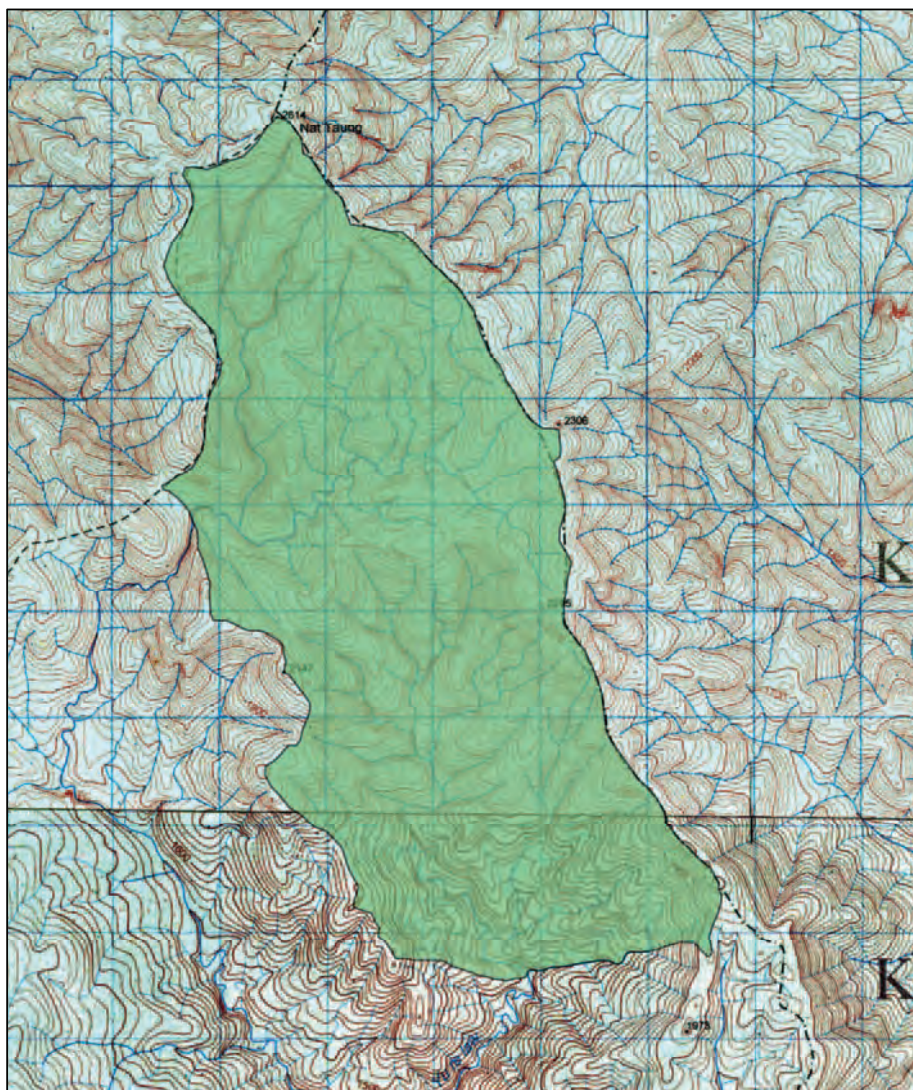
အဝဲအံၤမ့ၢ်ဝဲ လီၢ်ကဝီၤတၢ်ယုသုၣ်ညါအကျဲ လၢကဟ့ၣ်အါထီၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိအ တၢ်သုၣ်ညါ ဒီးကဆၢအဝဲသုၣ် ဆုတၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီၤလၢတၢ်မၤဖျါထီၣ်တၢ်မၤအမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤအ ဂီၢ် ဒီးတုၤထီၣ်ဆုတၢ်သုၣ်ညါဟ်ပနီၣ်အဝဲသုၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

၃.၂. ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖဲးခိၣ်တၢ်အိၣ်သး

တၢ်အိၣ်သုၣ်လီၤသး ဒီးမူခိၣ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤတၢ်အိၣ်သးလၢတၢ်ယုသုၣ်ညါဖိသုၣ်ခံအ လီၢ်အံၤ အိၣ်သုၣ်လီၤအသးဝဲ ကလံၤစိးဟီၣ်ကွီၤထူၣ် (လီၢ်ကွံၢ်ၤၤၤ), N:18°29.970' ဒ်ကရံၣ် ဒီးမုၢ်ထီၣ်ဟီၣ်ကွီၤဒါ (လးတံးၤၤၤ), E: 096° 58.635' ဒ်ကရံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ။ သုၣ်ပုၤဒီးတၢ် ဆၢကတီၢ်လၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအံၤ လီၤကံၤလိာ်အသးဒီးကျိတုၤကီၢ် (tropical) လၢအမ့ၢ်ကီၢ်ပ ယီၤမုၢ်ထီၣ်တၢ်လီၢ်ကစီၤထီၣ်တဖၣ် ဒီးကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်မုၢ်န့ၣ်ကလံၤစိး တၢ်လီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။ တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအိၣ်ဝဲသၢကတီၢ် လၢအမ့ၢ်တၢ်ကီၢ်, တၢ်စူ ဒီးတၢ်ဂီၢ်ကတီၢ် န့ၣ်လီၤ။ မူခိၣ်စူထံလၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအတၢ်ထီၣ်ယုမ့ၢ်ဝဲ ၂,၀၀၀ မံးလံးမံးထၢၣ် ဒီး ၂,၅၀၀ မံးလံးမံးထၢၣ်အဘၣ်စူန့ၣ်လီၤ။ တၢ်ကီၢ်ခါမ့ၢ်ဝဲလၢမးရှၢတုၤလၢမုၤ, တၢ်စူခါမ့ၢ်ဝဲ လၢ ယုၤ တုၤလၢအိးကထီၣ်ဘဉ် ဒီးတၢ်ဂီၢ်ခါမ့ၢ်ဝဲ လၢနီၣ်ဝုဘၣ် တုၤလၢဖျၢၣ်အါရံၤန့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်ဂီၢ်ခါ ဒီးတၢ်ကီၢ်ခါအဆၢကတီၢ်န့ၣ် မူခိၣ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤ ကဆီၣ်ဒီး တၢ်စူခါအဆၢက တီၢ် တၢ်ကသ့တီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်ယုသုၣ်ညါအဆၢကတီၢ် တၢ်ကီၢ်, တၢ်စူ ဒီးတၢ်ခုၣ် အသဟီၣ် လီၤဆီလိာ်အသး လၢတလၢဘဉ်တလၢ, တနုၤဘဉ်တနုၤ, ဒီးလၢဒီတနံၣ်ညါစ့ၢ် ကီး တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်လီၤဆီလိာ်အသးအိၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ။ တၢ်ကီၢ်ခါအဆၢကတီၢ် မုၢ်နုၤခီတၢ် ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အသဟီၣ်အိၣ်ဝဲ (၁၀) ဒ်ကရံၣ် (ဝဲတံးကြး) ဒီးမုၢ်ဆါခီအဆၢကတီၢ် အိၣ်တုၤ ဝဲ (၂၈) ဒ်ကရံၣ် (ဝဲတံးကြး) န့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်စူခါအဆၢကတီၢ် တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အသဟီၣ် အိၣ်ဝဲ (၁၀) ဒ်ကရံၣ် (ဝဲတံးကြး) ဒီး (၂၀) ဒ်ကရံၣ် (ဝဲတံးကြး) ဒီးဝဲတၢ်ဂီၢ်ခါအဆၢ ကတီၢ် တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အနီၣ်ဂံၢ်စူန့ၣ်ဒီး (-၇) ဒ်ကရံၣ် (ဝဲတံးကြး) ဒီးတုၤ (၁၅) ဒ်က ရံၣ် (ဝဲတံးကြး) န့ၣ်လီၤ။ ဘဉ်ဆဉ်, တၢ်ဂ့ၢ်သုၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်တမၤလီၤတၢ်အိၣ်နီတဘျီဒီး ဘဉ်အယိ ကတီၢ်အံၤ မ့ၢ်ဒၣ်တၢ်တယၢ်ဟ်စူအိၣ်န့ၣ်လီၤ။

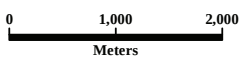
ဟိန်ခိန်ဂီအိ (၂) တာ်ယုသုဉ်ညါဖိအတာ်လီၤဒီးဟိန်ခိန်ဂီ

လဲခံပျံ့တဝသ့ဉ်ပျံ

CLARKE 1866 SPHEROID
WGS 1984 UTM ZONE 47N
MEAN SEA LEVEL

1:50,000

Legend

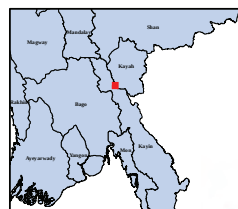

ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ

လဲခံပျာတဝါသုဉ်ပျာအလံာ်အထီအိဉ်ဝဲ ၅,၄၆၆ အုကါ

၁. လဲမဲစားတသွင်ပြန်အားတင်ထိပ်အီးလား၊ ကီးသုလသွင်ပြန်ဝါးကျိ၊
ပုစတဝိစတဝိ၊ ခုခါပုစတဝိစတဝိ၊ ဒီးကညီလိာ်ကီးပုထုလိစတဝိ
ပဲ၊ ဟုၤ ဟုၤ နှိန်စုလိ၊ ဒီးသုပဝိစတဝိလားအစု၊ ကူၤ နှိန်စုမိန်စု
လား၊ နှိန်စုမေးသိခွ်တလိာ်ကီးကီးအဆၢဝဲ၊ ဟုၤ နှိန်စုလိ၊
၂. လဲမဲစားတသွင်ပြန်အားတင်ထိပ်အီးလား၊ ကညီပုထုလိစတဝိ
ပဲ၊ ဘီလုး၊ ဆိန်ဒု၊ ယုၤခိန်တဝိ ဒီးချုၤနုၤပုသိာ်၊ ခုပုကရုၤ၊ လုၤသိကိဆိာ်၊
ပုၤတိုၤကိၤရုၤခိန်စုလိ၊

Location Map

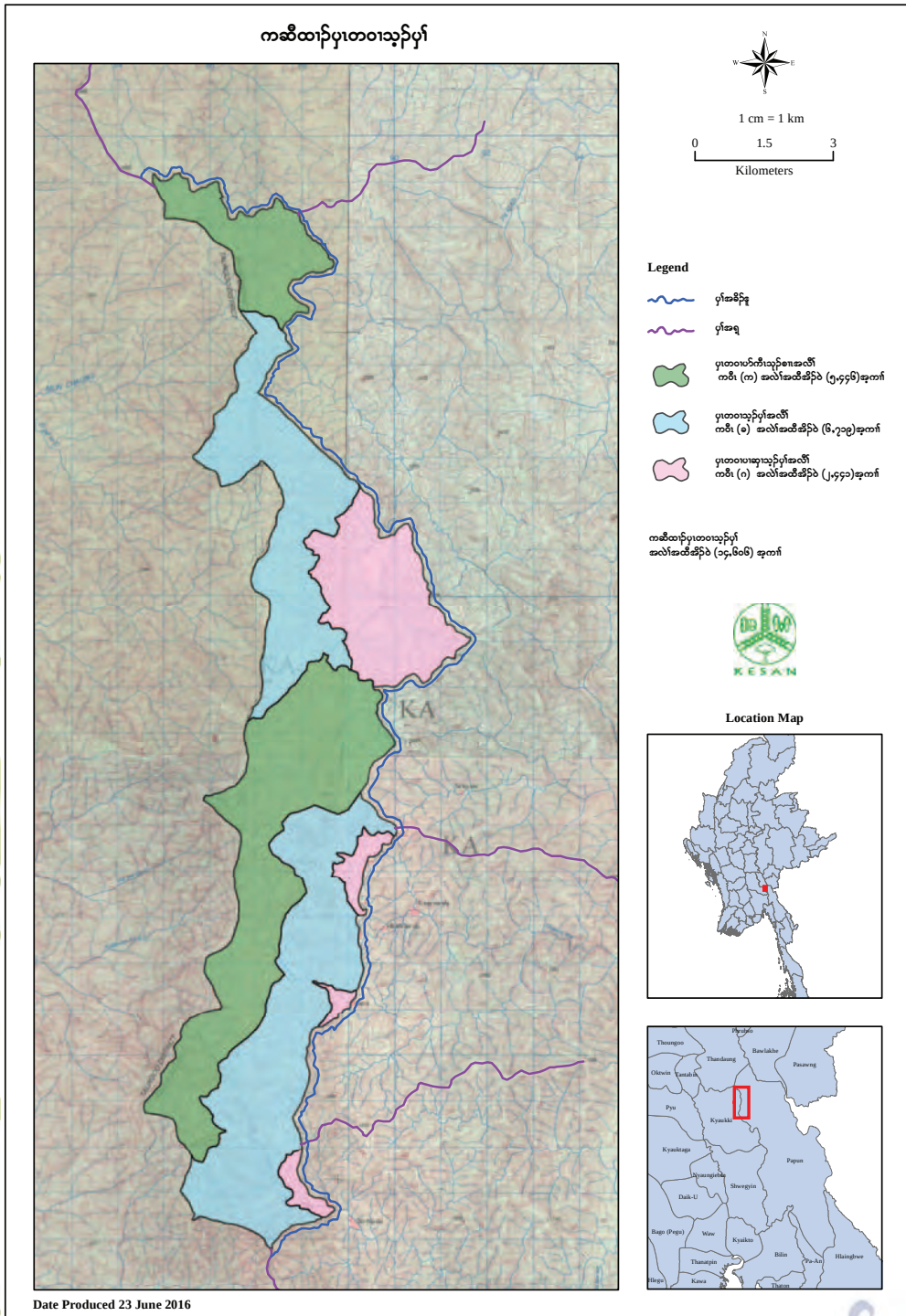

သွပ်ပျံအကလုာ်တဖၣ်

သွပ်ပျံအံၤအပူၤ သွပ်အကလုာ်တဖၣ်အိၣ်လၢတၢ်လီၤကစၢ်ထီၣ်ထီၤလၢပိၣ်လဲၣ်မဲၣ်ဖဲခိၣ်အါန့ၣ် ၁,၀၀၀ တူၤ ၂,၇၀၀ မံးထၢၣ်န့ၣ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤအပူၤ သွပ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အါကလုာ်ဒ်အမ့ၢ်ဆိၣ်, သ့, ဒီးဝၣ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. သွပ်လၢအဒိၣ်တဖၣ်အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲတဘၣ်ဝါ, တဘၣ်ဘီ, ကွီၤကုၣ်, ကျဲၣ်, ကိၣ်, တယုၤသး, တမ့ၢ်, ချၢၣ်သ့ၣ်, ဖီၣ်နီၣ်တၢၤ, နံဒီးယီၣ်အထူၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤတကလုာ် တၢ်ခုၣ်ဒိၣ်မးဒီးတၢ်ခုၣ်အိၣ်တူၤလၢ (-၇) ဒိၣ်ကရံၣ်ဒၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. သွပ်ပျံတၢ်လီၤလၢအကစၢ်ထီၣ်ထီၤန့ၣ်ဒီး ၂,၅၀၀ မံးထၢၣ်တဖၣ်သွပ်အကလုာ်တဖၣ်အထူၣ်ဖုၣ်ဝဲ ဒီးအဒုၤအလုၢ်တဖၣ်အါဝဲဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤတကလုာ်အဖီလၢတကကြၢ်န့ၣ်အိၣ်ဒီးဝၣ်အကလုာ် ဒီးဝၣ်အကလုာ် လၢတၢ်ကိးအမံၤလၢပျံဖိၣ်ယဲ ဒီးတလုၤဖိတဖၣ် အိၣ်ဝဲအါမးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤအိၣ်ဝဲတစ့ၢ်လွံၣ်ကကြၢ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါအဟီၣ်ကဝီၤအံၤ မ့ၢ်ထံကွၢ်ခံတၢ်လီၤအရူၤဒိၣ် ဒီဖျိထံကျိကိးဘိဒီးလၢပျဲလိာ်ကျိ, ထံကျိတနီၤလၢယီၣ်လိာ်ကျိဒီးကိးလိာ်ကျိန့ၣ် အကွၢ်ခံက့ၤဆဲးဖျိထံအသးလၢ ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤကစၢ်တူၢ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်ပစံးတၢ်အသိး, ထံကျိလၢအဒိၣ်ဒ်သိးဖျိလိာ်ကျိ, သဲးလိာ်ကျိ, ချိချိလိာ်ကျိ, ထံမုၢ်လိာ်ကျိ, ထံဆံၣ်လိာ်ကျိ ဒီးတူၤလိာ်ကျိတဖၣ် ထီၣ်ပၢ်ဝဲကဆိထၢၣ်သီသံၣ်ပျီၤဂီၤ ပုၤတတၢ်သွပ်ပျံပူၤ ဒီးယုၤလီၤဝဲဆူမုၢ်ထီၣ်တခီယုၤဆူပျဲလိာ်ကျိအပူၤဝံၤ ယုၤန့ၣ်လီၤဆူယီၣ်လိာ်ကျိအပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မုၢ်လၢမုၢ်န့ၣ်တကပၤထံထီၣ်ပၢ်လၢအဒိၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲသ့ၣ်န့ၣ်လိာ်ကျိ, သဲးလိာ်ကျိ, စိးလိာ်ကျိ, ဝၣ်လိာ်ကျိ, န့ၣ်လိာ်ကျိ, တြိးလိာ်ကျိ, ဘုၣ်လိာ်ကျိ, ယီၤလိာ်ကျိ, ဒီးအဂၤတဖၣ်ဒီးခဲလၢာ်န့ၣ်ယုၤလီၤဝဲဆူကိးလိာ်ကျိအပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဟိန်ခိန်ဂီအဖိ (၃) ကဆီထာ်ပုတတသုဉ်ပုၤ

၃.၃. တၢ်ဆိလီၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဇီးတၢ်ကတဲာ်ကတီၤသး

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲတဖၣ် တၢ်မၤဒၣ်အိၤဒ်ပုၤသးပုၤလၢညါ အတၢ်မၤနီၣ်ယုသ့ၣ်ညါ တၢ်မဲတၢ်မၤအကလုာ်အကျိၤအကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအံၤ အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဒၣ် တၢ်ဟးလၢပုၤပူၤ, တၢ်ဟးယိထံတၢ်, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအပူၤ တၢ်ဒီးသန့ထီၣ်သးလၢစ့ၣ် (sense) တၢ်သ့ၣ်ညါ (နါ) ယဲာ်ကလုာ်လၢအမ့ၢ် နါလုၣ်, နါဖီၣ်, နါထံၣ်, နါနါဟူၤ. ဇီးနါနါတၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လီၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဘျီလၢလၢ တၢ်စိာ်စ့ၢ်ကိးဇီးလံာ်စိာ်စ့ၢ်လၢတၢ်ကမးဖိအမံၤအသၣ်, လံာ်တိၤယုဒိ ဇီးပနီၣ်ဘျီတၢ်ထီၣ်တၢ်တဲာ်တဖၣ် လၢကထီၣ်ကွၢ်ဖိအလဲာ်အထီ နံးသိးကယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်က့ၤအိၤဆူညါတပတီၢ် လၢလံာ်ပူၤလဲာ်ပူၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကတီၢ်ယိ, ပထီၣ်ကွၢ်အိၤအလၢကဘျဲး အလဲာ်အထီအိၣ်ဆံးအါ, အဖီကဘျဲးအိၣ်အလဲာ်အထီ ဇီးပကွဲးနီၣ်စ့ၢ်ကိးအလွဲၤအိၣ်ပျဲၤကလုာ် ဇီးဖိအိၣ်တၢ်အလီၤအကျဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. နံးသိးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိတဖၣ်အံၤကသ့အဂီၢ်, တၢ်မၤတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်ရိဖျိၣ်အဘျီတဖၣ်အဘျီ ဇီးဟ့ၣ်စ့ၢ်ကိးတၢ်မၤလိတဖၣ်ဆူ ပုၤမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢ်တဖၣ်တဘျီဘျီစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိ ခိဖျိတၢ်သမံထံအံၤ တမ့ၢ်တၢ်မၤအိၤလၢလံာ်တိၤယုအဒိတခါဇိၤဘၣ်. အါဒၣ်တၢ်တက့ၢ် တၢ်တၢ်ပိာ်သကိးဇီးပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိ ဇီးတချုးဇီးလၢတၢ်ကလီၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါလၢပုၤပူၤအခါန့ၣ် တၢ်ထံၣ်လိာ်တဲသကိးဘၣ်ဃးဖိသ့ၣ်ခံအဂ့ၢ်အကျိၤဒီးပုၤသ့ၣ်ကုသးပုၤလၢအသ့ၣ်ညါဖိအဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ်လီၤ.

ပိာ်မုာ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢ် နီၤလီၤလိာ်သးတဂၤဒီးတဂၤအမူအဒါစုာ်စုာ် ဇီးမၤသကိးစ့ၢ်ကိးတၢ်ဒီးပိာ်ခွါန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဝဲတၢ်မ့ၢ်ထံၣ်ဖိလၢအအိၣ်လၢသ့ၣ်ဖးထီအခံ ဇီးပိာ်မုာ်တဖၣ်ထီၣ်ဟံးန့ၣ်အိၤ ဇီးဒိန့ၣ်အဂီၤတသ့ဘၣ်အခါ ပိာ်ခွါတဖၣ်ထီၣ်ဒုန့ၣ်အိၤ ဇီး မ့မုာ်ပိာ်မုာ်

တဖန်တစ် ဟံးနီဒိတ်ဂီဒီးမနီဉ်မယါကုအီန့ဉ်လီ. ဖဲလာတ်လီတ်ယုသုဉ်ညါအခါ တံးမုာ်ထံဉ်န့ဉ်ဖိလာတ်တသုဉ်ညါအမံတဖန် တံးဒိန့ဉ်အဂီ မုတမုာ် ဟဲကုစိာ်အထူဉ်ဒီး သံကွာ်သံဒီးပုသးပုလသဝီပုလအသုဉ်ညါဖိတဖန်န့ဉ်လီ.

၃.၄. တံးယုသုဉ်ညါအတကွိုင် ဒီးခွခါ ဒီးတံးဆာကတီာ်ယံာ်

တံးယုသုဉ်ညါဖိလာကဆိထာဉ်ဒီးသီသံဉ်ပျီဂီပုတတသုဉ်ပုဟီဉ်ကဝီအံး စးထီဉ် ဖဲ ၂၀၁၂ နံဉ်ဒီးတုလီလော ၂၀၁၆ နံဉ် လာအဘဉ်တံးမအီလောပိာ်မုာ်တံးယုသုဉ်ညါကရူာ် ဒီးဘဉ်တံးတီခိဉ်ရိဉ်မဲအီလသရဉ်မုာ်နီဉ်ပလဲန့ဉ်လီ. တံးပညိဉ်နီဉ်နီဉ်န့ဉ် ပိာ်မုာ်တံးယု သုဉ်ညါကရူာ်အံး တံးဒုးအိဉ်ထီဉ်အီ ဖဲသိးကယုသုဉ်ညါကုဖိဒီးကသံဉ်သုဉ်ဂံာ်ဝဉ်မဲအက လုာ်လာကဆိထာဉ် ဒီးသီသံဉ်ပျီဂီပုတတသုဉ်ပုအပူန့ဉ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် မုာ်လာတ်အိဉ် သးလာတ်ဆိဉ်ထွဲဒီးတံးဆာကတီာ်အဖိခိဉ် တံးယုသုဉ်ညါဆိဉ်ထဲလာဖိသုဉ်ခံအကလုာ် န့ဉ်လီ. မုမုာ်ဖိလာဟီဉ်ခိဉ်လိတဖန် တံးတယုသုဉ်ညါအီဒီးဘဉ်န့ဉ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် ဖဲတံး ထံဉ်န့ဉ်အီဖဲတံးယုသုဉ်ညါဖိသုဉ်ခံတဘျီလံာ်လံာ်တံးဒိန့ဉ်အဂီစုာ်ကီးန့ဉ်လီ. ဖိလာဟီဉ်ခိဉ် လီ, ဖိလာကီာ်ဘွဲ ဒီးလာသုဉ်ပုအလီာ်ကဝီအဂတဖန် တံးကထာဖျိဉ်ကွဲးကုအီဖဲ ကီာ် သုလုးသုဉ်ပုဝဲကျါ ဒီးပုတတသုဉ်ပုတခါစုာ်စုာ် အတံးယုသုဉ်ညါ အတံးဟံးဖျါအဖိခိဉ် န့ဉ်လီ.

တံးယုသုဉ်ညါဖိအတံးဆာကတီာ်န့ဉ် တံးမအီကီးဆာကတီာ်ဒီး တံးကီာ်, တံးစူဒီး တံးဂီာ်အဆာကတီာ်န့ဉ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် မုမုာ်တံးစူခါအဆာကတီာ်န့ဉ် တံးမတံးယုသုဉ်ညါစူ တစး ဒီဖျိလာတ်စူဒီးဒုးအိဉ်ထီဉ်တံးကီတံးခဲလာတ်ဟးထီဉ်ကုလီအဂီအယိန့ဉ်လီ. တံးပညိဉ်န့ဉ် မုာ်ဒဲးပုယုသုဉ်ညါတံးဖိတဖန် ကဒီးန့ဉ်ဘဉ်ဖိသုဉ်ခံအဖိလာ အဘိဉ်ထီဉ် ဖးထီဉ်လာတ်ဆာကတီာ် တကတီာ်ဘဉ်တကတီာ်အဂီန့ဉ်လီ.

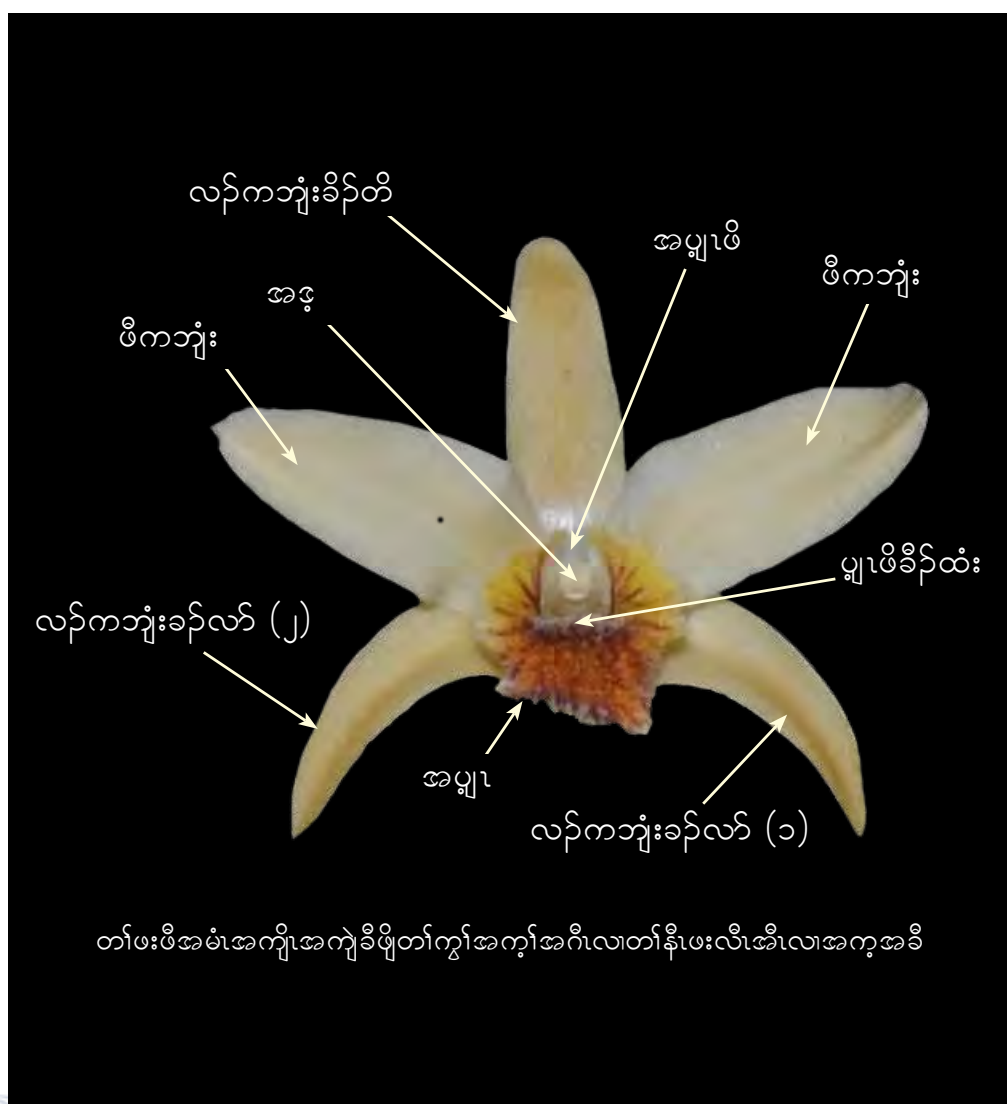

၀၁/၀၂/၀၃
၉ ခု:၀၃
၂၂: ၀၃ ၂၅

ကုသုဉ်လီဒီးကွာ်သုဉ်ညါကုစုာ်ကီးအဖီလာတ်
 န်လီဃုသုဉ်ညါဖီတဘျီလ်လ်အဆာကတီၢ် လာ
 ကသုအဂီၢ်န့ဉ် တၢ်ကွဲးဖျါထီဉ်စုာ်ကီးဖီအကုာ်အဂီၢ်

လၢလံာ်တၢ်ယုအပူၤ လီၤဆိဒ်တၢ်, ဖိတဖၣ်အလဲၣ်အထီၣ်အိၣ်ဆံးအါလဲၣ်, အလၢက
 ဘျံး, အပျၢဖိ, အပျၢဒီးဖိကဘျံးအလွဲၣ်တဖၣ်မၤအသးဒ်လဲၣ်, ဖးထီၣ်လၢလါမတၢ်လဲၣ်,
 ဖးထီၣ်ယံာ်ထဲလဲၣ် ဒီးအိၣ်လၢသ့ၣ်ပှၢ်ဒ်လဲၣ်တကလုာ်အပူၤလဲၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤ
 တၢ်ယုသ့ၣ်ညါလၢပှၢ်ပူၤလီၤလီၤန့ၣ် မ့ၢ်ဒ်လၢတၢ်ကိၢ်ခါ ဒီးတၢ်ဂီၢ်ခါအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.
 မ့ၢ်တၢ်စုၤခါအဆၢကတီၢ်န့ၣ် တၢ်မၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါလၢဖိလီၤလီၤတသ့ဘၣ်အယံ အါတ
 က့ၢ်ပှၢ်ဆၢပှၢ်ဘၣ်ဘၢတဖၣ် ဟံးန့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ ဒိဃာ်တၢ်ဂီၤ ဒီးဟ့ၣ်ကဒါက့ၤဖိအဂ့ၢ်ဒီး
 အဂီၤလၢအမၤန့ၢ်ဝဲ လၢအဟးဆၢပှၢ်အဆၢကတီၢ် ဆူပိာ်မုာ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိကရၢ်အအိၣ်
 ဖဲတၢ်အိၣ်ဖျိာ် တနံၣ်ခံၣ်အဆၢကတီၢ် မ့တမ့ၢ် ဖဲချးတဘျီလၢလၢန့ၣ်လီၤ.

နီပလဲ

ပုၤဃုသ့ၣ်ညါတၢ်ကရှၢ်ခိၣ်ဒီးပုၤမၤ
သကိးတၢ်လာကညီဖိခိၣ်ဃၢၤဒီးပုၤ
ဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢတဖၣ်

နီဆၣ်ယုာ်

နီၣ်ဘျၣ်ဝါဖိ

၃.၆. တၢ်သမံထံတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီအကျိအကျဲ

တၢ်သမံထံအတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအံၤ တမ့ၢ်တၢ်မၤအီၤလၢလံာ်တၢ်ဃုတဖၣ်ဘၣ်. အါတက့ၢ် မ့ၢ်တၢ်တၢ်ပိာ်သကိးဒီးဖူဖီသဝီဖီ တချုးဒီးလၢတၢ်လီၤဃုသ့ၣ်ညါဆူပှ်ပူၤအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ. တၢ်လဲၤလီၤဃုသ့ၣ်ညါလၢပှ်ပူၤဝံၤအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ. တၢ်ထံၣ်လိာ်ကတိၤသကိးဘၣ်ဃး ဖီအဂ့ၢ်တဖၣ်ဒီးပှ်သ့ၣ်ကုသးပှ် ဒီးပှ်လၢအသ့ၣ်ညါဖီအဂ့ၢ်အကျိအါတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဒုးသ့ၣ်ညါပှ်ဃုသ့ၣ်ညါတၢ်တဖၣ်လၢ ဖီတကလုာ်ဒီးတကလုာ်အတၢ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်အလါ ဒီးတၢ်လီၤတၢ်ကျဲလၢတၢ်ကြးဃုထံၣ်န့ၢ်အီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤတၢ်လဲၤဃုသ့ၣ်ညါအီၤဝံၤ ဒီးဟဲက့ၤတစု ဖီအမံၤအသၣ်လၢတၢ်တသ့ၣ်ညါအီၤတဖၣ် တၢ်သံကွၢ်အမံၤအသၣ်လၢဖူဖီသဝီဖီအကျိန့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဒီးတၢ်မၤတၢ်သမံထံဖီအကလုာ်အဆၢကတိၢ်. တၢ်သံကွၢ်စ့ၢ်ကိး ဖူဖီသဝီဖီလၢ ဖီတဖၣ်ဘၣ်တၢ်မၤလဲၤမၤကၤအီၤအဂ့ၢ်အကျိစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

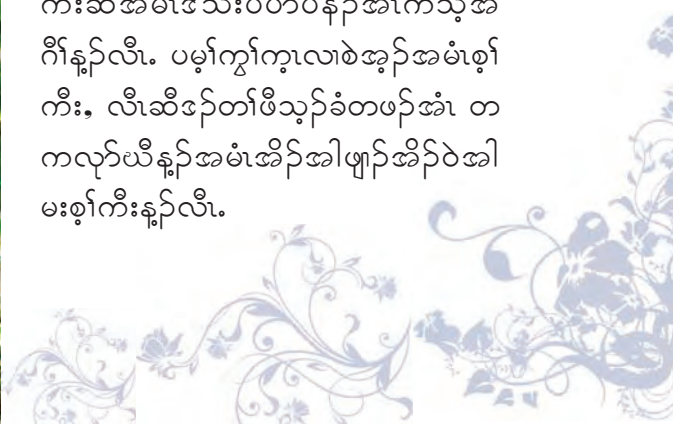
၃.၇. တၢ်ဖးဖီအမံၤ ဒီးအတၢ်အိၣ်သး

(က) ဖီသ့ၣ်ခံအမံၤလၢလီၢ်ကဝီၤအကိုၣ်

တၢ်သံကွၢ်ဖီအမံၤအသၣ်လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖီ, ဖီအကလုာ်တဖၣ်တၢ်ကၤဖျိၣ်အီၤဒီးတုၤပုၤထံၣ်လိာ်သးဒီးဖူသဝီဖီအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်အိၣ်သကိးဒီးပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤကမံးတံာ်အခါမ့ၢ်ဂ့ၤ, ဖီအမံၤတဖၣ် တၢ်စံးကတိၤဒီးဆၢတံာ်အီၤစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ကညီပုၤထူလံၤဖီတဖၣ် ကိးဖီအမံၤလၢကျဲအါဘိန့ၣ်လီၤ. ဖီတနီၤကိးဝဲအမံၤဒ်သိးအကွၢ်အဂီၢ်ဖျါဝဲအသိး, အိၣ်လၢသ့ၣ်တကလုာ်ဖၣ်အခံအါကတၢ်အသိး, ဒီးတနီၤကိးဝဲဒ်အတၢ်နၢအသိးန့ၣ်လီၤ. အဖီ, ဖီနၢသ့ၣ်, ဖီ

တကလုာ်အံၤအဖီပြဲကဒံဖီဒီးနၢလီၢ်ကလၢပုၤဆံၣ်ဆါနၢသ့ၣ် အယိကိးဝဲအမံၤလၢဖီနၢသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီတနီၤလၢပုၤတကိးဒီးအမံၤနီတဘျီတဖၣ် တၢ်ကိးကွၢ်အမံၤ ဒ်သိးတၢ်မၤနီၣ်မၤယါအီၤကသုလၢလီၢ်ကဝီၤဒၣ်ဝဲအဂီၢ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢအတၢ်အိၣ်ဖျါအကွၢ်အဂီၢ်ဒၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢဖီတဖၣ် တၢ်တကွဲးထုးထီၣ်ဒီးအီၤလၢကညီကျိၣ်နီတဘျီဘၣ်အယိတၢ်လီၢ်အါတီၤ တၢ်ကိးဝဲအမံၤအါကလုာ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ်, ဖီလၢပတသ့ၣ်ညါအီၤတဖၣ် ပကိးဆိအမံၤဒ်သိးပဟ်ပနီၣ်အီၤကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်ကွၢ်လၢစဲအ့ၣ်အမံၤစ့ၢ်ကိး, လီၤဆိဒၣ်တၢ်ဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်အံၤ တကလုာ်ယီၤန့ၣ်အမံၤအိၣ်အါဖျါအိၣ်ဝဲအါမးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

(ခ) ဖီသုဂ်ခံအမဲလစ်အုတ်အကိုက်

တၢ်ဖးဖီအမဲလစ်အုတ်အကိုက်တဖၣ် တၢ်ကွၢ်လီၤအကွၢ်အဂီၢ်ဒီးထီၣ်သၢတြီၤအီၤဒီး လံာ်ဘျးစဲမ့ၢ်ဂ့ၤ, လၢဖီအလံာ်ခိယုၤအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဖးအီၤအဂ့ၢ်အကိုက် ဒီးသန့ထီၣ် အသးလၢအကွၢ်အဂီၢ်အတၢ်အိၣ်ဖျါ, နီၤအမ့ၢ်မုၢ်ဘိၣ်ခါဘိ, အဒိၣ်အဆံး ဒီးအိၣ်လၢထံကီၢ် တၢ်လီၤမတၤ, သုၣ်ပျၢ်ကလုာ်မနုၤတဖၣ်, ဖးထီၣ်အဆၢကတီၢ်, လီၤဘျၣ်အဆၢကတီၢ်, အခိၣ် သုၣ်ခိၣ်မိ, အဖျၢၣ်အထၢလီၤစၢ, ဒီးအကလုာ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကွၢ်စ့ၢ်ကိးအလုာ်ကဘျံး, အဖီကဘျံးအလုာ်အကံာ်အကွဲး, အပျၢၤဘျၢအကပျၢ်အဘျၢ အနၢအနါ, အအံၣ်အလဲၢ်အက လုာ်ကလုာ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်တၢ်သုစဲအုတ်အကိုက်လၢအပတီၢ်ထီၣ်သး တၢ်မၤကွၢ်တၢ်မူကွၢ် ဂီၤပနီၣ် (DNA) မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ထုးထီၣ်ကွၢ်တၢ်မူအသးပြီကဒံ အစဲလ် (cells) လၢတၢ်မၤဒိၣ် ထီၣ်တၢ်ဂီၤမဲာ်ကလၢအ (microscope) အပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်တသုစဲဒၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

(ဂ) တၢ်ဖးဖီအတၢ်အိၣ်သး (Status)

ဖီလၢတၢ်ယုထံၣ်သုၣ်ညါတဖၣ် အကလုာ်အိၣ်တၢ်ဒီးအအါအစ့ထဲလဲၣ် (species abundance) န့ၣ် တၢ်တမၤဒီးတၢ်ယုသုၣ်ညါအယီၤ တၢ်တသုၣ်ညါဘၣ်. ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖီတဖၣ် မ့ၢ်စံးဝဲလၢအအါအစ့ အိၣ်ထဲလဲၣ်ထဲလဲၣ်ဘၣ်ဆၣ် အဝဲသုၣ်ကဒဲကဒဲစ့ၢ်ကိး တူၣ် လိာ်ဝဲတသုဘၣ်. အယီၤ လၢတၢ်ယုသုၣ်ညါတဘျီအံၤအပူၤ ပကစံးလၢအအိၣ်အါ အိၣ်စ့ဆံး အါလဲၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ် ပမၤလီၤတၢ်အီၤတန့ၢ်တသုဒီးဘၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်တခါ, ခဲအံၤပမၤဒၣ် ဖီအ ကလုာ်အိၣ်ဆံးအါလဲၣ် (species richness) အယီၤ ပစံးဆၢသုဒၣ်ဖီအိၣ်ပျဲၤကလုာ်လဲၣ်န့ၣ် လီၤ. ဘၣ်ဆၣ် မ့မ့ၢ်လၢတၢ်တြီၤအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ် အတၢ်သိၣ်တၢ်သီအဖီခိၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, အိၣ် လၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်လၢအစၢလီၤတူၣ်အဖီခိၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, ပထီၣ်သၢတြီၤကုၤဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ်အပတီၢ် အတၢ်အိၣ်သးသုအယီၤ ပကွဲးဖျါထီၣ်ဒၣ်လၢအဝဲသုၣ်အတၢ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အစၢ အဖီခိၣ်န့ၣ်လီၤ.

၃.၈. တ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ဂံၢ်ဆူၣ်, တၢ်ဂံၢ်စၢ် ဒီးတၢ်ဘၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်

(က) တ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ဂံၢ်ဆူၣ်

တၢ်ယုသုၣ်ညါဖိတဘျီအံၤအတၢ်ဂံၢ်ဆူၣ်မ့ၢ်ဝဲ တ်ယုသုၣ်ညါအံၤ ဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢ ပှၤထူလံၤဖိကဒဲကဒဲ ဒီးတၢ်သုၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်န့ၣ်ဆၢၣ်အဖီထူလံၤ လၢပှၤလီၢ်ကဝီဖိတဖၣ် အကျါ ဒီးဖိတဖၣ်အံၤ တၢ်ကိးတၢ်လံၤအမံၤ လၢပှၤသးပှၤတဖၣ်လံၤန့ၣ်လီၤ. န့ၣ်အသိး, တ်ယုသုၣ်ညါတဘျီအံၤ တၢ်မၤဒၣ်အီၤလၢပှၤထူလံၤဖိတဖၣ်အယံ တၢ်လၢၣ်ဘျီလၢၣ်စ့တအိၣ်အါကၢ်ဆိးဘၣ်. အါတက့ၢ်, န့ၣ်သဝီဖိတဖၣ် တူၢ်လိာ်ခိၣ်ဆၢလၢတၢ်အိၣ်တၢ်အီၤ, တၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢန့ၣ်အမဲၣ်ညါ, တချုးဒီးလၢတၢ်လီၤမၤတၢ်ယုသုၣ်ညါဒီးဘၣ်န့ၣ် တၢ်ဟ့ၣ်တၢ်မၤလိဆူ ပှၤယုသုၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ် လၢကဘၣ်မၤတၢ်ယုသုၣ်ညါအကျါအကျဲလဲၣ်, ကဘၣ်ကွဲးအဂီၢ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ပိးတၢ်လီၤလၢတၢ်ကဆိးကါအီၤ လၢတၢ်လီၤယုသုၣ်ညါအပူၤတဖၣ် တၢ်ဒီးန့ၢ်ဘၣ်အီၤလၢဝဲပျဲဝဲအယံ, တ်ယုသုၣ်ညါအံၤ ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်ဖးဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. န့ၣ်အသိးခိဖျါလၢတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးတနီၤလၢ တၢ်ကဘၣ်လီၤယုသုၣ်ညါဖိလၢလံာ်ရီၤအးမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်သံကွၢ်ပှၤလၢအသုအဘၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤအယံ တၢ်သုၣ်ညါဘၣ်က့ၤဖိအကလုာ်အါမး ယုာ်ဒီးအမံၤအသုၣ်လၢဝဲအ့ၣ်အကျိၣ်ဒီးဖိတနီၤ တၢ်ထီၣ်သတြီၤက့ၤအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါအတၢ်အိၣ်သးန့ၣ်လီၤ.

(ခ) တ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ဂံၢ်စၢ်

တၢ်ယုသုၣ်ညါတဘျီအံၤ အတၢ်ဂံၢ်စၢ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲဒၣ်ဒ်အမ့ၢ် တ်ယုသုၣ်ညါအပိးအလီ နီၤအမ့ၢ် လံာ်စိာ်စုတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ကလဲၤယုဖးလံာ်လၢ ဖျါစိမိအလံာ်ရီၤအးမ့ၢ်ဂ့ၤ လၢပှၤယုသုၣ်ညါတၢ်ဖိအဂီၢ် တၢ်လဲၤတၢ်က့ၤကီဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျါလၢတၢ်ယုသုၣ်ညါဖိသုၣ်ခံ ဒီးတၢ်ကွဲးထူးထီၣ်လံာ်ပာ်ဖျါလၢကညီကျိၣ်တဖၣ် တအိၣ်အယံ ပဘၣ်ဖးဒၣ်လံာ်လၢကီၤလၢကျိၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ကျိၣ်အတၢ်သုတၢ်ဘၣ်အံၤ မၤစ့ၤလီၤတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ် လၢပကမၤလိသုသးလၢလံာ်လၢလဲၤအပူၤ လၢတၢ်ကွဲးအီၤလၢကီၤလၢအကျိၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဂၤတခါ, ခိဖျါလၢတၢ်ယုသုၣ်ညါအက့ၢ်အဂီၢ် တၢ်သုဝဲဒၣ်လီၢ်ကဝီတၢ်ယုသုၣ်ညါအကျါအကျဲအယံ မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်ဂံၢ်ဆူၣ်လၢပဂီၢ်အသိး, မ့ၢ်လၢဝဲအ့ၣ်တၢ်ယုသုၣ်ညါအတၢ်ကွၢ်တကယၤန့ၣ် ကဲထီၣ်စ့ၢ်ကိးတၢ်ဂံၢ်စၢ်သုဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

(ဂ) တၢ်ဘၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်တဖၣ်

ခါဆူညါတၢ်မၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအဂီၢ် တၢ်ကြးယုသ့ၣ်ညါဖီလၢကိးလါဒီးအတီၢ်ပူၤ ဒီးတၢ်ကြးသ့ၣ်တၢ်ဖးဖီအမံၤလၢစ့အံၣ်တကယၤအါထီၣ် ဒီးတၢ်ကဘၣ်ထီၣ်သၤတြီၤက့ၤ အါဒီး လီၢ်ကဝီၤဖီအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီတဖၣ် ဒ်သိးဆူညါ တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ် ကသ့အဂီၢ် လိာ်ဘၣ်ကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ ယုၣ်ဒီးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအတၢ်ပီးတၢ်လီၤအက လုာ်ကလုာ် ဒ်သိးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီ လၢပကစၢ်အဟီၣ်ကဝီၤအံၤ ကဝံၤက့ၤလၢအဆိအချူ အိၣ်ဒီးအကံၢ်အစီၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ကိတၢ်ခဲ တၢ်တြီၤမၤတံာ်တၢ်မ့ၢ်အိၣ်ထဲလဲၣ်န့ၣ် က့ၤ, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတဘျီအံၤ တၢ်မၤအီၤအဂ့ၤကတၢ် ဒ်တၢ်ပီးတၢ်လီၤ ဒီးတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်လၢ အိၣ်ဒီးပုၤအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအစၢလၢအအိၣ်ဖျါ လၢလံာ်ပာ်ဖျါတဘျီအံၤအပူၤ ကဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပူၤ လၢဖီအတၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ် အိၣ်ဝဲဒၣ်ဒီးပုၤထူလံာ်ဖဲကဆိထီၣ် ဒီးသိသံၣ်ပျီၤဂီၤအပျီၤပူၤအါမးန့ၣ်လီၤ. ဒိၣ်န့ၢ်အန့ၣ်, ဒ်သိးပကသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ် ဖီသ့ၣ် ခံအဂ့ၤအကလၢအမဲထီၣ်လၢကီၢ်သုလုၤဟီၣ်ကဝီၤပူၤအဂီၢ် လၢပုၤတတၢ်တဘျီစုာ်စုာ်အပူၤ တၢ် ကြးမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါ ဒီးထိးဖျိၣ်စ့ဖျိၣ်လိာ်က့ၤ တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤတဖၣ် ဒ်သိးဖီသ့ၣ်ခံတၢ်ဂ့ၢ် တၢ်ကျိၤတဖၣ် ကျါဘၢဝဲဒၣ်လီၢ်ကဝီၤအါတီၤကသ့ဒိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

၄. တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်တဖၣ်

၄.၁. ဖီလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤ

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီတဘျီအံၤ တၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဝဲဒၣ်ဖီအကလုာ် (၁၂၁) ဒီးတၢ်မ့ၢ်နီၤဖးက့ၤ အီၤလၢအဖျါအထၢန့ၣ် အိၣ်ဝဲဒၣ် (၃၇) န့ၣ် လၢကဆိထီၣ်သိသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအ ပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢဖီခဲလၢာ်အကျါ ဖီအိၣ်ဝဲ (၄) ကလုာ် လၢတၢ်ယုအမံၤလၢစ့အံၣ်တဘၣ်ဘၣ် န့ၣ်လီၤ. ဖီလၢတၢ်ယုအမံၤတဘၣ်ဒီးတဖၣ် တၢ်ကွဲးလီၤအီၤလၢလံာ်တီၤယုအပူၤလၢ “တၢ်တ သ့ၣ်ညါအီၤဘၣ်” မ့တမ့ၢ် လၢကီၢ်လၢကျိၣ် “unknown”တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ် အီၤလၢသ့ၣ်ပုၤတဘျီအံၤအပူၤ ၇၇.၅ မျးကယၤန့ၣ် အိၣ်လၢတၢ်တြီၤအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ် တၢ်မၤဆါမၤကၤအီၤ လၢတဖိးသဲးအတၢ်သိၣ်တၢ်သီအပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢဖီခဲလၢာ်အကျါ ဖီအိၣ် ဝဲတကလုာ် လၢအမံၤမ့ၢ် “ဖီနီၤအီၤ” န့ၣ် အိၣ်လၢဖီအစၢကလီၤတူၣ်အကျါလံာ်န့ၣ်လီၤ. လံာ် တီၤယုလၢတၢ်ဖီလၢာ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကွဲးဖျိၣ်ဖျိၣ်က့ၤဘၣ်ယး ဖီလၢတၢ်ယုထံၣ်န့ၢ်အီၤတဖၣ် အတၢ် အိၣ်သးအဂ့ၢ်ဒ်လၢာ်အံၤအသိးန့ၣ်လီၤ.

လံာ်တၢ်ယုဒးန့ၣ်ဖီလၢတၢ်ထံၣ်န့ၣ်အိၣ်အကလုာ် ဒီးတၢ်အိၣ်သးလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါပတီၢ်

အကလုာ်/ CATEGORIES	နီၣ်ဂံၢ် NUMBERS	တၢ်အိၣ်သး IUCN STATUS
စးထးစံးအလံာ်ဘျးစးစရိနီၣ်ဂံၢ် (၁) CITES APPENDIX I	1	VU
စးထးစံးအလံာ်ဘျးစးစရိနီၣ်ဂံၢ် (၂) CITES APPENDIX II	94	LC
တၢ်တသ့ၣ်ညါအိၣ်ဘၣ် UNKNOWN	4	UNKNOWN
တအိၣ်လၢစးထးစံးဒီးအိၣ်ယုၣ်စံၣ်အဲၣ်အစရိပူၤ NOT IN THE LIST OF CITES OR IUCN	22	UNKNOWN
အန့ၣ်အထာ / GENUS	37	

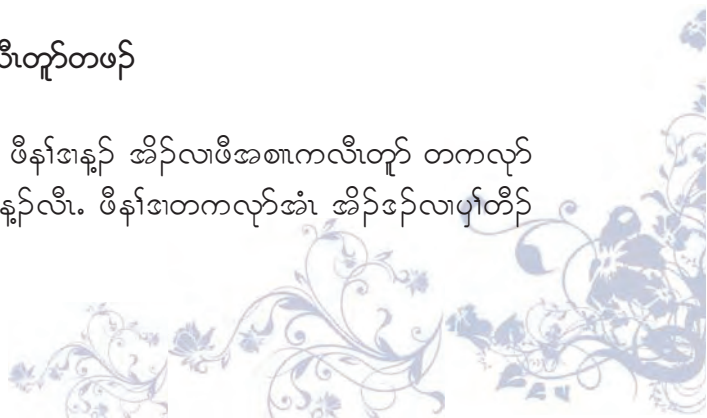
၄.၂. တၢ်တၢ်ပီၣ်အါထီၣ်ဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ထံၣ်န့ၣ်အိၣ်တဖၣ်အဂ့ၢ်

(က) ဖီလၢတၢ်တြီအိၣ်လၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်တဖၣ်

ဖီအကလုာ်လၢတၢ်သ့ၣ်ညါတၢ်အိၣ် (၁၁၇) ကလုာ်အကျါ အကလုာ် (၉၄) ကလုာ် န့ၣ် အိၣ်လၢတၢ်တြီအိၣ်လၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ် လၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ် တၢ်အၢၣ်လီၤအိၣ်လီၤ အလံာ် ဘျးစးစရိနီၣ်ဂံၢ် (၁), ဒီးနီၣ်ဂံၢ် (၂), အပူၤ, လၢအဲၣ်ကလံးကျိၣ်ကိးဝဲလၢ (CITES Appendices I, and II) တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီအကလုာ် တကလုာ်လၢပကိးအမံၤလၢ ဖီနီၣ်အါ န့ၣ် အိၣ်ဖဲလံာ်ဘျး စးစရိနီၣ်ဂံၢ် (၁) (Appendix I), ဒီးအကလုာ် (၉၄) ကလုာ်န့ၣ် အိၣ်လၢလံာ်ဘျးစးစရိနီၣ် ဂံၢ် (၂) (Appendix II) ဒီးမ့ၢ် အကလုာ် (၂၂) ကလုာ်န့ၣ် တအိၣ်ဒီးလၢလံာ်ဘျးစးစရိ နီၣ်ဂံၢ် (Appendix) နီၣ်တခါအပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ. အယီၤသတးဒီး, ဖီလၢတၢ်တြီအိၣ်လၢတၢ်ကူ လဲၢ်မၤကၤတဖၣ်အံၤ တၢ်မ့ၢ်မၤကၤအိၣ်ဒီး မ့ၢ်တၢ်မၤကမၣ် ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပတီၢ် တၢ်ဒီးသတက ဟုၤကယၢ်န့ၣ်ဆၢၣ်အတၢ်သိၣ်တၢ်သိန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢပူၤလီၤကဝီၤဖိတခီ တြီဝဲဒၣ်တၢ်မၤကၤဖီ ခဲလၢာ်န့ၣ်လီၤ. အတၢ်မၤကမၣ်ဆံးအါဆံးစ့ၤတအိၣ်လီၤတၢ်ဘၣ်လီၤ.

(ခ) ဖီလၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်လၢအစၢၤကလီၤတၢ်တဖၣ်

ဖီအကလုာ် (၁) ကလုာ်လၢအမ့ၢ် ဖီနီၣ်အါန့ၣ် အိၣ်လၢဖီအစၢၤကလီၤတၢ် တကလုာ် အကျါအစရိပူၤလၢ IUCN (VU) အပူၤလံာ်န့ၣ်လီၤ. ဖီနီၣ်အါတကလုာ်အံၤ အိၣ်ဒၣ်လၢပျီတီၣ်

အပူအယို တအိတ်အါလ်ကဲဒ်ဆိး လာပဇူသဝီအကယဘၣ်. အယို ခီဖျိလာပအိတ်ဒီးဒီးသုၣ် ပှ်လာအဂ္ဂုအယို တၢ်လုၢ်ဒိၣ်ပှၤဒိၣ်တဖၣ်အံၤအိတ်ဒီးဒီးပှၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်သုၣ်တဖၣ်အံၤ ပမ့ၢ်ဒီး သအက့ၤအီၤချးဆၢချးကတီၢ်ဒီး ကအိတ်ဒီးဒီးပှၤတုၤဖိစိလံၤစိန့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်တဟ်သုၣ်ဟ်သး ဒီးဒီးသအက့ၤအီၤဘၣ်န့ၣ် ကလီၤတုၣ်န့ၢ်ပှၤချ့သဒီးန့ၣ် ပသမၤအလီၢ်တအိတ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ မ့ၢ်ဖိမုၢ်ယါ, ဖိဝံၣ်ဒု, ဖိဂံၢ်, ဖိတမူအဲၣ် ဒီးဖိဒွဲၣ်သိတဖၣ် တၢ်မၤကၤအီၤအါမးဝဲလီၢ်ကဝီၤဝဲ အံၤဝဲလာန့ၣ်လာအပူကွံာ်တဖၣ်အယိုလီၤစ့ၤဝဲဒၣ်အါမးစ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

(ဂ) ဖိလာတၢ်တသုၣ်ညါဒီးအမံၤတဖၣ်

ဖိအိတ်ဝဲ (၄) ကလုာ် လာတၢ်တသုၣ်ညါအမံၤလၢစဲအုၣ်အကျိာ်တဖၣ် တၢ်ကဘၣ် လူၤယုသုၣ်ညါအါထီၣ်က့ၤအီၤ လၢပှၤသုပှၤဘၣ်အအိတ် ဒီးထီၣ်သတြီၤက့ၤအီၤ ဒီးမၤလီၤတၢ် က့ၤအီၤခဲလၢာ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤသုပှၤဘၣ် လၢအသုၣ်ညါဘၣ်ဃးလၢဖိသုၣ်ခံတဖၣ် အိတ်ဝဲအါမး လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်ဖိသုၣ်ခံတဖၣ် တၢ်တသုၣ်ညါဒီးအီၤ လၢပှၤသုပှၤဘၣ်အိတ်အါမးအယို, ပက ယုသုၣ်ညါက့ၤဖိလာတၢ်တသုၣ်ညါအီၤတဖၣ် ကလိၣ်ဘၣ်တၢ်ဆၢကတီၢ်ပံာ်တစဲးန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၣ်ဖိလာပတသုၣ်ညါဒီးအမံၤလၢစဲအုၣ်အမံၤတဖၣ်, ပှၤထူလံၤဖိပှၤကညီဖိတ ဖၣ်သုၣ်ညါတၢ်လံာ်အမံၤလၢကညီကျိာ်အိတ်လံာ်တနီၤ ဒီးတနီၤန့ၣ် ဟ်ပနီၣ်သီဝဲအိတ်တနီၤ, မ့ၢ်ဒ်သိးကသုဝဲဖိအမံၤတဖၣ်အံၤ လၢတၢ်ဒီးသအက့ၤအီၤကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်လာတၢ်ဖးအ မံၤလၢစဲအုၣ်အကျဲတဘၣ်တဖၣ် တၢ်ဟ်သုၣ်ဟ်သးအိတ်လၢတၢ်ကလူၤယုအါထီၣ်က့ၤအီၤ ခီ ဖျိတၢ်ဖးအါထီၣ်လံာ်လံာ်မ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်ကဒိက့ၤအဂီၢ်လၢအဖျါဆုံထီၣ် ဒီးယုထံၣ်လိာ်ပှၤသုပှၤ ဘၣ်လၢကဘၣ်တၢ်ပိာ်ဖးသကိးက့ၤအမံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

(ဃ) ဖိလာအရူဒိၣ် ဒီးဘၣ်ထွဲဒီးလီၢ်ကဝီၤကညီလုၢ်လၢထူသနူဒီးတၢ်မၤကၤအါက တၢ်တဖၣ်

ဖိအိတ်ဝဲအါကလုာ် လၢအဘၣ်တၢ်ဟ်လုၢ်ဟ်ပှၤအီၤ လၢမိၢ်ပာ်ဖဲတဖၣ်အိတ်အါမး လီၤ. ဖိတနီၤ တၢ်သူအီၤလၢတၢ်မၤလုၢ်အုၣ်ထါ လၢတၢ်ဟ့ၣ်တၢ်ဒိတၢ်တဲာ်, တနီၤ တၢ်သူအီၤ လၢပှၤသးပှၤအတၢ်ကတီၢ်ဒီး, တနီၤ တၢ်သူအီၤလၢတၢ်ကွၢ်မုၢ်ကွၢ်လါ ဒီးကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢ တၢ်ကွၢ်မုၢ်မၤဝဲၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖိအကလုာ် (၁၀) လၢအမ့ၢ် ဖိမုၢ်ယါ, ဖိဆိာ် (ဖိဘီဘီ), ဖိမိၢ်လါ, ဖိထီၣ်ကံၣ်, ဖိဒိညၣ်, ဖိတမူအဲၣ်, ဖိနၢ်အ, ဖိထီၣ်ကိး, ဖိဘုချံ, ဒီးဖိဒွဲၣ်သိတ ဖၣ် မ့ၢ်ဖိလာအဘၣ်ထွဲ ဘၣ်ဃးလိာ်သးဒီးပှၤကညီအလုၢ်လၢထူသနူအကျဲလၢပှၤလံၤလံၤ လံာ်န့ၣ်လီၤ.

ဖိနပ်အ - အစာကလီးတူကူးထိန်

ဖိနပ်အတကလုာ်အံ၊ မုာ်ဖိလ၊ အအိန်လ၊ပုာ်ယိာ်အပူ၊ လ၊တ၊ရုာ်အ လိာ်စုာ်ကီးန့ာ်လိ၊ ဖိတကလုာ်အံအ ဖးဒိာ်ဝဲ ဒီးအိန်ဒ်သိးပု၊န၊အသိး န့ာ်လိ၊ ဆ၊ကတိာ်ခဲအံမုာ်ဝဲဖိလ၊အက၊ ဒိာ်ကတ၊လ၊ပကဘာ်ကတိ၊ကု၊အိ၊ န့ာ်လိ၊ ထ၊စံးဝဲ- ဖိနပ်အဖးလ၊ကန၊ နိာ်ပ၊ကိာ်လိ၊ဘာ်မိာ်စ၊၊ အခိပညိမုာ်ဒ် အံလိ၊ (ဒ်ဖိနပ်အတကလုာ်အိန်မူဝဲသ့ ဖှာ်ထဲလ၊ကန၊သုာ်ပုာ်အပူ၊အသိး မိာ်ဖိ မုာ်လ၊ကအိန်ဆိးထဲဖှာ်လ၊အကိာ်ဖှာ်ဝဲ အပူ၊တယုာ်တဟးပု၊က၊အကိာ်တဖှာ်န့ာ် ကထိာ်ကု၊ဝဲမိာ်ချံပာ်စ၊လ၊အကတိ၊ကု၊ ထံ ကတိ၊ကု၊ကိာ် ဒ်အလုာ်အလုာ်အထု သန့အိန်ဖှာ်ဝဲအသိးန့ာ်လိ၊)

ဖိထိန်ကံာ်ဒီးဖိနီညာ်

ဖိခံကလုာ်အံ၊ ဖဲတ၊မ၊လုာ်အုာ်ထ၊တဘျီလုာ်လုာ်န့ာ် တ၊သု၊အိ၊ဒ်တ၊အဒိအတံာ် လ၊အဂု၊တဖှာ်န့ာ်လိ၊

ဖိနီညာ်

ဖိထိန်ကံာ်

ဖီဆိုဘီနဲ့ ပှသးပှဖံးဝဲ
 ဖှလအမ့ ပှလီယီသံအကလ
 ဟဲလိာ်ထီာ်ကွဲလဲဖီ ဇီးမ့ဖီတ
 ကလှာ်လအဖးထီာ်ဝဲလအလါ၊
 နမူမ့မး ဇီးအလှဲာ်ဘီဝဲ လီက
 ဇီးဖီကီာ်ဖှလဲာ်န့လီ. တာ်စံး
 ဝဲလပှလီယီသံမ့တကအံးဟဲ
 အိာ်မူလဟီာ်ခိာ်ချ မ့ပှယံပှ
 လအိာ်မး. ဘာ်ဆာ် ပှပိာ်ခွါတ
 ယုထအီနီတကလအမါဘာ်
 န့လီ. လခံကတာ် တချးအသံ
 ဆိာ်လီအသးလအကဟဲလိာ်
 ထီာ်ကွဲလဲဖီတကလှာ်အံး ဇီးဖိာ်သုာ်ခွါတဖှ မ့ထံာ်အီအိာ်ဝဲတသ့တဘာ်ဇီး ကဘာ်
 နမူအီန့လီ. အယီဖီတကလှာ်အံး ပှဖိာ်သုာ်ခွါကီးဂမ့ထံာ်ဘာ်အီန့ အိာ်ဝဲတသ့
 ဘာ် ဇီးကဘာ်နမူဘာ်အီသပှကတာ်န့လီ.

ဖီဆိုဘီ

ပှသးပှအတာ်ကတီးဖီ ဘာ်ထွဲဖီမ့ယါအိာ်ဒ်အံး,
 “ထီာ်ဆံအခိာ်ထီာ်တဖှ, ဖီဆံအခိာ်ဖီမ့ယါ”, အယီန့ ဖီဆံအခိာ်အံး မ့ဘုကလ
 ဟုကလအီး နမူဒိာ်န့ဖီအဂဲလာ်န့လီ. တာ်လအဖီမ့ယါန့အဝဲသုာ်ဟဲကဲဝဲဖှလအဘု
 အကလ, ဟုအကလအယီ အဝဲသုာ်မ့ထံာ်န့ဖီမ့ယါန့ ဟဲကွဲထးစဲသုာ်လီန့ဝဲ
 လအဟံာ်ခိာ်ထးသုာ်အံး ဇီး
 ကတဲာ်ကတီးဝဲဂုမးလီ. မ့
 ဘာ်လအဘုသုာ်ခါ ပှကူးဘု
 အဆကတီးန့ အဝဲသုာ်တ
 ထီာ်န့ဝဲဒ်ဂု (တာ်ပိာ်ဘုအ
 လီ) ဝံ, ဟဲဟဲထီာ်န့ဖီမ့
 ယါတခိာ်န့လအတာ်ပိာ်ဘုလီ
 အကယ ဇီးစံးဝဲ သါကွဲန့ ကီး
 န့ကွဲ ဘုအကလလအဖီတခိာ်
 အံး ဒ်သီးသါမအီာ်ဘုကန့
 ကထီာ်အါဝဲအဂီာ်န့လီ.

ဖီမ့ယါ

ဖီမိလီ (ဖီသံတမူလီ)

ဖီတကလုာ်အံ၊ မုာ်ဖီလအဖးအ
လွာ်လီသုဝဲ န်သီးဒီးမူကဟီလီဒီး
ပုသးပုာ်လုာ်နာ်ဝဲလါ တာ်မူခိာ်
ဖီအတာ်ဟ့ာ်ယုာ် ဆူအသကိးပုာ်
လုာ်ခိာ်ဖီ ဒီးစံးဝဲလါသုမုာ်ထံာ်ဘာ်
ဖီသံတမူလီဖးထီာ်လံန့ာ် ကူးဘု
အဆာကတီာ်ဘာ်ဝဲ ဒီးတာ်ပိဆာအိာ်
ပွဲ (မုာ်ကနီဖိာ်သုာ်ခါရုလီာ်သး
အခါ) အဆာကတီာ်တုာ်ယီဝဲဒာ် ဖဲ
ပုာ်ကူးဘုကူးဟုအဆာကတီာ်န့ာ်လီ။

မုာ်လါဖီတကလုာ်အံ၊ အိာ်လါသုာ်ကိဝဲကိဒိာ်မးအယိ ပုာ်ဒီတခါ တဘာ်မာ်လီာ်အသးလါ
ကဘာ်ထီာ်ဒီးန့ာ်လီာ်အသးလါဖီမိလီဘာ်န့ာ်လီ။ ပုာ်ဒီတခါ မုာ်မာ်လီာ်အသးတခါ က
ဘာ်ထီာ်န့ာ်လီာ်အသးတုာ်အန့ာ်တစုန့ာ်လီ။

ဖီမိလီ (ဖီသံတမူလီ)

ဖီတမူအဲာ်

ဖီတမူအဲာ်တကလုာ်အံ၊ မုာ်
ဖီတကလုာ်လါအအိာ်လါပုာ်ဒိာ်ပုာ်ထီ
တစုာ်ကနာ်အပုာ် ဒီးဖဲအဖးထီာ်အဆာ
ကတီာ်န့ာ်ပးဝဲယုမး ဒီးနာ်မူဂုးမး
န့ာ်လီ။ ဒီဝဲလါထါဒ်အံ၊ “ခံဂတ
မူအဲာ်ခံဒု, ဖးခံာ်ခုာ်ဂါပုာ်ကွာ်ဂုး.”
ထါအခိပညီ မုာ်နီာ်ဒီးစီအတာ်အဲာ်လါ
အတီလီာ်အသး ဒီးအိာ်ဒီးတာ်အဲာ်
တာ်ကွံလါပွဲန့ာ် မုာ်တာ်ယံတာ်လါလါ
ပုာ်မုာ်ပုာ်အဂီာ်န့ာ်လီ။

ဖီထိုင်ကီး

ဖီထိုင်ကီး (ကန) - ဖီတကလုာ်အံၤ ပုၤသးပုၤစံးတုၢ်လၢအမ့ၢ် ဖီလၢအသုၣ်တီသးတီ ဇီးဒီလီၤဝဲလၢထိုင်ကီးန့ၣ်လီၤ. ဖီတကလုာ်အံၤမ့ၢ် ဖီထိုင်ဖးထိုင်လံန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ဆၢကတီၢ်ဖဲထိုင်ကီး တဖၣ်ဒံၣ်ထိုင်ဖီထိုင်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. တမ့ၢ် လၢအလီၤကံးဒီးထိုင်ကီးဘၣ် မ့ၢ်တခီဒုးသ့ၣ်နီၣ် ထိုင်ပုၤလၢထိုင်ကီးဘၣ်ဒံၣ်ဘၣ်ဖီအဆၢကတီၢ်လံ န့ၣ်မ့ၢ်လၢထိုင်ကီးတကလုာ်အံၤမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုၣ်ဒိၣ်ပၢ် ကဲဒီးဒုၣ်ထုဝဲလၢတၢ်တဘၣ်မၤသံမၤဆါအီၤတဂ့ၤ အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီဘုချံၣ်ဂီၤတကလုာ်အံၤ တၢ်ဒီလီၤအီၤ လၢဘုချံၣ်အယိ အဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်ဖးထိုင်လံန့ၣ်မ့ၢ် ဝဲဖဲလၢချံၣ်အယိဒုးသ့ၣ်နီၣ်ထိုင် ပုၤမၤအီၣ်ဒုး တဖၣ် ကတဲာ်ကတီၢ်အသး လၢကဘၣ်ထၢ ဖျိၣ်ဝံဖျိၣ်သ့ၣ်လီၤဖျးလီၤဘုချံၣ်ဟ့ၣ်ဒီးတၢ်ချံၣ်အက တဖၣ်အကတီၢ်ဘၣ်လံန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဖီတကလုာ် လၢပုၤမၤဝဲဖီတဖၣ် ကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီဘုချံၣ်ဂီၤ

ဖီလိကီ

ဖီလိကီတကလုာ်အံၤ မ့ၢ်ဖးထိုင်လံန့ၣ် မ့ၢ်ဖဲသ့ၣ်ကီလၢအယိဒုးသ့ၣ်နီၣ်ထိုင်ပုၤမၤအီၣ် ဒုးဖီတဖၣ် လၢတၢ်ဆၢကတီၢ်ဘၣ်လံ လၢအက ဘၣ်လိကီလံန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဖဲဒုးမ့ၢ်တဝံးဒီး ဘၣ်န့ၣ်, ကဘၣ်မၤပစုၢ်ပတုၤဝဲ မ့ၢ်လၢတၢ်စူအ ဆၢကတီၢ်ဘူးထိုင်လံအယိန့ၣ်လီၤ. ဖီတက လုာ်အံၤ အကါဒိၣ်ဝဲလၢတၢ်ယံတၢ်လၢအဂီၢ် ဒီး ပုၤမၤဝဲဖီကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသိး, ဖီလၢအရ့ၣ်ဒ် ဇီးဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဇီးကညီမိာ်ဖိ အလုာ်အလာ်အထူ
သန့န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ဖီထီၣ်ကံၣ် ဇီးဖီဒီညၣ်လီၤ. ဖီလၢအလုာ်အပျၢဒ်အဂၢအိၣ်အါမးဘၣ်ဆၣ် မ့မ့ၢ်
ဖီထီၣ်ကံၣ်ဇီးဖီဒီညၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ဖီလၢအဘၣ်တၢ်ယၤထီၣ်အမံၤအါအလီၤ ပျၢဒ်လၢထါဒ်အံၤ

ဖီထီၣ်ကံၣ်လၢတၢ်အဒီ	ဖီဒီညၣ်ဖးပြဲကံၣ်	ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးရဲၣ်သ့ၣ်ဒ့
ဖီဒီညၣ်လၢတၢ်အဒီ	ဖးလၢလိာ်လၢလဲအခံ	ဖီဒီညၣ်ဖးရဲၣ်သ့ၣ်ဒ့
ဖီဖီတုၤအလၢၣ်ထီၣ်ဘီ	ဖးလၢလဲလၢလိာ်အခံ	ဖးလၢအသူအသူဂ့ၤ
ထံၣ်ဘၣ်ဘုဖးထီၣ်ဒီဖီ	ဖးလီၤရၢ်ပျၢအခိၣ်ထံး	ဖးလၢအဘီအဘီဂ့ၤ
ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးလၢသ့ၣ်ခံ	ယသးမိၣ်ဆိးသးမိၣ်ဒံး	ဖးလီၤရၢ်တုၤဟံၣ်ကိာ်ဒ့
ဖီဒီညၣ်ဖးလၢသ့ၣ်ခံ	ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးပြဲနီၣ်အဲ	နီၣ်ဒီးဖီအသံၣ်ဝီၤက့ၤ
ပျၢမုၢ်လဲၤပျၢမုၢ်လဲၤဒ့	ဖီဒီညၣ်ဖးပြဲနီၣ်အဲ	
ပျၢခွါလဲၤပျၢခွါလဲၤဒ့	ဘူးလၢယမၤမုၢ်အကျဲ	
နီၣ်ဒီးဖီဂီၤပျၢမုၢ်ဒ့	ဘူးလၢယမၤဝဲအကျဲ	
ဖးကပြုၤလၢသ့ၣ်အဒ့	မ့ၢ်ယမၤန့ၢ်ယအိၣ်ကဲ	
ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးပြဲကံၣ်	ယကဒီသါလၢယဝဲ	

မိာ်ပာ်ဖဲဖုအတၢ်တဲစိ ဇီးတၢ်စုာ်တၢ်န့ၣ်ဘၣ်လးဖီ

လၢပျၢန့ၣ် မုၢ်ကနီၤအိၣ်ဝဲဒၣ်တဂၤ အိၣ်တနံၤတခီၣ် ဟံးထီၣ်ဝဲဆီဒိၣ်တဖျၢၣ် လဲၤဟံ
လီၤဝဲလၢသ့ၣ်တြၢ်ပူၤ ဇီးဖဲတၢ်မ့ၢ်ကၢၣ်အသးအခါ လဲၤကွၢ်ဝဲတနံၤတဘျီလီၤ. တုၤအမုၢ်နံၤမုၢ်
သီယံာ်ထီၣ်ဒီး လဲၤထံၣ်ဝဲလၢအဆီဒိၣ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်က့ၤဖီအကွၢ်
အဂီၤ ဒ်အမ့ၢ်ဖီထီၣ်ကံၣ်. ဖီဒီညၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်အတၢ်အိၣ်ဖျါထီၣ်လီၤကံာ်လိာ်အသး ဒ်သိး
ဇီးဆီဒိၣ်အသိး အဖီအလၢၣ်အကၢၣ်အကၢၣ်ဝဲ ဝါဘီဝဲဒ်ဆီဒိၣ်တကီၤအသိးန့ၣ်လီၤ. ဇီးပျၢ
ထူလံၤဖီအတၢ်စုာ်တၢ်န့ၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကီးဝဲလၢဖီသ့ၣ်ခံတနီၤနီၤန့ၣ် ပျၢတဘၣ်ဟးစိာ်ဖျိးအီၤဆူအံၤ
ဆူဘး ဆူထံၣ်ကီၤကီၤကဘၣ်. မ့ၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်ဝဲလၢဖီန့ၣ် ကဘၣ်အိၣ်ဝဲလၢထံလီၤကီၤပျၢ
န့ၣ်လီၤ. ဖီမ့ၢ်အါန့ၣ်တၢ်ဖဲအိၣ်မၤအိၣ်ဘုန့ၢ်ဂ့ၤဝဲန့ၣ် မိာ်ပာ်ဖဲဖုန့ၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ.

၅. ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူအတ်လဲခိဖျိ

၅.၁. ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူအကရဖိ

ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူ ဟ်ဖျိထီၣ်အသး ဒီးကဆိထာ်ပုတတသွန်ပျာ်ကမံး တံာ်အဒု လာအမုၢ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူ ဒီးခွဲၣ်ပျိပူ ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူန့ၣ် လီၤ. ကရူအံၤ အကရဖိအိၣ်ပဲ (၃) ဂလုာ်ဒီးခွဲၣ် (၃) ဂ နီအမံၤအိၣ်ဖျါလာလံာ်အံၤအ သးန့ၣ်လီၤ.

နီၣ်ဂံၢ်	မံၤ	လီၤဆိးထံး	တံးဖံးတံးမုၢ်ဒါ
၁	နီၢ်ပလဲ	တမုၢ်ခံသဝီဖိ	ခွဲၣ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါ (ပုတိခိၣ်ရိၣ်ပဲ)
၂	နီၢ်ဆၣ်ယုာ်	လဲခံသဝီဖိ	ခွဲၣ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါပုမတံးဖိ
၃	နီၢ်ဘျၢၣ်ဝါဖိ	စံးယဲအသဖိ	ခွဲၣ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါပုမတံးဖိ
၄	နီၢ်မူခိၣ်ဖိ	ဖျိခံသဝီဖိ	ကဆိထာ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူ
၅	နီၢ်ဘျၢၣ်ထံၣ်စု	တြျၢၣ်ခံသဝီဖိ	ကဆိထာ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူ
၆	နီၢ်ဘုလၣ်ပျိ	တံးခဲအသဝီ	ကဆိထာ်ပိတ်မုတ်တတ်ယုသွန်ညါကရူ

နီၢ်ပလဲ

နီၢ်ဘျၢၣ်ဝါဖိ

နီၢ်ဘျၢၣ်ထံၣ်စု

နီၢ်ဘုလၣ်ပျိ

နီၢ်မူခိၣ်ဖိ

နီၢ်ဆၣ်ယုာ်

၅.၂. ဖိတ်ခေါ်ပေးလှသည့်ညီအစ်မအဖွဲ့အစည်းအဖွဲ့အစည်း

ယမုံနီနီပလဲ ယစးထီၣ်မတၢ်ယုသုၣ် ညါဖီအကလုာ် စးထီၣ်လၢ (၂၀၁၂) တုၤလၢ (၂၀၁၅) ဒီးယသးဆူၣ်ယသးမုာ်ဒိၣ်မးလၢယ သုၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်ဖီသုၣ်ခံအါကလုာ် ဒီးတ ကလုာ်ဒီးတကလုာ်ပုၤကိးဝဲအမံၤအကျိၤအကျဲ တၢ်သးလိာ်အသးဘၣ်အယံ ယမၤလိၤန့ၢ်အါ ထီၣ် သုၣ်ညါအါထီၣ်ဖီအကလုာ်အါမးန့ၢ်လီၤ.

ယတၢ်ယုသုၣ်ညါဖီအကလုာ်ပညိၣ် အိၣ်ဝဲ နသးပုၤလိာ်ကဝီၤဖီတဖၣ် ကသုၣ်ညါအါထီၣ် ဘၣ်ဝဲဖီအကလုာ်တဖၣ်ကအါထီၣ် ဒီးအဝဲသုၣ် တဖၣ်ကအိၣ်ဒီးဖီအလံာ်စိာ်စုတဘျီ လၢတၢ်ယု သုၣ်ညါဖီအါဝဲအါလိာ်ခံ ဒီးတၢ်ယုသုၣ်ညါဖီအါ တၢ်ယုအါကိးလၢဒီးကိးဆၢကတီၢ်ဒီး ခီဖီဖီအါဝဲထီၣ်ဝဲကိးလၢဒီးတကလုာ်ဒီးတကလုာ် ဖီထီၣ်ဝဲအဆၢကတီၢ် တၢ်သးလိာ်အသးအဖီခိၣ်အယံ ဖီထီၣ်ဝဲတလၢတမံၤန့ၢ်လီၤ.

ယမုံနီၣ်ဘျီဝါဖီ ယအိၣ်ဖျါထီၣ်ဖဲစံာ်ယဲၤအသဝီ တီအူကီၢ်ရၢၣ် ထီတထူၣ်ကီၢ် ဆၢန့ၢ်လီၤ. ယဖီထီၣ်ကီၢ် ဖဲမံၤရၢၣ်ဖီဝဲအါလိာ်ခံ ယမၤစၢၤကွၢ်ယပုၤကလုာ် ဖီဖီသုၣ်သုၣ် စၢ်သးဘီၣ် လၢတၢ်သိၣ်လိာ်န့ၢ်ဝဲ. ယထံၣ်ဒီးသုၣ်ညါဘၣ်လၢ ပထံပကီၢ်အန့ဆၢဒီး တၢ်မဲတၢ်မါတၢ်ယံတၢ်လၢတဖၣ်အိၣ်လၢဟ့ၣ်လၢကညီကီၢ်ပုၤန့ၢ်လီၤ. န့ဆၢတဖၣ် က

ဖျါလၢဟ့ၣ် ဒီးထူးတီးဒီးဝဲခါဆူညါတစါဘၣ်တစါအဂီၢ် ယ ဂုာ်ကျဲးစး မတၢ်ယုသုၣ်ညါဘၣ်ယးဖီသုၣ်ခံ အကလုာ် န့ၢ်လီၤ. ဘၣ်မနုၤအယံလဲၣ် ပုၤတနီၤနီၤ တသုၣ်ညါလၢန့ ဆၢတၢ်ယံတၢ်လၢ လၢပုၤဘၣ်ကတဲာ်ကတီၢ် ဟံးယာ်ဟံး ယာ် ကအါထီၣ်ဂီၢ်ထီၣ်အဂီၢ်ဘၣ်. ဒီးမၤကၢဝဲသုၣ်ဖီခံတ ဖၣ်အါမးလီၤ. ယံာ်ယံာ် န့ဆၢတၢ်ယံတၢ်လၢသုၣ်တဖၣ် ကလီၤမုၤလီၤမံာ်ကွံာ်ဝဲဒၣ်ခဲလၢန့ၢ်လီၤ. အယံ အလီၢ်အိၣ် လၢပကဘၣ်ယုကွၢ်ကွၢ် ဒီးကတဲာ်ကတီၢ်ဟံးယာ်, ဟ့ၣ်တၢ် သုၣ်ညါနီၤဟံးဆူပုၤကမုၢ်, ပုၤတတၢ် နသးဆူမဲာ်ညါပုၤက သုၣ်ညါပာ်ကဲ ဟံးယာ်ဟံးယာ်ကွၢ် န့ဆၢတၢ်ယံတၢ်လၢ ဒီးပုၤသုတမၤကၢအါဆူညါတဂ့ၢ်အဂီၢ်န့ၢ်လီၤ.

ယမံမုန်နီဆာ်ယုာ် ယအိာ်ဆိးလာ လဲခံသဝီ ဒီးယ သဝီအံအိာ်သုာ်လီအသးဖဲလဲလိာ်ကျိကာ်ခိာ်. သီသုာ် ပှိဂီပုတဝသုာ်ပှိ ကစာ်တုာ်အခိာ်ထံး. တကးဘာ်, အိာ်ဘူးစုာ်ကီးဒီးကဆိထာ်ပုတဝသုာ်ပှိန့ာ်လီ. ယမုန် ဖာ်ပုခိခိ ကစာ်ကျိတဂယမလိတံာ်ဖဲဒုာ်ဘူးနိာ်တီးထီကွီ ဝံဒီးယလဲထီာ်တံာ်သုာ်တုာ်ဖျးကွီခံနံာ်ဝံ ဒီးယစးထီာ်မသ ကိးတံာ်ဒီး ခုစံာ်တုာ်ယုသုာ်ညါကရူဖဲ လါနိာ်ဝုဘာ်၂ဝ၁၂ နံာ်ဒီးယမတံာ်ယုသုာ်ညါဘာ်ပးဖီသုာ်ခံအကလုာ် လာ ကဆိထာ်ဟိာ်ကဝီပုန့ာ်လီ. ယသးခုဒီးသးမုာ်ဒိာ်မးလာယ မဘာ်တံာ်ယုသုာ်ညါတခါအံလီ. လာယတံာ်ယုသုာ်ညါအ ပူ ယသုာ်ညါအါထီာ်ဘာ်ကွာ်ဖိအတံာ်ကဲဘျးအါမံ. တ ကးဘာ်, သုာ်ညါဒီးထံာ်ဘာ်အါထီာ်စုာ်ကီးဖီသုာ်ခံအက လုာ်လာယတသုာ်ညါနီတဘျီတဖာ်အါမံ ဒီးမန့ာ်ဘာ်ဖိ အါကလုာ် ယုာ်ဒီးအမံအသုာ်န့ာ်လီ.

ခီဖျိလာ ဖဲတံာ်လီယုသုာ်ညါဖိအဆာ်ကတီာ် တံာ်ဟုာ်စုာ်ကီးတံာ်သုာ်ညါ လာဖိအဂုာ် အကျိဒီးအတံာ်ကဲဘျးတဖာ်အယိ ပုလီာ်ကဝီဖိတဖာ် သးဆုာ်လာသုာ်ကွာ်ဖိသုာ်ခံ ဒီးကတံာ် ကတီးဒီးသဘာ်ဖိသုာ်ခံ လာကဆိထာ်ဟိာ်ကဝီအပူန့ာ်လီ. တကးဘာ်, စးထီာ်လာတံာ်ယု သုာ်ညါကွာ်ဖိသုာ်ခံအကလုာ်အံအိာ်ထီာ်လံန့ာ် ပာ်ယုာ်ဒီးခိာ်နီတဖာ် ယုကွဲလာတံာ်ကဒီးသ ဘာ်ကွာ်အါအယိ တံာ်မကောဖိပတုာ်ဝဲဒုာ် ဒီးပတထံာ်လာစုာ်ကီးတံာ်မကောဖိသုာ်ခံအကလုာ် လာဘာ်.

ယမံမုန်နီဘုလုာ်ပှိ ယအိာ်လာတံာ်ခဲဒေသဝီ အိာ်ဘူးလိာ်အသးဒီးကဆိထာ်ပုတဝသုာ်ပှိန့ာ် လီ. ခဲအံယဟဲအိာ်ကွာ်ဖိလီာ်ပူ, မုာ်လာဘာ်စံာ်ပ ယါအယိန့ာ်လီ. ယစးထီာ်န့ာ်လီပာ်ယုာ်ပာ်ဂီာ် လာကဆိထာ်ပိာ်မုာ်တံာ်ယုသုာ်ညါကရူဖဲ (၂ဝ၁ဝ) နံာ် ဒီးတုာ်လီလာခဲအံန့ာ်လီ. ယတံာ်ပညိာ်မုာ်ဒီးသိး ပဖိလာခံတစါ ကသုာ်ညါကွာ်ဖိအတံာ်အိာ်ယာ် အ တံာ်ကဲဘျးကဲဖျိာ် ဒီးကသုကတံာ်ကတီးကွာ်အါဆု ပုတစါဘာ်တစါအဂီာ်န့ာ်လီ.

ပယုသုာ်ညါဖိသုာ်ခံအံ, ပတံာ်ပညိာ်မုာ်ဒီး သိး ခါဆုညါဖိသုာ်ခံကလုာ် သုတလီမာ်တဂုာ်အ ဂီာ်ပအိာ်ဒီးတံာ်ကတံာ်ကတီးကွာ်န့ာ် လာအအိာ်လာ ကဆိထာ်ပုတဝသုာ်ပှိပူန့ာ်လီ.

ယမံးမုာ်နီၤမူခိၣ်ဖီန့ၣ်လီၤ. ယအိၣ်လၢဖျိခံသဝီ
 ဒီးယသဝီအံၤ အိၣ်စဲဘူးဒီးကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢသ့ၣ်ပုၤန့ၣ်
 လီၤ. လၢအပူၤကွံာ်ယထံၣ်ဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်
 အိၣ်ဝဲဒၣ်ဘၣ်ဆၣ်. ယကဒီသအၢၤအကျိၤအကျဲၤလဲၣ်န့ၣ်
 ယတသ့ၣ်ညါအီၤဘၣ်. မုၢ်မဆါတနံၤအံၤ လီၤကဝီၤဖီ
 တဖၣ်ယုၤကျဲၤဒီးမၤလိၤန့ၢ်တၢ်သ့တၢ်ဘၣ်အယံၤ ဟဲက့ၤဟ့ၣ်
 ခီဟ့ၣ်နီၤက့ၤတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် ဆူဖူဖီသဝီဖီဒီး န့ၣ်သဝီဖီတ
 ဖၣ်န့ၢ်ဟံၣ်ထီၣ်က့ၤ တၢ်ဒီသအၢၤဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ လၢအမုၢ်
 ဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ယစးထီၣ်န့ၣ်လီၤမၤသကိးတၢ်ဘၣ်ဃး တၢ်ယု
 သ့ၣ်ညါဖီအဂ့ၢ်ဖဲ (၂၀၁၂) နံၣ်န့ၣ်လီၤ. ယကွၢ်ကဒါက့ၤ
 ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၢၣ်အံၤမုၢ်တၢ်အဂ့ၢ်ဒိၣ်လၢပဝဲပုၤထူလံၤဖီတဖၣ်
 အဂီၢ်လၢပဆိးကါအီၤကိးမုၢ်နံၤဒီး လၢပတၢ်အိၣ်မူအပူၤအ
 ဃီန့ၣ်လီၤ. ခါဆူမဲၣ်ညါယအဲၣ်ဒီးမၤသကိးတၢ်ဒီး. မုၢ်လၢ
 ယအဲၣ်ဒီးယုသ့ၣ်ညါက့ၤတၢ်အါကလုာ် လၢအအိၣ်လၢက
 ဆိထၢၣ်ဟီၣ်ကဝီၤပူၤန့ၣ်လီၤ.

ယတၢ်ပညိၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးလၢ ပကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါ
 က့ၤဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ် ဒီးဖီလၢအအိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤတဖၣ် ဖဲ
 တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အိၣ်ဒီးပုၤအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖီသ့ၣ်ခံ လီၤ
 ဆိဒၣ်တၢ်, ဖီထီၣ်ကံၣ်, ဖီဒီညၣ်, ဖီမုၢ်ယါ, ဒီးဖီဘုၣ်တ
 ဖၣ်အံၤ မုၢ်ဖီလၢအဂ့ၢ်ဒိၣ်ဝဲဒၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. ဖီသ့ၣ်တ
 ဖၣ်အံၤ အိၣ်ဒီးဒီးပုၤအယံၤ ပယုသ့ၣ်ညါက့ၤအီၤသ့ဝဲဒၣ်ကိး
 ဆၢကတီၢ်ဒီးန့ၣ်လီၤ. ဖီသ့ၣ်ခံမုၢ်အိၣ်အါဘၣ်ဆၣ်, တၢ်
 ကူလံၢ်မၤကၤအီၤအိၣ်ထီၣ်အယံၤ မုၢ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်ဖးဒိၣ်
 တခါလီၤ. အပူၤကွံာ် ပုၤမၤကၤဝဲဖီသ့ၣ်ခံအယုတဖၣ် -
 ကီၤလၢသ့ ဒီးတရူးတဖၣ် ပုၤဝဲအယံၤ ဘၣ်ဒိၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤ
 ဖီဒီးထံဖီကီၢ်ဖီတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယံၤ ယဟ်လီၤယ
 သးလၢယကမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးဒီသအၢၤက့ၤလီၤ.

ယအဲၣ်ဒိၣ်တဲၣ်အံၤ. “ဖီသ့ၣ်ခံ မုၢ်ဖီတကလုာ်လၢ
 အယံၤလၢဒီးမၤမုၢ်ဘၣ်ဝဲယသးဒိၣ်မးလီၤ. ဖီတနီၤ အဖီန့ၢ်
 မူမုၢ်မး ဒီးဖီတနီၤန့ၣ် တၢ်သ့စ့ၢ်ကိးအီၤဒ်ကသံၣ်ကသီအသိးအိၣ်ဝဲလီၤ. အပူၤကွံာ် ယထံၣ်
 ဖီသ့ၣ်ခံ ဒီးယလီၤကီၢ်အီၤမုၢ်လၢအယံၤအလၢအယံၤလီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အတၢ်ကဲဘျုးအိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်
 ယတသ့ၣ်ညါအဂ့ၢ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ်. မုၢ်ခဲအံၤ ခီဖျိလၢတၢ်ဟ့ၣ်ပုၤတၢ်သိၣ်လိဘၣ်ဃးဖီအဂ့ၢ်
 အကျိၤယုာ်ဒီးယနီၤကစၢ်ဒၣ်ယဲ ယမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအယံၤ ယသ့ၣ်ညါက့ၤဖီသ့ၣ်ခံ အတၢ်ကဲ
 ဘျုးကဲဖျိၣ် ဒီးယဟ်လုာ်ပာ်ပုၤအီၤဒိၣ်ထီၣ်လီၤ.”

ယမံးမုၢ်နီၣ်ဘူထံၣ်စု ယအိၣ်လၢ တီၣ်ခူမုၢ်ဒၢသဝီ (တြုၢ်ခံ) အိၣ်စဲဘူးဒီးကဆိထၢၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ. ယစးထီၣ်န့ၣ်လီၤမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိစဲ (၂၀၁၂) ဒ်ပခိၣ်န့ၣ်သ့ၣ် တဖၣ် ဟူးဂဲၤဒီးရဲၣ်ကျဲၤစၢပုၤ ဒ်သိးပကသံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤက့ၤ ပတၢ်မူအါကလုာ်အတၢ်အိၣ်ယၢၤ လၢကဆိထၢၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ် ပုၤကသုအဂီၢ် ယဘၣ်တၢ်ယုထၢထီၣ်ယၢၤလၢပုၤအါဂၤ ဒ်အမုၢ် ပုၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ကရူၢ်ကရၢဖိတၢ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ယတၢ်သးဆူၣ် တခီ မုၢ်ဒ်သိးဖိလံၤလၢခံတစၢ် ကသ့ၣ်ညါက့ၤဖိအါက လုာ်အဂီၢ်အကျိၤလီၤတၢ်လီၤဆဲး ဒီးကသုပၣ်လုာ်ပၣ်ပွၤက့ၤဖိ အတၢ်အိၣ်ယၢၤအယီၤ ယသးဆူၣ် ဒီးယန့ၣ်လီၤမၤတၢ် လၢ ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအကရူၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ.

ဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ် အိၣ်လၢတၢ်ဘၣ်ယီၣ်အပူၤ မုၢ်လၢတၢ် ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤအယီၤန့ၣ်လီၤ. အပူၤကွံာ်တၢ်မၤကၤအီၤအိၣ်အါ မး တၢ်ဒၣ်လဲၣ် ပုၤဟဲယုပွၤလၢယသ့ၣ်ကွၢ်ဒီးအီၤ လၢယကရၢၢ် ပုၤဒၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤလၢအဟဲပွၤဖိတဖၣ် အါတက့ၢ် မုၢ်ပုၤ ပယီၤဖိ, ပုၤကီၤလၢသ့ဖိ, ဒီးပုၤတရူးဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢ တၢ်ဒီသဒၢက့ၤဖိသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၢၤကသုအဂီၢ် ပကဘၣ်န့ၣ် လီၤမၤက့ၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါ မၤနီၣ်မၤယါက့ၤ ဖိအမံၤတဖၣ်လၢပ ကစၢ်ဒၣ်ဝဲ ဒ်သိးပုၤသုတမၤကၤလၢပတၢ်တဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖိသ့ၣ်ခံ ဖိထီၣ်ကံၣ်မုၢ်ဖိအကျိၤတကလုာ် လၢ အအိၣ်ဒီးတၢ်ယံတၢ်လၢအဒိၣ်ကတၢ် ဒီးညီန့ၢ်ပိာ်မုၢ်တဖၣ် ဆိုးဝဲဒ်တၢ်ယံတၢ်လၢအသိးန့ၣ်လီၤ. ဖိသ့ၣ်ခံအါကလုာ်အံၤ ကဲဘျုးဝဲလၢတၢ်ကယၢကယဲ လၢတၢ်ဘျုးတၢ်ဘါအလီၢ်ဒ်တၢ် ဆိုးဖိကိ, တၢ်တုၤဖိကိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ် ဒုးန့ၣ်ဝဲ ကညီဖိလၢအဖံးအိၣ်မၤအိၣ်ဝဲတဖၣ်အတၢ်ဆၢကတီၢ် တက တီၢ်ဘၣ်တကတီၢ် ခိဖိဖးထီၣ်ဆၢကတီၢ်လီၤဆီလိာ်သးန့ၣ်လီၤ. နူဖိသဝီဖိတဖၣ် သုစ့ၢ်ကိးဝဲလၢ ကသံၣ်ကသီအိၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. မုၢ်မုၢ်လၢတၢ်မူအါကလုာ်အဂီၢ် ထီၣ်, ကွဲ, ကနဲဒီးတၢ်ဖိယၢ်အဂ့ၤ အဂၤတဖၣ် အိၣ်ဝဲအစီဒီးကဲဘျုးလၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပဝဲပုၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ်, ခုစၢ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရူၢ် ဒီးပုၤလီၢ်ကဝီဖိလၢ အဘၣ်ထွဲဒီးပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤတဖၣ် ပဟးယုသ့ၣ်ညါသကိးဖိလၢပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ, ပဟးသကိး တဖၣ်ယီ မုၢ်မုၢ်ခါခါတကရူၢ်ယီန့ၣ်သက့ ပဝဲပိာ်မုၢ်တဖၣ် ပမုၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဖိတခိၣ်လၢသ့ၣ်ဖးထီၣ်အ ခံန့ၣ် ပလဲထီၣ်တသ့ ပဒိန့ၢ်အဂီၢ်တတုၤအယီၤ ပမၤပုၤပိာ်ခါလဲထီၣ်န့ၢ်စၢပုၤ. မ့တမ့ၢ် ပမၤအ လဲထီၣ်ဒိန့ၢ်အဂီၢ် ဒီးမုၢ်မုၢ်ပဝဲပိာ်မုၢ်တဖၣ် ပကွဲးနီၣ်ကွဲးယါက့ၤဖိ ယုာ်ဒီးအကလုာ် ယုာ်ဒီးအ တၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲ, အမံၤအသုာ် ယုာ်ဒီးတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤအမုၢ်နံၤမုၢ်သီ ဒီးဖိအက့ၢ် အဂီၢ် အလဲၢ်အထီၣ် ဒီးအကလုာ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

၅.၃. ပိတ်မုတ်အတတ်ပညာပညာပညာ ဦးတတ်ဟုတ်စိကမီ

တတ်ယုသုညါတခါအတတ်လဲခိဖျိအဖိခိပ်, ပထံနုလံ ပိတ်မုတ်အတတ်ပညာပညာပညာ ဦးတတ်ဟုတ်စိဟုတ်ကမီပိတ်မုတ်တဖ် ဟဲအိပ်ဖျါထိပ်ဝဲဒ်အါမး ဒ်အဝဲသုတ်ဟဲဖျါထိပ်ဝဲအသိးနုလံ. တမုတ်ထဲလဲအဝဲသုတ်မလိနုအါထိပ်တတ်သုတ်ဘဉ်စိဘဉ်. အဝဲသုတ်ဟုတ်စိဟုတ်နီ ဦးဟုတ်သဆဉ်ထိပ်ကုစုကီးဒူဖိသဝိဖိလဲကဆိထာ်သုတ်ပျာ်တဖ် ကဟုကယာ်ကုသံပိဖိဖိလဲတတ်ယုသုညါ လဲကဆိထာ်ဦးသိသံပျာ်ဂီတဖ်နုလံ. အါနုအနု, မုတ်တတ်သးခုဖးဒိပ် လဲတတ်မကုဖိသုတ်ခံစုကီး ပတုတ်အသးလံနုလံ. တမုတ်ထဲတတ်ယုသုညါဖိသုတ်ခံတခါစိဘဉ်. ခါဆုမဲညါ ပိတ်မုတ်တတ်ယုသုညါ ဒုဉ်, ညဉ်, ဦးတတ်မူအဂုအဂတဖ် ကဟဲပိတ်ထွဲထိပ်အခံနုလံ.

၆. တတ်ကွဲးကျိတ်တတ် ဦးတတ်ဟုတ်ကုတ်မလဲ

လိာ်ကဝိပိတ်မုတ်အတတ်ယုသုညါဖိသုတ်ခံ ဖဲကဆိထာ်ဦးသိသံပျာ်ဂီတတသုတ်ပျာ်အံ. မုတ်ယံဝဲယံနုညဉ် ဦးမုတ်ဘဉ်သကိဦးတတ်ကိတ်ခဲထဲလဲဝဲထဲလဲသနုကု, လဲခံကတိနု တတ်ယုသုညါအစာလဲတတ်ဦးနုဘဉ်အီတဖ် မုတ်တတ်လဲအလီသုတ်ခံသးမုတ်ဒိပ်မးနုလံ. တတ်ယုသုညါအတတ်ဂုတ်တတ်ကျိတ်တဖ် တတ်ကုဖျိအီ ဒ်လဲအံအသးနုလံ.

တတ်ထံနုဦးမနီမလဲကုဖိနုဝဲဒ်ခဲလဲ (၁၂၁) ကလုဉ် ဦးအနုအထာအိပ်ဝဲ (၃၇) နု, ဖိလဲတတ်သုညါအမဲလဲအုတ်အိပ်ဝဲ (၁၁၇) ကလုဉ် ဦးဖိလဲတတ်တသုညါအမဲလဲအုတ်ဘဉ်နုအိပ်ဝဲဒ် (၄) ကလုဉ်နုလံ. တတ်မုတ်ယုသုညါအါထိပ်ဒီးဆုညါ လဲအပတ်ယုဦးဖိသုတ်ခံလဲအမဲထိပ်လဲဟိပ်ခိပ်လဲနု တတ်ကထံနုအါထိပ်ဒီးဖိအကလုဉ် အါဒိပ်မးနုလံ. တတ်ထံနုအံ ဟဲဖျါထိပ်ဝဲဒ်လဲ ကဆိထာ်သိသံပျာ်ဂီလဲပျာ်ထုလံဖိပာဆုရဲကျဲတုတ်လဲအီအံ မုတ်သုတ်ပျာ်လဲအဂုဒိပ်မးနုလံ.

ဖိလဲတတ်ထံနုအီအကလုဉ်ခဲလဲအဖိခိပ် ၇၇.၅ မျးကယုနု အိပ်လဲတတ်တြီအီလဲဟိပ်ခိပ်ဒီးဘဉ် တတ်မဆါမကုအီ လဲတဖ်သဲစးအတတ်သိပ်တတ်သီအပူ (စးထဲစ်အလံဘုးဝဲနီဂံတ ဦးခံ), ဦးဖိအကျိတ်ကလုဉ်လဲအမဲမုတ် ဖိနုအနု အိပ်လဲဖိအစာကလီတုတ်အကျိတ်လဲနုလံ. အယိတ်ဟဲဖျါထိပ်ဝဲလဲ ကဆိထာ်သိသံပျာ်ဂီအသုတ်ပျာ်အံအိပ်ဒီးအလုအပူဖးဒိပ်လဲဟိပ်ခိပ်ဖျါအပတီ မုတ်လဲဟိပ်ခိပ်ဖျါအဖိသုတ်ခံအကလုဉ်လဲအစာကု မုတ်မုတ် ဘုးကလီတုတ်တဖ် အိပ်မုတ်လဲပပုကညီအသုတ်ပျာ်အပူနုလံ.

ဒ်နုအသိး, ဖိသုတ်ခံလဲတတ်ယုထံနုအီခဲလဲအကျိတ် ဖိအကလုဉ် (၁၀) လဲအမုတ် ဖိမုတ်ယါ, ဖိဆုဘီ (ဖိဘီဘီ), ဖိမိလဲ, ဖိထိပ်ကံဉ်, ဖိဒီညဉ်, ဖိတမူအိပ်, ဖိနုအီ, ဖိ

ထိပ်ကိး၊ ဖီဘုချုံ၊ ဒီးဖီဒွဲင်သိတဖၣ် မ့ၣ်ဖီလၢအဘၣ်ထွဲ ဘၣ်ဃးလိာ်သးဒီးပုၤကညီအလၢာ် လၢထူသနူအကျဲလၢပုၤလံၤလံၤန့ၣ်လီၤ။

တၢ်ဃုထံၣ်သ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၤ၊ လၢလီၤကဝီၤပိာ်မုာ်တဖၣ်မၤန့ၣ် မ့ၢ်ဘၣ် သၢကံဒီးတၢ်တြီၤမၤတံာ်တၢ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်က့၊ ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲ တၢ်ကဲဘျုးကဲဖျိာ်၊ တၢ်လဲၤ ခီဖျိာ် ဒီးတၢ်မၤလိၤန့ၣ်တၢ်လၢအဂ့ၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အနီၢ်ကစၢ် ဒီးအပူၤတတၢ်အဂီၢ်၊ လီၤဆီဒေၣ်တၢ် ပိာ်မုာ်ပိာ်မၤအတၢ်ပၣ်ဃုာ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲ ကဟဲဆူၣ်ထီၣ်လၢ တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲၤပုၤ တတၢ်သ့ၣ်ပုၤတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်လီၤ။ တၢ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်ဒ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်လၢအဒုးန့ၣ်ဖျါ ထီၣ် ကညီပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် အိၣ်ဒီးကံၢ်စီတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် လၢကကဟုကယာ် အကစၢ်ဒေၣ် ဝဲအတၢ်အိၣ်ယၤ၊ သ့ဝဲဒေၣ်လၢလၢပျဲၤပျဲၤန့ၣ်လီၤ။

တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီအံၤဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပုၤလၢ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီ သံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအံၤ ခီဖျိာ်ဘၣ်တၢ်ပၤဃာ်တၢ်လံၤအီၤလၢပုၤထူလံၤဖိတဖၣ်အယီ တုၤ လီၤခဲအံၤ ထူးတီၤဝဲဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ၊ ဒ်ပစံးတၢ်အသိး ဖီသ့ၣ်ခံအိၣ်ဝဲအါကလုာ်န့ၣ် လီၤ။ ဘၣ်ဆၢၣ်၊ ခီဖျိာ်လၢတၢ်ကူလဲၤမၤကၤအီၤလၢတဖိးသဲစးအါထီၣ် ဒီးပယီၤသုးအတၢ်ဒွဲၣ် လဲးပုၤ ကိးမုၢ်နံၣ်ဒီးအယီ ကဲထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိာ်လၢဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ။ ဘၣ်ဆၢၣ်၊ ခီဖျိာ်လၢတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါတခါအံၤ အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ဃုာ်ဒီးခိၣ်န့ၣ်တဖၣ် အ တၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီအဖီခိၣ် ဒုးအါထီၣ်ပုၤတတၢ်အတၢ်စီၣ်မဲာ်စီၣ်နါ ဒီးအတၢ်ဟံးလုာ်ဟံးပုၤဖီသ့ၣ် ခံ ဒီးအတၢ်ပျံၤဒီးတၢ်ယိာ်ဘၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီအယီ မ့ၢ်လၢတၢ်ကူလဲၤမၤကၤဖိတခါ န့ၣ် လီၤဈၢကွံာ်ဒီးပတုာ်ဃာ်အသးန့ၣ်လီၤ။

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်

ဒ်သိးကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ကယုာ်ကၤဒိၣ် ထီၣ်၊ ဒီးတၢ်မၤဟးဂီၤဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ကပတုာ်ကွံာ်အသး မ့တမ့ၢ် သုတမၤ လၢအသးဆူညါအဂီၢ် တၢ်မ့ၢ်ဒုးဘျုးစဲက့ၤ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤတဖၣ် အံၤ ဆူတၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပုၤဟီၣ်ကဝီၤအဂ့ၤလၢတဖၣ်၊ ဒီးဟံးပနီၣ်က့ၤအီၤဒ်အမ့ၢ် ပုၤထူ လံၤဖိအတၢ်ဒီသဖၢဟီၣ်ကဝီၤလီၤဆီတတီၤ လၢယိာ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုာ်ကရၢၢ်အပူၤန့ၣ် ကမ့ၢ် တၢ်လၢအမၤအါထီၣ် တၢ်ယုးယိာ်ဟံးကဲ ဒီးတၢ်ဟံးလုာ်ဟံးပုၤ န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ် ဒီးက ညီဖိလုာ်လၢထူသနူသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဆူပုၤလီၤကဝီၤဖိ ဒီးပုၤပတီၢ်မုၢ်ကရၢ

- ပုၤလီၤကဝီၤဖိတဂၤစုာ်စုာ် ကအိၣ်ဒီးတၢ်သးဆူၣ်သးဒူ လၢကဘၣ်ဒီသဖၢက့ၤတၢ်မၤကၤဖိ လၢလီၤကဝီၤပုၤ လုၤတုာ်လုၤတီၤ

- ပုလဲလီကဝီဖိတဖှ်ကဘဉ်ဒုးသုဉ်ညါခိဉ်နာ်ပုဘဉ်မူဘဉ်ဒါတဖှ်လၢတၢ်ကူလဲၤမၤကၤဖီအဂီၢ်အကျိၤ
- ပုပတီၢ်မုၢ်ဖိကရၢတဖှ် ကဘဉ်ဟံးဖှ်မၤသကိးတၢ်ဒီးပုထူလံၤဖီ ယုာ်ဒီးလီၤကဝီခွၢ်အဲဉ်ယုာ်ပုဘဉ်မူဘဉ်ဒါ ဒီးဟံးလီၤတၢ်ရဲဉ်တၢ်ကျဲၤ လၢကဒိသအဖီသုဉ်ခံလၢကတီၢ်ယံာ်အဂီၢ်

တၢ်ဟ့ၣ်ကူဉ်ဆူခွၢ်အဲဉ်ယုာ်ခိဉ်နာ်

- ကဘဉ်ဟံးထီဉ်သကိးဂ့ၢ်ဝီ လၢပုမၤလဲၤမၤကၤဖီသုဉ်ခံတဖှ်တဲာ်တဲာ်ဖျုၤဖျုၤ
- မၤပျဲထီဉ်တၢ်တြီဖီသုဉ်ခံအမံၤစရီၤ ဒီးထုးထီဉ်ဘိးဘဉ်ရၤလီၤ တၢ်ကလုာ်လီၤဆီ ဘဉ်ထွဲတၢ်တြီတၢ်မၤလဲၤမၤကၤဖီသုဉ်ခံ
- ကဘဉ်ဟံးစၢမူဒါလၢတြၢတဖှ် လၢကဘဉ်သမံသမိးဝဲပုမၤလဲၤမၤကၤတၢ်ဖိတဖှ်လၢအမၤကၤပုၤပုၤအတၢ်အိဉ်ယၢတဖှ် ဖဲသိးကမၤစၢလီၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီတဖှ်

တၢ်ဟ့ၣ်ကူဉ်ဆူပယီပဒိဉ်

- ကဘဉ်ဟံးထီဉ်သကိးဂ့ၢ်ဝီ လၢပုမၤလဲၤမၤကၤဖီသုဉ်ခံတဖှ်တဲာ်တဲာ်ဖျုၤဖျုၤ မ့ၢ်လၢဖီသုဉ်ခံသုဉ်တဖှ်အံၤ တၢ်က့ၤစီာ်န့ၣ်ဒုးဆူဝုၢ်ပူတကပၤ
- ကဘဉ်နဲဉ်လီၤအသုးလၢတၢ်မဲာ်ညါတဖှ် လၢအသုတဖှ်လဲးနီၤစၢသုဉ်ပုၤတဂ့ၤ မ့ၢ်ဒွဲဉ်ပျီတၢ်န့ၣ် ကဘဉ်မၤပံာ်က့ၤဝဲတုၤန့ၣ်လီၤ မ့ၢ်တလုၤထွဲဘဉ်န့ၣ် ကဘဉ်အိဉ်ဒီးတၢ်ဟံးဂ့ၢ်ဝီ
- သုးကွံာ်သုးကလၢလၢအအိဉ်လၢပုတတသုဉ်ပုၤဟီဉ်ကဝီပုၤ ဒီးပတုာ်ကွံာ်တၢ်ဘျီထီဉ်သုးသိလုာ်ကျဲလၢအလဲၤခိဉ် မ့တမ့ၢ် လဲၤဘူးဒီးပုတတသုဉ်ပုၤတဖှ်အံၤ
- ကဘဉ်သုဉ်ညါဟံးကဲဟံးပနီဉ် ပုထူလံၤဖီအတၢ်ရဲဉ်သဲကတီၤန့ၣ်ခိဉ်ယၢ တၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး ခီဖျိတၢ်ဆီတလဲကွံာ် ထံကီၢ်တၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး လၢတဖိးမံဒီးပုထူလံၤဖီအလုာ်လၢထူသန့တၢ်အိဉ်မူ

ဆူထံဂုၤကီၢ်ဂၤပုတတ

- ဟ့ၣ်တၢ်စုသုခိဉ်ဘဉ် ဒီးကျိဉ်စုအတၢ်ဆိဉ်ထွဲမၤစၢဆူ ပုထူလံၤဖီ ဒီးအပုတတတၢ်ကရၢကရိတဖှ်လီၤလီၤ ဖဲသိးကမၤဆူထီဉ်အဝဲသုဉ်အတၢ်ဒိသအက့ၤ ဖီသုဉ်ခံသုဉ်တဖှ်အံၤအဂီၢ်
- ကဘဉ်သုဉ်ညါဟံးကဲဟံးပနီဉ် ပုထူလံၤဖီအတၢ်ရဲဉ်သဲကတီၤန့ၣ်ခိဉ်ယၢ တၢ်သိဉ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး ခီဖျိလုၤထွဲဝဲဒုးဟီဉ်ခိဉ်ဘိးတၢ်ဘိးဘဉ်ရၤလီၤဘဉ်ထွဲပုထူလံၤဖီခွဲးယာ် လၢအဝဲသုဉ်အတၢ်တိာ်ကျဲလၢကီၢ်ပုတမံၤဂုၤတမံၤဂုၤ

တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ခါဆူညါ

ခိဖျိလၢလီၤကဝီၤအံၤ လၢပျဲၤဝဲဒီးန့ဆၢၣ်, ပှၤကညီၤ ဒီးလုၢ်လၢထူၤသန့တၢ်အိၣ်ယၢ်အယံၤ မ့ၢ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အဂ့ၢ်လၢတၢ်ကမၤဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်လီၤကဝီၤအဝဲအံၤလၢကျဲၤအါဘိန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံန့ၣ် ခါဆူညါတၢ်မၤအဂီၢ် တၢ်ကြးယုသ့ၣ် ညါဖီလၢကိးလါဒီးအတီၢ်ပူၤ ဒီးတၢ်ကြးသ့ၣ်ဒၣ်တၢ်ဖးဖီအမံၤလၢစဲအံၤတကယၤအါထီၣ် ဒီး တၢ်ကဘၣ်ထီၣ်သတြီၤက့ၤအိၣ်ဒီး လီၤကဝီၤဖီအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လိၣ်ဘၣ်စ့ၢ်ကိး ကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ ယုၣ်ဒီးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါ အတၢ်ပိးတၢ်လီၤအကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. အါန့ၢ်အန့ၢ်, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မူအကလုာ်အကၢၤဖၢအမ့ၢ် ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝၣ်စဲ, ဒုၣ်ဖိညၣ် ဖိ, ကုၤတၢ်မဲတၢ်မါ, ထီၣ်ဖိလံၣ်ဖိ, ဆၣ်ဖိကိၢ်ဖိလၢအစ့ၤ, ဒီးအဂ့ၢ်အကတဖၣ်န့ၣ်တၢ်ကြး မၤစ့ၢ်ကိးအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဖျၢၣ်အဖုၣ်တဖၣ်အခီပညီ

Appendix I: လံာ်ဘျးစဲစရိနီၣ်ဂံၢ် (၁), မ့ၢ်ဝဲစရိတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ် ဖိကိၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢအစၢၤဘျးကလီၤတုာ်တုာ်တဖၣ် လၢတၢ်တဘၣ်ကူလဲၢ်မၤကၤ အိၣ်ဘၣ်

Appendix II: လံာ်ဘျးစဲစရိနီၣ်ဂံၢ် (၂), မ့ၢ်ဝဲစရိတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ် ဖိကိၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢအစၢၤကလီၤတုာ်တုာ်မ့ၢ်ဂ့ၢ်, ကတုၤယီၤဆူအစၢၤကလီၤတုာ် တဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၢ်, လၢအစၢၤအိၣ်ဒီးအါမ့ၢ်ဂ့ၢ်တဖၣ် ဒ်သိးအသုတလီၤတုာ်အဂီၢ် တၢ်ကဘၣ်ဒီသ အိၣ်ဒီး ဒီးတၢ်တဘၣ်ကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်ဘၣ်.

Appendix III: လံာ်ဘျးစဲစရိနီၣ်ဂံၢ် (၃), မ့ၢ်ဝဲစရိတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ် ဖိကိၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢထံကိၢ်အစၢၤကတၢ်တဘျး တြီဝဲလၢတၢ်သုတကူလဲၢ်မၤကၤ အိၣ်တဂ့ၢ်အဂီၢ်, မ့ၢ်ဒ်သိးဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်ထံကိၢ်တဖၣ် ကဖိၣ်လိာ်စုဒီးတြီၤစၢၤ ဒီးသုတဟ့ၣ် ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘါတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်တဂ့ၢ်အဂီၢ်.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES): လံာ်တၢ်အၢၣ်လီၤအိၣ်လီၤဘၣ်ယး ဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်အတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤတၢ်မူ အကလုာ် လၢအအိၣ်လၢတၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အပူၤ လၢအမ့ၢ်တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကိၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ် မါတဖၣ်. အဝဲသ့ၣ်ပဲာ်ထံနီၤဖးဝဲဒၣ် တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကိၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်အတၢ်အိၣ် သး (အစၢၤဘျးကလီၤတုာ်, အစၢၤအိၣ်ဒီးအါ, စံးတၢ်တဖၣ်) ဝံၤ နီၤဖးဖၢန့ၣ်လီၤဝဲဆူ လံာ် ဘျးစဲစရိ နီၣ်ဂံၢ် (၁), (၂) ဒီး (၃), လၢကိၤလၢဝါအကျိၣ်န့ၣ် ကိးဝဲလၢ Appendix I, II and III ဒ်တၢ်ကွဲးဖျါလၢထးအသိး.

Critically Endangered (CR): အစာကလီးတုတ်တုတ်ယူ

Data Deficient (DD): တာယုသုညါအဂ္ဂါအကျိလတကဟ်ပနီအီတလပုဒ်းဘဉ်

Endangered (EN): အစာကလီးတုတ်ဘူးထီဉ်

Ex-Situ— တာယုသုညါတာမူအါကလုာ်လတကထုးထီဉ်ကွာ်အီလအလီအိဉ်ဆိးဒဉ်ဝဲဒီး သုဉ်ကုအီလအီသဝီပုမုာ်ဂု တာလီလတမုာ်န့ဆဉ်အလီသုဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ။

Extinct (EX): အစာကလီးတုတ်လံ

Extinct in Wild (EW): အစာကလီးတုတ်လပုာ်ပုလံဘဉ်ဆဉ် အိဉ်တုာ်ဒီးလတကကွာ်ကီအလီ မုတမုာ် တာဘုဉ်ယာ်ကုအီ။

In-Situ: တာယုသုညါတာမူကလုာ် လအလီအိဉ်လီဆိးဒဉ်ဝဲလပုာ်ပု ဒ်န့ဆဉ်အသိး လတကထုးထီဉ်ကွာ်အီဘဉ်။

International Union for Conservation of Nature (IUCN): ဟီဉ်ခိဉ်ဘီမုာ်စာဖိဉ် တာ ရဲဉ်သဲကတီန့ဆဉ်ကရ။ ကရအံ ဟ်ပနီယာ်ဝဲဒဉ်တာမူလအကအနီဉ်ထီဉ်ဒ်အမုာ် အ စာကလီးတုတ်လံ (EX), အစာကလီးတုတ်လပုာ်ပုလံ ဘဉ်ဆဉ်အိဉ်တုာ်ဒီးလတကကွာ်ကီအလီ မု တမုာ် တာဘုဉ်ယာ်ကုအီ (EW), အစာကလီးတုတ်တုတ်ယူ (CR), အစာကလီးတုတ်ဘူး ထီဉ် (EN), တာဘဉ်ယိဉ်အိဉ်ထီဉ်လံလအစာကလီးတုတ်ဘူးထီဉ် (VU), အစာဘူးကတုာ် ယီဆုတာဘဉ်ယိဉ်အပုလံ (NT), အကလုာ်အိဉ်အါဒီးဒီးတာဘဉ်ယိဉ်လအဂီတအိဉ်ထီဉ် ဒီးဘဉ် (LC), ဒီးတာယုသုညါအဂ္ဂါအကျိလတကဟ်ပနီအီတလပုဒ်းဘဉ် (DD) တ ဖဉ်န့ဉ်လီ။

Karen Environmental and Social Action Network (KESAN): ကညီမိခိဉ်ယာ် ဒီး ပုဂ္ဂိုဠ်တမုာ် ပာ်ဘူးဝဲကရ (ခုစာ်)

Least Concern (LC): အကလုာ်အိဉ်အါဒီး ဒီးတာဘဉ်ယိဉ်လအဂီတအိဉ်ထီဉ်ဒီးဘဉ်

Near threatened (NT): အစာဘူးကတုာ်ယီဆုတာဘဉ်ယိဉ်အပုလံ

People Resources Conservation Foundation (PRCF): ပုလီကဝီမိဒဉ်ဝဲအတာ်ဒီသ အန့ဆဉ်တာ်အိဉ်ယာ်အတာ်ကရကရီ။

Species Abundance: တာမူတကလုာ်စုာ်စုာ်အိဉ်တုာ်ဒီးတကလုာ်စုာ်စုာ်ဆိးအါ, ပုးမုးကယာ်

Species Richness: တာမူအါကလုာ်ဟ်ဖိဉ်ခဲလာ် မုာ်အကလုာ်အိဉ်ပုးကလုာ်လဲဉ်

Trade Records Analysis of Flora and Fauna in Commerce (TRAFFIC): တာမုာ် နီဉ်မုာ်တကလုာ်မုာ်ကတုာ်မဲတမုာ် ဒီးတာမုာ်လဲဆဉ်မိကီမိအကရ

Vulnerable (VU): တာဘဉ်ယိဉ်အိဉ်ထီဉ်လံလအစာကလီးတုတ်ဘူးထီဉ်

လံာ်ဒီးသန့

1. Saw Blaw Htoo, and Mark E Grindley 2010. Hoolock Gibbon and Biodiversity Survey on Khe Shor Ter Mountain, Nattaung Range, Luthaw Township, Mudraw District, Karen State, Myanmar.
2. <http://checklist.cites.org/#/en>. Checklist of CITES Species
3. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2016-2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 12 October 2016.
4. Nantiya Vaddhanaphuti . 2005. A Field Guide to the Wild Orchids of Thailand: Fourth and Expanded Edition Paperback – January 1.

လံာ်ဘူးစဲ

လံာ်ဘူးစဲ (၁) ဖီအကလုာ်, အမံးဒီးတၢ်ပနီၣ်တဖၣ်

- အခိပညီ – အစၢကလီၤတုာ်ဘူးထီၣ်
- အခိပညီ – အစၢစၢလီၤ
- အခိပညီ – အစၢအိၣ်ဒီး (တလီၤတုာ်ဒီးဘၣ်)
- အခိပညီ – တၢ်ဖးအမံးတဘၣ်ဒီးဘၣ်

နီၣ်ဂံၢ်	ဖီအမံးလာကညီကိၣ်	ဖီအမံးလာစဲအုၣ်ကိၣ်	Status Appendix	IUCN	တၢ်ပနီၣ်
၁	ဖီကၢ်ခိၣ်	<i>Abdominea minimiflora</i> Hook.f.	II		
၂	ဖီမုၢ်လုာ်ကံာ်ဘီ	<i>Acampe ochracea</i> Lindl.	II		
၃	ဖီမုၢ်လုာ်ဝါး	<i>Acampe thailandica</i>			
၄	ဖီမုၢ်လုာ်ခိၣ်ပျၢ	<i>Acampe praemorsa</i> Roxb.	II		
၅	ဖီထွံၣ်မံၢ်ဝါး	<i>Aerides rosea</i> Loddiges ex Lindl.	II		
၆	ဖီဘံၣ်ဘုဂီၤ	<i>Ascocentrum curvifolium</i> Lindley.	II		
၇	ဖီဘံၣ်ဘုဘီ	<i>Ascocentrum miniatum</i> Lindley.	II		
၈	ဖီဘံၣ်ဘုလုးစၢ်	<i>Ascocentrum pusillum</i> Aver.	II		
၉	ဖီဘံၣ်ဘုလုး	<i>Ascocentrum ampullaceum</i> Roxb.	II		
၁၀	ဖီစူနီၢ်သာပျၢ	<i>Bulbophyllum bifurcatoflorens</i> Fukuy.			
၁၁	ဖီပစိာ်ပျၢ	<i>Bulbophyllum capillipes</i> Rchb.f.	II		
၁၂	ဖီယီၤဟီၣ်မံၢ်ဃး	<i>Bulbophyllum careyanum</i> Hook.	II		

နံပါတ်	အမည်အလယ် အမည်အကျယ်	အမည်အလယ်အကျယ်အတိုင်း	Status		တိရစ္ဆာန် နံပါတ်
			Appendix	IUCN	
၁၃	ဖိယိုဟိပ်မာ်ဘီ	<i>Bulbophyllum elassonotum</i> Summerh.	II		☹
၁၄	ဖိကျေးသုတ်ဘီ	<i>Bulbophyllum exiguum</i> (Unknow).			☹
၁၅	ဖိဘုရားလှိုင်	<i>Bulbophyllum hirtum</i> Lindl.	II		☹
၁၆	ဖိယိုဟိပ်မာ်လှိုင်	<i>Bulbophyllum lilacinum</i> Ridl.			🌿
၁၇	ဖိကျေးမျှ	<i>Bulbophyllum lingulatum</i> (Unknow).			☹
၁၈	ဖိဖဲထံ	<i>Bulbophyllum lobbii</i> Lindley.	II		☹
၁၉	ဖိနီဝါ	<i>Bulbophyllum longipes</i> Rchb.	II		☹
၂၀	ဖိကွေးကု	<i>Bulbophyllum membranifolium</i> Hook.f.	II		☹
၂၁	ဖိတိပျားလေး နီသံ	<i>Bulbophyllum picturatum</i> Rchb.f.	II		☹
၂၂	ဖိတိပျားဘီနီ သံ	<i>Bulbophyllum retusiusculum</i> Rchb.f.	II		☹
၂၃	ဖိဘုရား	<i>Bulbophyllum rufinum</i> Rchb.f.			🌿
၂၄	ဖိပုဒ်း	<i>Bulbophyllum sanitii</i> Seidenf.	II		☹
၂၅	ဖိစုနီလှိုင်သံ	<i>Bulbophyllum siamense</i> Rchb.f.	II		☹
၂၆	ဖိဘီဂီမျှ	<i>Bulbophyllum silleianum</i> Rchb.f.			🌿
၂၇	ဖိဂံနီ	<i>Chiloschista exuperei</i> Guillaumin.	II		☹
၂၈	ဖိတိပျားလှိုင် သံ	<i>Cirrhopetalum strangularium</i> Rchb.f.	II		☹
၂၉	ဖိဖိုးမျှ	<i>Cleisostoma crochetti</i> Gull.			🌿
၃၀	ဖိစာပါသး	<i>Cleisostoma fuerstenbergianum</i> Kranzl.			🌿
၃၁	ဖိဝါမျှလှိုင်စိုး	<i>Cleisostoma linearilobatum</i> Seidenf.			🌿
၃၂	ဖိတယုဖိ	<i>Cleisostoma racemiferum</i> Lindl.	II		☹
၃၃	ဖိဖဲသိ	<i>Coelogyne brunnea</i> Lindl.	II		☹
၃၄	ဖိနီ မျှကနီလှိုင်	<i>Coelogyne fimbriata</i> Lindl.	II		☹
၃၅	ဖိဘီပျားစာ	<i>Coelogyne lactea</i> Rchb.f.	II		☹
၃၆	ဖိဖဲသိလေးသး	<i>Coelogyne lentiginosa</i> Lindl.	II		☹
၃၇	ဖိဘီလှိုင်လေး	<i>Coelogyne longipes</i> Lindl.			🌿
၃၈	ဖိသုခီဒု	<i>Coelogyne nitida</i> Lindley.	II		☹
၃၉	ဖိနီပျားမျှ	<i>Coelogyne pallens</i> Ridl.	II		☹
၄၀	ဖိစုဘီမျှ	<i>Coelogyne schultesii</i> S.K.Das.	II		☹

နိုက်ဂံ	ဖီအမံလၢကညီကိုင်	ဖီအမံလၢစအိုင်ကိုင်	Status		တၢ်ပနီၣ်
			Appendix	IUCN	
၄၁	ဖီသုၣ်ခိၣ်ခိၣ်	<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	II		☹
၄၂	ဖီသုၣ်ပျၢ	<i>Coelogyne triplicatula</i> Rchb.f.	II		☹
၄၃	ဖီဂီၤကံၢ်	<i>Cymbidium bicolor</i> Lindl.	II		☹
၄၄	ဖီစုၣ်စုၣ်	<i>Cymbidium eburneum</i> Lindl.	II		☹
၄၅	ဖီဂံၢ်ကံၢ်လုး	<i>Dendrobium aphyllum</i> Roxb.	II		☹
၄၆	ဖီသံခိၣ်သု	<i>Dendrobium bilobulatum</i> Seidenf.	II		☹
၄၇	ဖီဘုၣ်ခိၣ်	<i>Dendrobium cariniferum</i> Reichb.f	II		☹
၄၈	ဖီခိၣ်ညၢကမံၣ်	<i>Dendrobium chrysanthum</i> Wallich.	II		☹
၄၉	ဖီလိကီ	<i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindley.	II		☹
၅၀	ဖီမုၢ်ယါ	<i>Dendrobium compactum</i> Rolfe.	II		☹
၅၁	ဖီဝံၣ်ဒုဝါ	<i>Dendrobium crumenatum</i> Swartz.	II		☹
၅၂	ဖီဂံၢ်ထံဘီကဝီသး	<i>Dendrobium crystallinum</i> Rchb.f.	II		☹
၅၃	ဖီထီၣ်ကံၢ်ဘီလါ	<i>Dendrobium densiflorum</i> Lindl.	II		☹
၅၄	ဖီဂံၢ်ထံဘီသးကဖျၢ	<i>Dendrobium devonianum</i> Paxton.	II		☹
၅၅	ဖီမုၢ်ယါလါသး	<i>Dendrobium eriiflorum</i> Griff.	II		☹
၅၆	ဖီခွၢ်ထံ	<i>Dendrobium exile</i> Schltr.	II		☹
၅၇	ဖီဂံၢ်ထံသုသး	<i>Dendrobium falconeri</i> Hook.f.	II		☹
၅၈	ဖီခိၣ်ညၢခိၣ်	<i>Dendrobium fimbriatum</i> Hooker.	II		☹
၅၉	ဖီဝံၣ်ဒုလါနီ	<i>Dendrobium fytchianum</i> Bateman.	II		☹
၆၀	ဖီဘီတၢ်စူ	<i>Dendrobium gibsonii</i> Paxton.	II		☹
၆၁	ဖီဂံၢ်ထံဘီသး	<i>Dendrobium gratiosissimum</i> Rchb.	II		☹
၆၂	ဖီနီၣ်စုၣ်ခိၣ်	<i>Dendrobium gregulus</i> Seidenf.	II		☹
၆၃	ဖီသးကလး	<i>Dendrobium heterocarpum</i> Wall.	II		☹
၆၄	ဖီတမူအိုင်	<i>Dendrobium infundibulum</i> Lindley	II		☹
၆၅	ဖီသးဘိ	<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	II		☹
၆၆	ဖီဝံၣ်ဒုဘီသး	<i>Dendrobium luteolum</i> Bateman.	II		☹
၆၇	ဖီခိၣ်ညၢ	<i>Dendrobium parcum</i> Rchb.f.	II		☹

နံပါတ်	ဖိအမဲလဲကညီကိုင်	ဖိအမဲလဲအခွံကိုင်	Status Appendix	IUCN	တိပ နီ
၆၈	ဖိကံထံဒိန့်ဒု	<i>Dendrobium pendulum</i> Roxb.	II		☹️
၆၉	ဖိကမံ	<i>Dendrobium pinifolium</i> Ridl.			🌿
၇၀	ဖိကံကံလး	<i>Dendrobium primulinum</i> Lindley.	II		☹️
၇၁	ဖိဘူပျာဂီ	<i>Dendrobium scabrilingue</i> Lindley.	II		☹️
၇၂	ဖိဆိဘီဆိုင်	<i>Dendrobium senile</i> Parish ex Rchb.f.	II		☹️
၇၃	ဖိဆိဒံတကီ	<i>Dendrobium stuposum</i> Lindl.	II		☹️
၇၄	ဖိနွံသိဝါ	<i>Dendrobium sutepense</i> Rolfe ex.	II		☹️
၇၅	ဖိနွံသိဘီ	<i>Dendrobium sutepense</i> sub. spp.	II		☹️
၇၆	ဖိထိပ်ကံဘီ (ဖိဘူရုံ)	<i>Dendrobium thyrsoiflorum</i> Rchb.f.	II		☹️
၇၇	ဖိဘီဘီ (ဖိဆိဘီ)	<i>Dendrobium trigonopus</i> Rchb.f.	II		☹️
၇၈	ဖိဆိဂီ	<i>Dendrobium unicum</i> Seidenfadden.	II		☹️
၇၉	ဖိကံထံသူခံကု သး	<i>Dendrobium wardianum</i> Warner.	II		☹️
၈၀	ဖိဒိပ်ပျာဘျးနီ	<i>Diploplora truncata</i> Roffe.			🌿
၈၁	ဖိသူပျာ	<i>Epigeneium amplum</i> Lindl.			🌿
၈၂	ဖိဒိပ်ဒုလးပျာ	<i>Eria amica</i> Rchb.f.	II		☹️
၈၃	ဖိဘူဒု	<i>Eria globulifera</i> Seidenf.	II		☹️
၈၄	ဖိထိပ်ပျာ	<i>Eria javanica</i> (Sw.) Blume.	II		☹️
၈၅	ဖိညပ်ခဲ	<i>Eria muscicola</i> (Lindl.)	II		☹️
၈၆	ဖိတအု	<i>Eria obesa</i> Lindl.	II		☹️
၈၇	ဖိတီလံ	<i>Eria ornata</i> Lindl.	II		☹️
၈၈	ဖိဆပ်ဘီ	<i>Eria pannea</i> Lindl.	II		☹️
၈၉	ဖိမုါဃါကုလး	<i>Eria (Pinalia)</i> sp.	II		☹️
၉၀	ဖိခိပ်ဒံအ	<i>Eria pusilla</i> Lindl.	II		☹️
၉၁	ဖိစုညါ	<i>Eria tomentosa</i> J.König			🌿
၉၂	ဖိဒိပ်ဒုဘီပျာ	<i>Eria xanthocheila</i> Ridl.	II		☹️
၉၃	ဖိရုံးပျာဘီ	<i>Flickingeria macraei</i> Lindl.			🌿
၉၄	ဖိခုဘူ	<i>Gastrochilus bellinus</i> Rchb.f.			🌿

နိဂုံး	ဖိအမဲလၢကညီကိၣ်	ဖိအမဲလၢဖဲအုၣ်ကိၣ်	Status		တၢ်ပနီၣ်
			Appendix	IUCN	
၉၅	ဖိသံသမူဝါ	<i>Holcoglossum subulifolium</i> Rchb.f.	II		☹️
၉၆	ဖိလၢမဲ	<i>Liparis plantaginea</i> Lindl.	II		☹️
၉၇	ဖိသိၣ်ဂဲ	<i>Liparis viridiflora</i> Blume.	II		☹️
၉၈	ဖိထွံၣ်မိညးညီ	<i>Luisia macrantha</i> Blatt.			🌿
၉၉	ဖိထွံၣ်မဲ	<i>Micropera rostrata</i> Roxb.	II		☹️
၁၀၀	ဖိယုၣ်မဲ	<i>Oberonia acaulis</i> Griff.			🌿
၁၀၁	ဖိမုၣ်အု	<i>Oberonia falconeri</i> Hook.f.			🌿
၁၀၂	ဖိသူကိၣ်	<i>Ornithochilus difformis</i> Schlechter.	II		☹️
၁၀၃	ဖိကပု	<i>Otochilus albus</i> Lindl.			🌿
၁၀၄	ဖိသိလၣ်ဘီ	<i>Panisea tricallosa</i> Rolfe			🌿
၁၀၅	ဖိသိလၣ်	<i>Panisea uniflora</i> Lindl.	II		☹️
၁၀၆	ဖိနီၣ်အ	<i>Paphiopedilum villosum</i> Lindl.	I	VU	🔴
၁၀၇	ဖိပုၣ်ဘျဲ	<i>Pholidota articulata</i> Lindl.	II		☹️
၁၀၈	ဖိစုသုၣ်	<i>Pholidota convallariae</i> Hook.f.	II		☹️
၁၀၉	ဖိတၢ်ဒု	<i>Pholidota imbricata</i> Roxb.	II		☹️
၁၁၀	ဖိကၢ်ဖျိၣ်	<i>Pinalia stricta</i> Lindley.	II		☹️
၁၁၁	ဖိသုၣ်ဟီၣ်ဒု	<i>Pleione maculata</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၂	ဖိထီၣ်ကံၣ်နီၣ်	<i>Porpax lanii</i> Seidenf.			🌿
၁၁၃	ဖိထွံၣ်မဲပိၣ်ဝဲ	<i>Rhynchostylis retusa</i> Blume.	II		☹️
၁၁၄	ဖိဟုနံး	<i>Schoenorchis gemmata</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၅	ဖိပစီထံ	<i>Smitinandia micrantha</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၆	ဖိပသးဒု	<i>Stelis gracilis</i> (Unknow).			🌿
၁၁၇	ဖိတဆဲၣ်ကိၣ်ဘီပျီ	<i>Sunipia rimannii</i> spp (Unknow).			🌿
၁၁၈	ဖိဒးဘီ	<i>Thrixspermum centipeda</i> Lour.	II		☹️
၁၁၉	ဖိထီၣ်ကိးကနၢ	<i>Thunia alba</i> Lindl. Rchb.f.			🌿
၁၂၀	ဖိသံတမူလး	<i>Vanda bensonii</i> Bateman.	II		☹️
၁၂၁	ဖိသံတမူလါ	<i>Vanda bensonii</i> Bateman.	II		☹️
ဖိအကလုာ်မဲလၢ ၁၂၁			အန့ၣ်အထၢမဲလၢ ၃၇		

လံာ်ဘျးစဲ (၂) – ဖီအကလုာ်, အမံလၢတၢ်ထံာ်န့ၢ်အီုလုာ်ဒီးတၢ်ပနီၣ်

☹️ ဖီတၢ်ခိၣ် – *Abdominea minimiflora* **Hook.f.**

☹️ ဖီမုလုာ်တၢ်တီ – *Acampe ochracea* **Lindl.**

ဖိမ္မာလှဒိဉ်ပျာ - *Acampe praemorsa* Roxb.

ဖိထွံဉ်မိဝါသး - *Aerides rosea* Loddiges ex Lindl.

☹️ ဖိဘုံဘုလူးစင် - *Ascocentrum pusillum* Aver.

☹️ ဖိဘုံဘုဂီ - *Ascocentrum curvifolium* Lindley.

☹️ ဖိတံင်ဘုလူး – *Ascocentrum ampullaceum* **Roxb.**

☹️ ဖိကိးကု – *Bulbophyllum membranifolium* **Hook.f.**

☹️ ဖိပ်စိပ်မျှ - *Bulbophyllum capillipes* Rchb.f.

☹️ ဖိယိဟိန်မဲာ်ဘိ - *Bulbophyllum elassonotum* Summerh.

☹️ ဖိတ်ပျံလားဒီသံဉ် - *Bulbophyllum picturatum* **Rchb.f.**

🌿 ဖိစူနီသာပျံ - *Bulbophyllum bifurcatoflorens* **Fukuy.**

Bulbophyllum

ဖိယိုဟိန်မဲလုံး - *Bulbophyllum lilacinum* Ridl.

Bulbophyllum

ဖိကျားသုဉ်ဘီ - *Bulbophyllum exiguum* Unknow.

☹️ ဖိရုန့်လှိုင်သဉ်
Bulbophyllum siamense Rchb.f.

☹️ ဖိယိဟ်ဉ်မဲးလး
Bulbophyllum careyanum Hook.

☹️ ဖိတၢ်ပျၤဘီၣ်ဒိသံဉ် - *Bulbophyllum retusiusculum* Rchb.f.

☹️ ဖီဘုစုလုခိန် - *Bulbophyllum hirtum* Lindl.

☹️ ဖီပုဒ်း - *Bulbophyllum sanitii* Seidenf.

Bulbophyllum

ဇိနီဌာန် - *Bulbophyllum longipes* Rchb.

Bulbophyllum

ဖိဘုဝဲ - *Bulbophyllum rufinum* Rchb.f.

Chiloschista

ဖိနပ်ခွံ - *Chiloschista exuperei* **Guillaumin.**

စိပဲသိ - *Coelogyne brunnea* Lindl.

ဖီဘီဂီပျှ - *Bulbophyllum silleianum* Rchb.f.

ဖီတပ်ပျှလူးခိဉ်သဉ် - *Cirrhopetalum strangarium* Rchb.f.

🌿 ဖိစာဝါသး – *Cleisostoma fuerstenbergianum* **Kranzl.**

🌿 ဖိဝါပျာလူးစိး – *Cleisostoma linearilobatum* **Seidenf.**

☀️ ဖိဒိန်ပျာကဖူဉ်းလား – *Coelogyne fimbriata* **Lindl.**

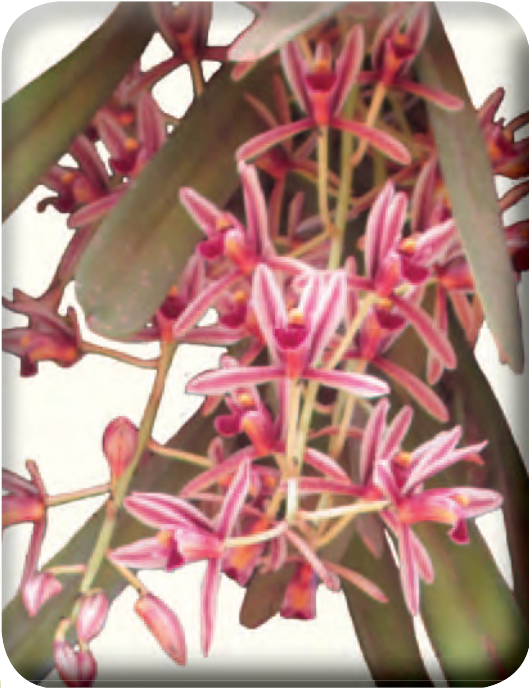
Cleisostoma

ဖိတယုမိ - *Cleisostoma racemiferum* Lindl.

ဖိလိနီ - *Dendrobium chrysotoxum* Lindley.

☹️ ဖိဂီကော်
Cymbidium bicolor **Lindl.**

☹️ ဖိစသူပျာ
Coelogyne triplicatula **Rchb.f.**

☹️ ဖိစသိလးသး – *Coelogyne lentiginosa* **Lindl.**

☺ ဖိသုန်စိဒ
Coelogyne nitida Lindley.

☺ ဖိစုဘိပျာ - *Coelogyne schultesii* S.K.Das.

☺ ဖိဒိန်ပျာစူပျာ - *Coelogyne pallens* Ridl.

☹️ ဖိဂ်ထံဘီကပီးသး - *Dendrobium crystallinum* Rchb.f.

☹️ ဖိဝ်ဒုလိနီ
Dendrobium fytchianum Bateman.

☹️ ဖိဂ်ထံသူသး
Dendrobium falconeri Hook.f.

☹️ ဖိမ့်လါ - *Dendrobium compactum* Rolfe.

☹️ ဖိနီညှပ်နီနီ - *Dendrobium fimbriatum* Hooker.

Dendrobium

ဖိနပ်ကမ္ဘာ - *Dendrobium chrysanthum* Wallich.

Dendrobium

ဒီးကလး - *Dendrobium heterocarpum* Wall.

☹️ ဖိဂံကံလုံး – *Dendrobium primulinum* Lindley.

☹️ ဖိန့်ဖုဒိန်ဒိန် – *Dendrobium gregulus* **Seidenf.**

☹️ ဖိဆိဘီဆုဉ် – *Dendrobium senile* Parish ex **Rchb.f.**

☺️ ဖိဘူမျှလိ - *Dendrobium scabrilingue* Lindley.

☺️ ဖိဂံထံဒိဉ်ဒု - *Dendrobium pendulum* Roxb.

ဖိကမဲ - *Dendrobium pinifolium* Ridl.

ဖိနွဲသိဘီ - *Dendrobium sutepense* sub. spp.

Dendrobium

ဖိဂျ်ထံဘီသးကဖျဉ် - *Dendrobium devonianum* Paxton.

Dendrobium

ဖိထိန်ကံဉ်ဘီလါ - *Dendrobium densiflorum* Lindl.

☺ ဖိဘုချုံဂီ - *Dendrobium cariniferum* Reichb.f.

☺ ဖိမ့်လါလိသး - *Dendrobium eriiflorum* Griff.

☺ ဖိဝ်ဒုဝါ - *Dendrobium crumenatum* Swartz.

☹️ ဖိတမူအဲဉ် – *Dendrobium infundibulum* **Lindley.**

☹️ ဖိဇွန်သိဝါ – *Dendrobium sutepense* **Rolfe ex.**

☀️ ဖိဝ်းဒုဘိသး – *Dendrobium luteolum* **Bateman.**

☀️ ဖိဂ်ကံင်လး – *Dendrobium aphyllum* **Roxb.**

Dendrobium

ဖိသဲးဘိ

Dendrobium lindleyi Steud

ဖိဆွိုက်

Dendrobium unicum Seidenfadden

ဖိခိင်ညါ - *Dendrobium parcum* Rchb.f.

နီဂွာထီင်လာသံင်လာဖိ

☀️ ဇီဘီဘီ (ဇီဆိုဘီ) – *Dendrobium trigonopus* **Rchb.f.**

☀️ ဖိနွှဲငှာထံ – *Dendrobium exile* **Schltr.**

Dendrobium

ဖိဂျ်ထံသုခံကွသး - *Dendrobium wardianum* Warner.

Dendrobium

ဖိထိန်ကံင်ဘီ (ဖိဘုချုံ) – *Dendrobium thyrsoideum* Rchb.f.

🌿 ဖိဒိုဗျာဘုံးနီ - *Diplopora truncata* **Roffe.**

☹️ ဖိဆိဒိုတကီ - *Dendrobium stuposum* **Lindl.**

🌼 ဖိဘုနွဲ့ - *Eria globulifera* Seidenf.

🌼 ဖိစုညါ - *Eria tomentosa* J.König.

☹️ ဖိညှပ်ပဲ – *Eria muscicola* Lindl.

☹️ ဖိတအူ – *Eria obesa* Lindl.

☹️ ဖိတိဉ်လဉ် – *Eria ornata* Lindl.

☹️ ဖိဉ်ဒုလးဗျူး – *Eria amica* Rchb.f.

ဖိဆည်ဘီ - *Eria pannea* Lindl.

ဖိစုညါ - *Eria tomentosa* J.König.

🌿 ဖိသုပ္ပာ - *Epigeneium amplum* Lindl.

🙄 ဖိနပ်ခွက်ပျံ - *Eria xanthocheila* Ridl.

🌿 ဖိချုံးမျှော် - *Flickingeria macraei* Lindl.

 ဖိခွဘွ - *Gastrochilus bellinus* Rchb.f.

 ဖိထွံင်ဖါညးညို - *Luisia macrantha* Blatt.

☹️ ဖိထုံဉ်ဃ် - *Micropera rostrata* **Roxb.**

🌿 ဖိကုလ - *Otochilus albus* **Lindl.**

☺ ဖိသုကံ - *Ornithochilus difformis* Schlechter.

 ဖီမုန်အု - *Oberonia falconeri* Hook.f.

 ဖီနီအု - *Paphiopedilum villosum* Lindl.

ဖိစုသုဉ် - *Pholidota convallariae* **Hook.f.**

ဖိသိလဉ်ဘိ - *Panisea tricallosa* **Rolfe.**

☺ ဇီသီလန် – *Panisea uniflora* Lindl.

☺ ဇီပုဂံဘွဲ – *Pholidota articulata* Lindl.

☹️ ဖိတ်ပျို – *Pinalia stricta* Lindley.

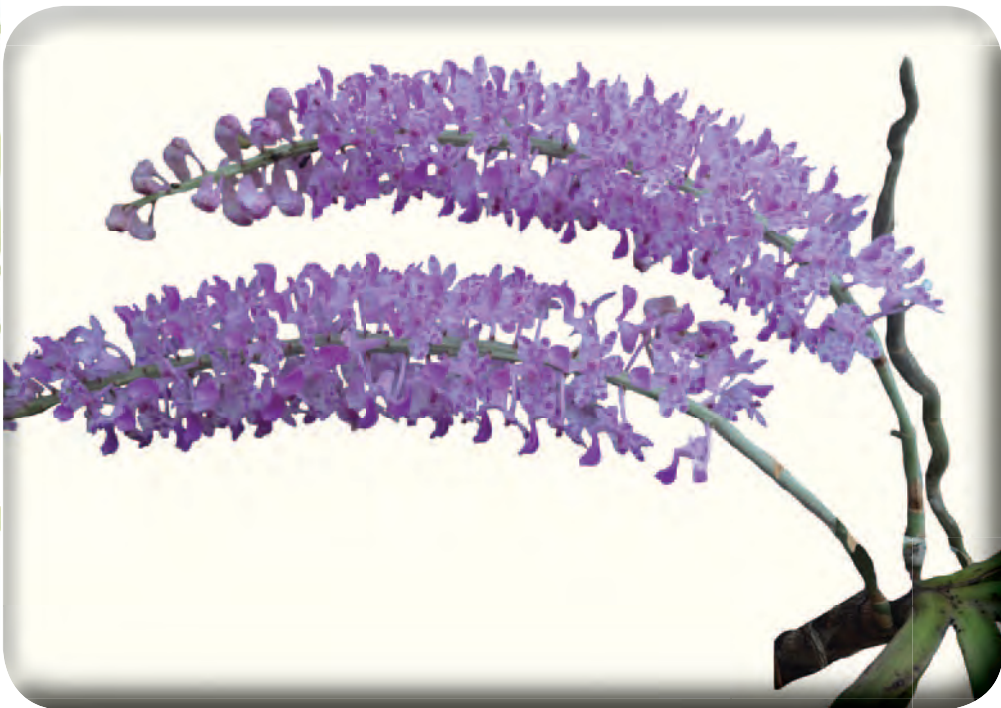
☹️ ဖိသုန်ဟိန်ဒု – *Pleione maculata* Lindl.

 ဖီထိုင်ကံင်နိုန်
Porpax lanii Seidenf.

 ဖီထိုင်ကိးကနာ
Thunia alba Lindl. Rchb.f.

 ဖီထွိုင်မာ်ဟိဝဲ – *Rhynchostylis retusa* Blume.

☹️ ဖိဟုနံး – *Schoenorchis gemmata* Lindl.

☹️ ဖိပစီထံ – *Smitinandia micrantha* Lindl.

☹️ ဖိတဆဲဉ်ကိဉ်ဘီမျှ - *Sunipia rimannii* spp (Unknow).

☹️ ဖိဒးဘီ - *Thrixspermum centipeda* **Lour.**

☹️ ဖိသံတမူလီ - *Vanda coerulea* **Griff.**

Vanda

ဖိသံတမူလား - *Vanda bensonii* Bateman.

တၢ်ယၤထီၣ်ဘၣ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ယုးယီၣ်တၢ်လၤကပီၤဆူ စီအိၣ်မူ

ပှၤဒီသၤကညီပှၤထူလံၤဖိခွဲးယၢ် အသးသမူဘၣ်ဟးထီၣ် ခီဖျိပယီၤသုးခးအီၤဖဲ
ကီၢ်ရှၢ်မုၢ်တြီၢ်, ကီၢ်သူလှၢ

စီအိၣ်မူ, တၢ်သ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးအီၤလၢဝါလၢဖိပာ် အိၣ်ဖျၢၣ်ထီၣ်ဖဲ လၢယုၤ, ၁၉၇၅ နံၣ်
လၢအမိၢ်ပာ်အစံၢ်ဒဲပူၤ, တရံးပျီတၢ်လီၢ်, လၢမုၢ်ပျီသဝီဟီၣ်ကဝီၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤလိတၢ်ဖျိ
ထီၣ်တၢ်ခၢၣ်သးကွဲၤလၢမုၢ်ပျီသဝီဝံၤ ဟးထီၣ်ကွဲၤဒီးမၤအိၣ်စၢၤက့ၤအမိၢ်အပာ်အတၢ် နီတၢ်
ထူစံၢ်မၤဝဲၤအတၢ်မၤအသိးန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ်လၢ ၁၉၉၇ နံၣ်လံၤလံၤန့ၣ် လၢမုၢ်ပျီသဝီဟးဂီၤ
ကွဲၣ်ဝဲခီဖျိပယီၤသုးအတၢ်ထီၣ်ဒုး ဖွဲၣ်အူကွဲၣ်သဝီအယီၤန့ၣ်လီၤ.

စီအိၣ်မူ နီပုၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်ဖိတဂၤအသိး ဒီးတုၤဒီးဖျိအသးဒီးနီၢ်ဖိသၣ်ဖဲ ၂၀၀၃ နံၣ်
ပုၤပူၤပူၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်အလီၢ်တတီၤန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ်လၢဆီဟံၣ်ဆီယီၤဒီးတုၤလီၤဖဲမုၢ်တနံၤဖဲအ
သံန့ၣ် ၁၅ နံၣ်အတီၢ်ပူၤ အဖိမုၢ်ဖိခွဲၤခဲလၢ်အိၣ်ဝဲ ၇ ဂၤန့ၣ်လီၤ.

စးထီၣ်လၢ ၂၀၀၆ နံၣ်လံၤလံၤ, အဝဲမၤသကိးတၢ်ဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်
မၤပုၤဘျးဝဲကရၢ (ခွဲၤ) နီလီၢ်ကဝီၤပုၤယုသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ်အခိၣ်တဂၤအသိး
န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၂၀၁၀ နံၣ်န့ၣ် အဝဲတီခိၣ်ရိၣ်ခဲရဲၣ်ကျဲၤဝဲ တၢ်မၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါကယုပုၤလၢက
ဆီထၢၣ်ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤပူၤ, ဒီးကဲထီၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲကဆီထၢၣ်ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤကမံးတံၢ်ခိၣ်တဂၤ
ဖဲ ၂၀၁၀ တုၤလၢ ၂၀၁၄ နံၣ် အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ် ၂၀၁၄ တုၤလၢလၢအူဖြၢၣ် ၅ သီ
၂၀၁၈ နံၣ် မုၢ်တနံၤဖဲပယီၤသုးခးသံအဆၢကတီၢ် အဝဲဟံးမူဒါဒ်လူၤသီဖိဒုပုၤတဝၢတၢ်ယု
သ့ၣ်ညါ ဒီးတၢ်ဟးယၢ်တၢ်မူအါကလုာ်အပုၤတီခိၣ်ရိၣ်ခဲတဂၤန့ၣ်လီၤ.

အဝဲမုၢ်ပုၤမၤသကိးတၢ်ဒီး (ခွဲၤ) တဂၤဒီး တီခိၣ်ရိၣ်ခဲတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မူ
အါကလုာ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢလီၢ်ကဝီၤတဖၣ်ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မံၤလၢ်အကလုာ်
ကလုာ်, ဘျါအကလုာ်ကလုာ်, န့ၣ်, ညၣ်, ဒီးတၢ်မဲတၢ်မၤအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်လၢအ
ထၢဖျိၣ်တၢ်ဝဲတဖၣ် ကွဲးယၢ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်ပတြီၢ်လၢကထုးထီၣ်လံာ်စိာ်စုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲမုၢ်စ့ၢ်
ကိးပုၤတဂၤလၢအဲၣ်ကွဲးလံာ်ကွဲးလံာ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢအကွဲးဝဲတဖၣ်ဘၣ်တၢ်ရၤလီၤအီၤလၢ ခွဲၤ
သူလှၢကီၢ်ဝဲတၢ်ကစီၣ်အပူၤ တဘျုးယုၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲလၢအိးကထိဘၣ် ၉ သီ, ၂၀၁၇ နံၣ်န့ၣ်, စီအိၣ်မူလဲၤဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤဝဲဒၣ်တၢ်ရၤ
လီၤကဆီထၢၣ်ပုၤတဝၢသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဂီၤမူလၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤဖဲဝဲတကူၣ်, ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ရဲၣ်
တၢ်ကျဲၤတခါလၢတၢ်မၤလၢကပီၤက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘၣ်ပုၤထူလံၤဖိအမုၢ်နံၤတခါအသိးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲလါအီးကထိဘၣ်ထီၣ်သီ ၂၀၁၇ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်, စီအိၣ်မူယုၣ်ဒီးကညီပုၤထူ လံၤဖိခိၣ်န့ၣ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် (၁၂) ဂၤ လဲၤယုၤမၤလိသ့အသးဘၣ်ထွဲဒီးပုၤထူ လံၤဖိအတၢ်ဒီသဒကဟုကယၢ်ကွၢ်အတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ (Indigenous and Community Conserved Areas-ICCAs) ဖဲကီၢ်ဖံးလံးပံးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲအ့ၢ်ဖျၢၣ် ၅ သီ ၂၀၁၈ နံၣ် ဟါခီ ၅ န့ၣ်ရံၣ် ၂၀ မံးနံးအဆၢကတီၢ် အဝဲဘၣ်တၢ် ခိးခးအီၤလၢပယီၤသးပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. အတၢ်သံသတူၢ်ကလၢၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လီၤဖျၢၣ်လီၤဟီၤလၢကညီ ပုၤထူလံၤဖိဒီး (ခွဲၣ်) အဂီၢ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. အသံအစိၣ်ဒၣ်လဲၣ်ပယီၤသးတဟ့ၣ်ကွၢ် လၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ကညီပုၤထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ဒီး (ခွဲၣ်) အပုၤမၤသကိးတၢ်ဖိတဖၣ် သုၣ်အးသးအးဒိၣ်မး ခီဖျိတၢ်လီၤမၤဖးဒိၣ်တခါလၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ် မ့ၢ်လၢပုၤလၢအဟ့ၣ်လီၤအ သးမၤတၢ်လၢတၢ်ဒီသဒကဟုကယၢ်ခိၣ်, ကတိၤန့ၢ်ခဲးတၢ်လၢတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အဂီၢ်, ဒီးလၢတၢ်ဒီသဒ ကွၢ်ပုၤထူလံၤဖိခွဲးယၢ်အဂီၢ်န့ၣ် စီအိၣ်မူအံၤလဲၤပုၤကွံၣ်ဟီၣ်ခိၣ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. ဖဲထီၣ် ဖံးဝဲ - (လဲၤလၢသံၣ်ပုၤဖိဂီၤစၢ-တပူၤဘၣ်နလီၢ်နကျဲ) အခိပညီ - ဖဲပလဲၤတၢ်လၢပုၤပုၤဂ့ၤ, တၢ်လီၢ်အါပုၤမ့ၢ်ဂ့ၤ ပသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်ကွၢ်ဒၣ်ဆၢကတီၢ်လၢပလဲၤယုၣ်ကွၢ်ယုၣ်ဒီးအီၤအခါန့ၣ်လီၤ.

စီအိၣ်မူအံၤတၢ်ကသုၣ်နီၣ်ထီၣ်ကွၢ်အီၤခီဖျိအတၢ်သုၣ်ဆူၣ်သးဂဲၤ ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်လီၤ သးလၢ တၢ်ကဟုကယၢ်ကွၢ်ကညီပုၤထူလံၤဖိအလုၢ်လၢ်ထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, တၢ်စိၣ်က ဖိထီၣ်ဒီးတၢ်ဒီသဒကဟုမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအကီၢ်, ဒီးအတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၢ်ကွၢ်ပုၤတ တသ့ၣ်ပုၤအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဖဲအမ့ၢ် လုၤသီဖိဒုပုၤတတသ့ၣ်ပုၤအမ့ၢ်ဒါခိၣ်တဂၤအသိးန့ၣ်လီၤ. အတၢ်သံဝဲအံၤကဘၣ်တၢ်ယၢ်ဘၣ်ကွၢ်အီၤ ဒီးအတၢ်သးသဟီၣ်အံၤ ကအိၣ်မူဒီးပဲပုၤထူ လံၤဖိလၢအအိၣ်လီၤတၢ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကုဂုလထီၣ်လၢဂုၢ်လၢဖျါ - နီၣ်ဂုလထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ
သုၣ်တထူၣ်ဒီးဖိတဖု - သုၣ်တသံဖိလၢၣ်တယု

ISBN: 978-616-92815-1-1

9 786169 281511